

Osmanlı
Sultanlarına

Aşk
Mektupları

M. ÇAĞATAY ULUÇAY

HALİL INALCIK'IN
ÖNSÖZÜ İLE

UFUK KİTAPLARI

Ufuk Kitapları: 13
Tarih dizisi: 5
İstanbul 2001

Editor
Mustafa Armağan

Yayına Hazırlayanlar:
Orhan Şen-Orhan Sakin

Kapak
Murat Acar

İçdüzen:
da Yayıncılık

Baskı ve Cilt:
Etkon 102121 671 07 00

© Yayıncıdan izin alınmadan kısmen veya tamamen yeniden yayınlanamaz

Ufuk Kitapları bir da Yayıncılık ürünüdür

ISBN 975-6571-00-4

1 Baskı 1950 (Vakit Matbaası)

2 Baskı 2001 (Ufuk Kitapları)

U

Cumhuriyet Cad. No 209/4-B 80230 Harbiye, İstanbul
Tel 0 (212) 232 17 51 Faks. 0 (212) 231 82 34

Osmanlı Sultanlarına
Aşk Mektupları

M. Çağatay Uluçay

UFUK KİTAPLARI

M. ÇAĞATAY ULUÇAY

1910'da Çankırı/Çerkeş'te doğdu. 1933'te Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'nün Tarih-Cografya Bölümü'nü bitirdi. 1947'de İngiltere'ye giderek bir süre British Museum'un kütüphanesinde araştırmalarda bulundu. Türkiye'ye döndükten sonra Topkapı Sarayı'ndaki arşivlerde çalıştı. Türk Dil Kurumu üyesi ve Türk Tarih Kurumu muhabir üyesi idi. 1970'te İstanbul'da öldü. Osmanlı haremینی ayrıntılı biçimde anlatan *Harem* (1971, 1985), Osmanlı padişahlarının kadınları ve kızları üzerine biyografik bilgiler veren *Padişahların Kadınları ve Kızları* (1980, 1985) adlı eserleri Uluçay'ın en önemli çalışmalarıdır. Öbür eserleri arasında *Manisa Ünlüleri* (1946), *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları* (1950), *XIII ve XIX. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri* (1955), *Türklerin ve Moğolların Ünlü Hükümdarları* (1955, 1956), *Ünlü Padişahlar* (1956, 1981), *Haremden Mektuplar* (1956), *İlk Müslüman Türk Devletleri* (1965, 1975), *Atçalı Kel Mehmet* (1968) sayılabilir.

İlk baskısı 1950'de çıkan *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, bu yeni baskısında Orhan Şen ve Orhan Sakin tarafından redaksiyon ve tashihe tâbi tutulmuş, dönemin imlâsından kaynaklanan transkripsiyon hataları düzeltilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu	7
HALİL İNALCIK	

Önsöz	17
NİYAZİ AHMET BANOĞLU	

Hurrem Sultan'dan Kanuni Sultan Süleyman'a Mektuplar

Mektup 1	36
Mektup 2	44
Mektup 3	50
Mektup 4	54
Mektup 5	59
Mektup 6	60
Mektup 7	66

İbrahim Paşadan Hatice Sultan'a Mektuplar

Mektup 1	93
Mektup 2	94

Mektup 3	96
Mektup 4	99
Mektup 5	101
Mektup 6	104
Mektup 7	106
Mektup 8	112
Mektup 9	114
Mektup 10	117

I. Abdülhamid'in Ruḥşah'a Mektupları

Mektup 1	130
Mektup 2	131
Mektup 3	132
Mektup 4	133
Mektup 5	133

Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu

HALİL İNALCIK

Harem, 200-300 kadının kapalı bir yaşam geçirdiği sarayın bu gizli ve esrarlı bölümü; Batılıların eskiden beri merakını çekmiş, hayal ve fantazi dolu, kulaktan duyma tasvirler bırakmıştır. 1432'de Edirne'de II. Murad'ın sarayını ziyaret etmiş olan Bertandon de La Brocquiere, Padişah'ın sarayda çıplak cariyeleri seyrettiği havuzdan sözeder. Dikkate değer ki, 16. yüzyılda III. Murad için de aynı şey söylenmiştir. Harem dairesinde, bu sultanın özel bir havuz yaptırdığını biliyoruz. İngiliz Elçiliği Kâtibi P. Rycaut, Padişah'ın geceyi geçireceği cariyeyi seçmek için iki sıra dizilmiş cariyeler arasından geçerken, beğendiği kızın önünde mendil bıraktığını söyler ki, bu tamamı ile fantaziden ibarettir. Yine Rycaut, cariyeler arasında lezbiyenliğin yaygın olduğunu, sevgilileri için ölümü bile göze aldıklarını duymuş; ölüm cezası da bir çuvala konup gece gizlice deryaya atılmakmış.

Öbür yandan patrimonial bir ortaçağ toplumu olan Osmanlı toplumunda, harem ve cariyeler hakkında bilgimizi ve değer hü-

kümlerimizi, iki temel kurumu gözönünde tutarak belirlemek gerekir: Cariye ve Gulamı, Batı toplumundaki gibi pazardan satın alınmış veya savaşta tutsak edilmiş esirdir; yani, bir maldır ve mal muamelesi görür. Ondan, efendisinin bütün isteklerine cevap vermesi beklenir. Efendisi ile cinsel ilişkide bulunan ve çocuğu olan cariyeye, esirlik statüsünden kurtulmaz; İslam hukukuna göre ise hür bir Müslümanın cariyeden olan çocuğu hür sayılır. Ancak, o cariyeye çocuksuz cariyelerden ayrı bir statü kazanır; efendisinin ölümünde öteki cariyeler gibi satılamaz, hür olur.

Efendi istediği sayıda cariyeye ile yatabilir. Cariyeye efendisinden olan çocuk üzerinde velilik hakkı iddia edemez. Müslüman olmak, cariyeye ve gulamı esirlikten kurtarmaz. Cariye, Müslüman kadın gibi "avret yerlerini örtme"ye mecbur değildir.

İlk devirde padişahlar, Müslüman ve Hıristiyan hanedanlardan nikâhla zevce almışlardır. Fakat, II. Bayezid'den sonra, siyasî ve hukukî sonuçları sebebiyle Müslüman kadınlarla evlenmekten kaçınmışlardır. Bir istisna, Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızıyla evlenen II. Osman'dır. Sultan Süleyman, kendisine derin bir aşkla bağlandığı Mahpeyker Hürrem'i nikâhlayıp zevceliğe kabul etmiştir.

Sultanın bir çok cariyeye ile ilişki kurması, daha ziyade siyasî bir kaygıdan, hanedanın devamı için çok erkek çocuk sahibi olma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Harem sistemi, böylece bilinçli bir hanedan politikasının gereği olarak yorumlanmalıdır. Bunun için, valide sultanların güzel cariyeler seçip oğullarına takdim ettiklerini biliyoruz. Başka deyimle, sistemi, Osmanlı siyasî yapısı ve hanedan siyasetiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Padişahın, yüzlerce genç ve güzel kadını haremine hapsederek istediğine eriştiğini zanneden Batılıları düşkırıklığına uğratmak zorundayız. Şehzade döneminde en seçkin hocalardan edebiyat dersleri alan ve klasik edebiyat eserleri veren ince zevkli sanatkar sultanlara kaba-saba kızlar eşlik edemezdi. Sarayın kalabalık cariyeye halkı, ıçoğlanları gibi eğilmez bir disiplin ve hiyerarşi içinde yetişir ve zamanla belli kademelere yükselirlerdi.

Padişahların bile bozamadığı sıkı kurallara tâbi olan harem, daha çok kadınlar manastırına benzer. Gelen cariye, talihi varsa bu örgüt içinde sıkı bir disiplin altında uzun bir eğitimden sonra padişaha takdim edilebilir. Padişahın özel hayatını geçirdiği Enderun, iki paralel örgütten oluşur: İçoğlanların yetiştirildiği ve padişahın dış hizmetlerinin görüldüğü dairelere paralel olarak cariyeler de aynı biçimde örgütlenmiştir; hepsi, rütbesine göre bir maaş alır ve belli derecelerden geçerek başkadınlığa yükselirdi; padişah annesi olan valide sultan ise bir kraliçe kadar itibarlı ve nüfuzlu idi.

Osmanlı toplumunda cariye sadece “cinsel obje” olarak görülmemiştir. Hali vakti yerinde herkesin bir veya birkaç cariye sahibi olduğunu kadın miras listelerinden öğrenmekteyiz. Ailenin bir ferdi gözüyle bakılan cariyelerin ev hizmetlerinde olduğu gibi ekonomik hayatta da önemli yeri vardır. Cariyelerin özellikle tekstil sanayiinde geniş ölçüde kullanıldığı biliyoruz. Onları işçi olarak veya seks için kiralayanlar da yok değildi. Ancak, İslam hukukunun özelliği dolayısıyla esirler, oldukça kolay hürriyetlerine kavuştukları için toplumda esir nüfusu biteviye küçülür. Darlığı gidermek için özellikle Kuzey Slav milletlerinden, Kafkasya ve Karadeniz kıyılarından, Afrika'dan her yıl binlerce cariye ve kul ithal olunurdu. 16. yüzyılda bu sayının yılda 20 binin üzerine çıktığı hesaplanmıştır.

Haremden koruma ve disiplin işlerini gören zenci Hadımağaları idarî kadroyu oluşturur. Onlar, zenci Darüssaade, öbür adıyla Haremağası'nın veya Kızlarağası'nın emri altındaydılar. Cariye odalarının nezareti, maaşların dağıtımı, kapıların muhafazası hatta harem imamlığı bu hadımağalarının elindeydi. 16. yüzyıl sonlarında Mekke, Medine ve Sultan vakıfları idaresinin valide sultana, dolayısıyla Darüssaade ağasına verilmesi sonucu, Darüssaade ağalarının nüfuzu artmış, içoğlanlarının amiri Babüssaade ağasını gölgede bırakarak bütün Enderunun âmiri durumuna gelmişlerdir. Haremağaları, padişaha yakınlığı dolay-

sıyla bir ara vezirazamların tayin ve azline etki yapacak kadar nüfuz ve etki kazanmışlardır.

Haremin asıl başı Valide Sultan'dır. O, hanedanın, dolayısıyla Osmanlı saltanatının devamını üzerinde kesin bir rol almıştır. Valide Sultan, oğlu padişahın çok erkek çocuğu olmasını sağlama ve şehzadeleri koruma görevi gibi ağır bir sorumluluk yüklenmiştir. O, hanedan içinde kadim hükümdar, Orta asya Türk devletlerindeki gibi âdeta padişaha eşit hatundur. Kafes sisteminde, yani sultanlığa namzet bütün şehzadeler sarayda hapis kaldıkları dönemde bu kesinlikle bir gerçektir. Şehzadelerden kimin tahta geçeceğini, kullandığı yöntemlerle büyük ölçüde valide sultan belirler.

Görülüyor ki, İslam hukuku ve hanedan siyaseti harem örgütünü ve kurallarını belirlemektedir. Bunun yanında ikinci bir faktör, "Osmanlı Kul sistemi"dir; bu sistem, Osmanlı merkezî yetçi devlet sisteminin temel kurumudur. Enderunda ve birunda (dış hizmetlerde), padişaha mutlak biçimde bağlı görevliler yetiştirmek için her türlü aile, kavim ve kabile bağlarından kopmuş kul ve cariyeleri kullanmak, bu sistemin esasıdır. Sayısı binleri bulan saray halkı, dışarda Yeniçeri ve sipahi ordusu, vali ve kumandanlar hepsi kul sistemiyle yetişmekteydi. Bu kullar, padişaha mutlak bağlılıklarıyla, onun mutlak ve merkezî yetçi otoritesini garanti etmekteydiler. Harem, cariye örgütü kul sisteminin tamamlayıcı bir bölümüdür. Cariyelerin çoğunluğu saraydan çıkmış beylere ve vezirlere zevce olarak verilirdi. Böylece, vali ve kumandanların saray dışında vilayetlerde yerli aile ve hanedanlarla akrabalık kurmaları önlenmiş oluyordu. Bu gibi yerel ilişkilerin merkezî yetçi mutlak idare için tehlikeleri meydandadır.

Fatih'in ilk sarayı, bugünkü İstanbul Üniversitesi bahçesindeydi. Fatih, sonradan Sarayburnu'nda Yeni Saray'ı (Topkapı Sarayı) yaptırdı. Ondan sonra Eski Saray tamamıyla kadınların yaşadığı bir saray oldu. Ölen padişahın bütün harem halkı eski saraya naklolunur, Topkapı Sarayı'na onların yerine padişahın kadınları alınırdı. Gebe kalan cariye de, yeni saraydan eski saraya

gönderilirdi. Kadınlara düşkünlüğü ile bilinen III. Murad (1574-1595) döneminden sonra harem halkı çok artmış, Topkapı Sarayı'nda 49'dan 104'e; eski sarayda 73'ten 146'ya çıkmıştır. Her iki harem 1603'te 610, 1622'de 705 cariyeye barındırıyordu.

Saraya yeni alınan esir kıza "acemi" denir; acemilik döneminde kendisine ilkin İslamlık, Türk-İslam adetleri ve adabı, dikiş-nakış, rakkaslık, hanendelik, sazendelik veya kıssa-hanlık, yani hikâyeye anlatma sanatı gibi bir sanat öğretilirdi. Böylece yetişen acemi, cariyeliğe yükseltilir. Esnaf diliyle "şagirt" olur, sonra kalfa ve usta derecelerine geçer; "gedikli" denirdi. Cariyeler, içoğlanları gibi iki geniş odada yanyana yatarlar, her 5 kız arasında yaşlı bir kadın yer alır. Gedikli, doğrudan doğruya padişah hizmetine verilir; onun haremde yemek, çamaşır ve benzeri hizmetlerini görürdü. Hünkârın yatağına aldığı gedikli, "ikbal" veya "haseki" adıyla yüksek bir dereceye yükselir. Bunlardan padişahın gözdesi olan haseki, padişahın kadını olurdu. Kadınefendiler; *Başkadın*, *İkinci Kadın* diye kendi aralarında sıralanırdı. Padişahın zevcesi sayılan her kadına bir daire ayrılır, yüksek bir gündelik tayin edilirdi. Çocuk doğuran haseki, ayrıcalık kazanırdı. Bu hiyerarşide her cariyeye kadının belli bir maaşı ve giysisi olurdu. Hünkâr kadın efendilerin elbisesi kürkle süslenirdi.

17. yüzyıl ortalarına kadar saray hiyerarşisinde en üstte valide sultan, sonra hasekiler, padişah kızları yer alır; bunlar, sultan (Batı dillerinde *sultana*) ünvanı ile anılırdı. Padişahın "süt annesi" Daye Hatun ve Kethüda Hatun veya Kâhya onlardan sonra gelirdi. III. Murad'ın annesi Nurbanu'nun günlük maaşı 3000 akçe (50 altın) idi. (O zaman Yeniçeri Ağası'nın gündeliği ancak 500 akçe idi.) Kanuni'nin eşi haseki Hürrem Sultan'ın gündeliği 2000 akçe (33 altın) idi. Haremde en yüksek otorite de olan Valide, Darussade Ağası ve Kâhya Kadın vasıtasıyla haremi idare ederdi. Haremin saray dışı işlerini gören erkek (Valide Kethudası), çoğu zaman validenin isteklerini veziriazama bildirerek hükümet işlerine karışmasına yardımcı olurdu.

Valide sultanlar, egemenliği ellerinde tutmak için, tabii, devlet ricali ile ordu içinde bir takım siyasi ittifaklar yapmak zorundaydılar. Haremde birbirlerine karşı gruplaşmalar, başlıca sultanın hangi oğlunun tahta geçeceği konusunda ortaya çıkmakta; dışarıda divandaki vezirler, Yeniçeri Ocağı, yüksek ulema bu gruplar arasında oyunlara ister istemez ortak olmaktaydılar. Tahta geçen sultanın kardeşlerini katletmesi kanunla "câ'iz" görüldüğünden, herkes için mücadele bir ölüm-kalım sorunu olurdu. Böylece, 17. yüzyılda harem, payitahtta iktidar mücadelesinin odak noktası haline geldi. Bu amansız mücadelede padişahlar, şehzadeler kurban gitmişlerdir. İki padişah; Osman II ve İbrahim I, bu iktidar mücadelesinde feci şekilde katledilmişlerdir. III. Selim gibi sanatkâr ruhlu reformcu bir padişahın ölümü cidden çok trajiktir; ağalar, onu haremde bir odasında sıkıştırdılar; gözde cariye Pakize, efendisine sarılarak vücuduyla onu korumak istemiş, bir kılıç darbesiyle düşmüş, başka bir darbeye padişahın yüzü ikiye bölünmüştü; kadınların hıçkırıkları arasında elinde tesbih ve neyi ile hala ayakta duran padişah, nihayet üzerine üşüşen saray ağalarının kılıç darbeleri altında yere yığılmıştır.

Valide sultanların saltanat dönemi, Kanuni'nin zevcesi Hürrem Sultan'dan başlayarak Nurbanu, Safiye, Kösem ve Turhan sultanlar zamanında bir yüzyıl sürmüştür. Bu dönemde devlete hakim olan haremde tarihi, Osmanlı devleti tarihinin gizli kalmış yanlarını anlamak bakımından önemlidir ve son derece dramatik sahneleriyle 17. yüzyıldan beri Fransa'da ve Türkiye'de romancılar ve tiyatro yazarlarına ilham kaynağı olmuştur. 17. yüzyıldan beri tarihçiler, devletin çöküşünü hazırlayan faktörler arasında "kadınlar saltanatı"na öne sürerler. Buna karşı, çocuk padişahlar döneminde, valide sultanın hanedanın devamını herşeyin üstünde tutarak devletin selâmetine hizmet ettiği iddia olunmuştur. Gerçekten, I. Ahmed'in baş-kadını, Ahmed'in hayattaki tek kardeşi Mustafa'yı idamdan kurtararak hanedanın devamına hizmet etmiştir. Sultan Ahmed ölünce Kösem Sultan, Mustafa'yı tahta çı-

kardı; böylece, Osmanlı tarihinde ilk kez sultanın oğlu değil, kardeşi tahta çıkmış oldu ve veraset usûlü değişti. Mustafa'nın aklı düzeni bozdu. Kızlarağası, 14 yaşındaki Osman II'yi tahta çıkardı. Ulemanın etkisi altındaki Osman'ın Yeniçerileri kızdıran reform tasarıları vardı. Valide Kösem, Yeniçeri Ocağı ağalarıyla anlaşarak Osman'ı tahttan indirdi. Mustafa tekrar tahta çıkarıldı. Osman, Kösem'in rakibi Mahfirüz Kadın'ın oğluydu. Mustafa, dengesiz hareketleri nedeniyle tekrar tahttan indirilince, Kösem 12 yaşında kendi oğlu Murad'ı (IV. Murad) tahta çıkardı ve onun çocukluğu süresince yeniçeri ağalarıyla beraber devleti idare etti. 1640'ta, IV. Murad'ın ölümü üzerine, Kösem'in öbür oğlu İbrahim tahta geçti. Yeniçeriler, İbrahim'i de delice hareketleri yüzünden tahttan indirince, Haseki Turhan Sultan'ın oğlu IV. Mehmed, 7 yaşında tahta oturtuldu. Elçi raporlarında, devlet işlerinde deneyimli ve güçlü olduğu vurgulanan Kösem, torunu IV. Mehmed döneminde de dışarıda kendisini destekleyenler sayesinde bütün devlet gücünü ve otoritesini elinde tuttu. Padişaha sunulan arzlar üzerinde, "Arslanım" dediği çocuk padişah adına kararları Kösem Sultan yazıyordu. Venedik donanmasının İstanbul'u tehdit ettiği buhrandan yararlanan IV. Mehmed'in annesi Turhan Sultan, kızlarağasıyla Kösem Sultan'a karşı komplo kurdu ve onu bertaraf etti. Turhan Sultan, oğlu padişah adına devleti fiilen kontrolüne geçiren validelerin sonuncusudur. Kadınlar saltanatına son veren, bir bunalım döneminde devletin başına diktatörce yetkilerle gelen Veziriazam Köprülü Mehmed Paşa olmuştur. Aslında, ona bu olağanüstü yetkileri veren de Valide Turhan Sultan idi.

Padişahla cariye arasındaki zoraki ilişki, gerçek aşkın doğmasında kuşkusuz bir engeldi. Fakat, bazen gerçek bir aşk doğabilirdi; Hürrem'le Süleyman arasında olduğu gibi... Hürrem, kocasına mektuplarında "Canım pâresi sultanım", "sevgili şâhım", "benim cân-ı azizim", "benim yüzü Yusufum. Şekerim, latif nâzeninim", "gözüm nuru sultanım" diye hitap eder. Süleyman'ı Hür-

rem'e tek eş, tek sevgili olarak bağlayan şeylerden biri de, zevceliğe aldıktan sonra üst üste üç evlat vermiş olmasıdır. Hürrem, çocuklarını anarak seferdeki kocasının kalbini yumuşatan şu sözleri yazıyor: "Mektub-u şerifiniz okudukda bendeniz Mir Mehmed ve cariyeniz Mihrumah giryeler (ağlarlar) ve firkat ederler, onların giryeleri hod beni deli kılmışdır." Bir başka mektubunda, "mektubunuzu okuduğumda gözüm yaşı akdı şâdiden (sevinçten)" diyor. Kocasını Sultan'a kavuşmak, yüzünü görmek arzusuyla geceleri uyumadığını ifade ile özlemine içten, ateşli sözlerle dile getiriyor ve başka bir mektubunda "gecesini gündüzünü farketmeyen hasret deryasına garik, biçare, aşkınız ile mübtela, Ferhad ve Mecnun'dan beter şeyda çakeriniz" diyor. Hürrem, ilk yıllarında Türkçe'yi bilmiyordu; herhalde kâtibi onun duygularını edebî bir dille yazıya geçiriyordu. Bu mektuplardaki, "vallah, dünyada hemen siz muradımsınız" gibi sözler, kuşkusuz Hürrem'in ağzındandır. Sultan ise ona para, hediyeler ve bazen sakalından tel gönderiyordu.

Hürrem, mektuplarında siyaset yapmaktan geri kalmıyordu. Sadrazam İbrahim Paşa hakkında "Sultan seferden dönüşte konuşacağı" yazıyor; bir başka mektubunda damadı Rüstem Paşa'yı kayırmasını istiyordu.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde Süleyman'ın Hürrem'e mektupları bulunmamıştır. Fakat, "Muhibbî" mahlasını kullanan Süleyman'ın *Divan*'ndaki gazellerde, genel edebi kalıplar yanında gerçek aşkı nasıl algıladığını anlatan içtenlikle yazılmış şiirler vardır. Bunlardan hiçbirisi Hürrem'e yazdığı şu lirik şiir kadar içten, coşkulu değildir:

*Celts-i halvetim, varım, habîbim, mâh-i tâbânım
Enisim, mahremim, varım, güzeller şâhı sultânım*

*Hayâtım, hâsılıım, ömrüm, şarâb-i kevserim, adnim
Bahârım, behcetim, rûzum, nigârım, verd-i handânım*

HAREM BİR OKULDU

Neşâtım, işretim, bezmim, çerâğım, neyyirim, şem'im
Turunc u nâr u nârencim, benim şem'-i şebistânım

Nebâtım, şükkerim, gencim, cihân içinde bi-rencim
Azîzim, Yûsufum, varım, gönül mısırında hey hânım

Stanbûlum, Karâmânım, diyâr-i milket-i Rûmum
Bedahşânım ve Kıpçağım ve Bağdâdım Horâsânım

Saçı karam, kaşı yâyim, gözü pür-fitne bîmârım
Ölürsem boynuna kanım, meded hey nâ-müselmânım

Kapında çünki meddâhım, seni medh ederim dâim
Yürek pür-gam, gözüm pür-nem, Muhibbî'yim, hoş-hâlim.

Sultan Süleyman'ın Hürrem'e Gazeline
Halil İncalcık'ın Naziresi

Gecem hem gündüzüm mehtâb-i leyl-i târ-i giryânım
Bahârım, ebr-i nisânım, açılmış gonca-pistânım

Güzel gözüm, fidan boylum, sözü tatlı gözü âhum
Bulunmaz vaslına fırsat benim pür-işve ceylânım

Geceyle işretim, gündüz safâ-yi hâtırım, canım
Benim şi'rim, benim şarkım, benim feryâd-i sûzânım

Kalem kaşlum, beyaz tenlim, gözüm nûru güzel yavrum
Kitâbım tâ ezelden hakk edilmiş levh-i tâbânım

Uzaklarda şeb-i hasrette nâlân olduğum demler
İniltim, göz yaşım hem ağlıyan şem'-i şebistânım

Nice sevmiş, nice ögmüş, Süleyman Hürrem'i candan
Meded hey Hürrem-i devrân, ne şâir ne Sülâymanım

Chicago, 1990

Önsöz

Milli kütüphanemize eşsiz eserler hediye eden merhum Ahmet Refik, yalnız tarih yazan bir tarihçi değildi; aynı zamanda yazacağı mevzunun vesikalarını da bizzat bulan bir tetkikçi ve bu vesikaları üstadane bezeyebilen bir müverrihti. Tarihin hem terkip hem de tahlilini yapıyordu. Ahmet Refik'in izinde yürüyenler çok olmuş, fakat onun kâbına varanlar olmamıştır. Eserleri hâlâ zevkle ve istifade ile okunmaktadır.

Ahmet Refik'in izinde yürümek isteyenler muvaffak olamamışlardı, çünkü o, aylar ve yıllarca, asırlardır el değmemiş vesikaları göz nuru dökerek okuyor, topluyor, sonra onları tarihin ışığı altında gözlerimizin önüne seriyordu. Bu, güç olduğu kadar da çok bilgi isteyen; tarihe, ilme aşkla bağlanmayı icap ettiren bir işti.

M. Çağatay Uluçay, Ahmet Refik'ten sonra, bu sahada en verimli olan bir simadır. Şimdiye kadar neşrettikleri ve en son eseri olan *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları* bunun canlı bir misalidir. Bu son eseri, dünya tarihçilerinin de çok büyük ehemmiyet verdikleri Kanunî ve Hürrem gibi simaların tarih karşısındaki durumlarına da yeni bir veçhe vermiş olmaktadır. Çağatay, bugüne kadar ilim alemince meçhul olan mektupların tam metinlerini neşretmekle kalmıyor, adı geçenlerin yaşadıkları devri ve onların büyük rollerini de çok etraflı ve fevkalâde vukufla tahlil ediyor.

Eserin başından sonuna kadar, bütün vesikaları okuduktan sonra 20 küsur yıldır Osmanlı Tarihi'nin bir meraklısı ve vaziisi sıfatıyla şu kanaate vardım ki, *Osmanlı Sultanlarına: Aşk Mektupları*, tarihi eserlerimiz arasında her zaman bir âbide olarak kalacak ve Kanunî Sultan Süleyman, Hürrem Sultan, İbrahim Paşa, I. Abdülhamid gibi simalar hakkında ancak bu eser tetkik edildikten sonra kat'i hükümler verilerek bir eser vücuda getirilebilecektir.

Bu bakımdan, genç ve kıymetli tarihçi Çağatay, Türk irfan hayatına paha biçilmez bir hizmette bulunmuştur. Onun bu eşsiz eserini mecmuanın yavınlarından olarak neşretmek şerefini kazandığım için övünüyorum.

Nivazi Ahmet BANOĞLU

Hürrem Sultan'dan Kanunî Sultan Süleyman'a Mektuplar

Çaldıran ve Mercidabık zaferlerini kazanıp 1520'de dünyava veda eden Yavuz Sultan Selim, oğlu Süleyman'a yalnız Mısır, Suriye, cenup ve şarki Anadolu'yu miras bırakmadı; aynı zamanda bu yerlerin servet ve servet kaynaklarını da terk ederek hayata gözlerini yumdu. Bunlardan daha üstün bıraktığı en mühim hazine de, kuvvetli devlet adamları, devlete ait kanunlar¹ ve hudutları bekleyen, dama yeni ülkeler zaptetmeye amade mükemmel ordular idi.

1. Süleyman ne babası, ne de dedesi gibi kardeşleri ile taht kavgası etti. Yavuz'un, Şah Sultan (Lütfi Paşanın eşi), Hatice Sultan (İbrahim Paşanın eşi), Hafse Sultan (İskender Paşazade Mustafa Paşanın eşi) ve Fatma Sultan (Kara Ahmed Paşanın eşi) adlarında 4 kız ile biricik oğlu Süleyman olmak üzere 5 çocuğu vardı. O hayatı boyunca birden fazla kardeşleri olan şehzadelerin duyduğu ıstırapı hissetmemiş, tahta çıkarken de, elini kana bulamak talihsizliğinde bulunmamıştı. Bahtı ona hayattın bu safhasında da gülmişti.

---

1 Yavuz'un, Saruhan Sancığı Revi Süleyman'a, sancığı idare etmek için gönderdiği siyasetname, *Belleterin*, Sayı 21-22, s. 37-44.

Yavuz'un kanını taşıyan genç padişahın, babasının yolunda yürümemesi için ortada hiç bir sebep yoktu. Tecrübeli, kuvvetli devlet adamları; mükemmel bir ordu ve çok zengin bir hazineye malikti. Gençti, enerjikti.

Avrupa, dinî ve idarî karışıklıklar, siyasî değişikliklerle uğraşmakta, âdeta kriz geçirmekte idi. Şark milletleri uykularına devam etmekte, yalnız İran, eski debdebeli günlerini yaşatmak için gayret sarf etmekte idi. İran, Yavuz'dan mükemmel bir darbe yemişti ve diğer şark milletleri de Osmanlı ordularına karşı duracak durumda değillerdi. Hulâsa I. Süleyman için çevredeki memleketlerin kapıları açıktı, istediği yönde at oynatabilir, vuruşabilirdi.

Saltanatının ilk yıllarında İran'la uğraşmağa imkân ve zaman bulamadı. Fakat Avrupa istikametinde cihad ve gazasına sürekli olarak devam etti. Belgrad, Rodos, Mohaç meydan muharebesi, Birinci Viyana muhasarası ve Alman seferi, Osmanlı ordusunun, Türk milletinin birer şahıkası, ünlü birer tarih olayı olarak tarih sahifelerine geçti. Hükümdar, Alman seferinden sonra Şark ve deniz seferlerine de önem verdi. Babası Mısır'dan ses vermişken; oğlu da kaptanları, reisleri vasıtasıyla Cezayir'den, Tunus'dan, İspanya, İtalya ve Fransa sahillerinden bu sese cevap verdi. Akdeniz'in martısı sayılan Türk gemicileri; Ceneviz, Venedik, Fransız, İspanyol, Portekiz, İngiliz hulâsa düşman olan ve soyguncu geçinen bütün milletlerle dövüşerek karalarda olduğu gibi denizlerde de Preveze gibi unutulmaz zaferler ve hatıralar bıraktılar. Kara orduları Tuna boylarında zaferlerden zaferlere koşarken, reisler de göl haline soktukları Akdeniz'de ve Hint Okyanusu'nda zafer destanları yazıyorlar, Türk'ün adını, şanını, damgasını gittikleri yerlere armağan ediyorlardı. I. Süleyman'ın peşindeki Türk orduları zaferlerden zaferlere koşuyorlar, iller, ülkeler zapt ediyorlar; bu yerlerin esir, cariye, ganimet ve hazinelerini İstanbul'a kalyonlarla, katar katar hayvanlarla taşıyorlardı. Ağızlardan zafer ve saadet şarkıları düşmüyordu. Avrupa'nın girilmez kapılarını açan, denizlerin alınmaz ada ve kalelerini zapteden o idi, I. Sü-

leyman'dı, Avrupa'nın Muhteşem Süleyman'ıydı. Uzak yerlerin hükümdarları bile zafer tebrikleri ve hediyeleri gönderiyorlar, onun dostluğunu kazanmağa çalışıyorlardı.

Onsuz Avrupa bir hiçti; çünkü o Salip ordularını Mohaç'da, Preveze'de yerlere sermiş, Avrupa'nın son mukavemetini kırmış, Türk'ün önüne geçilmez bir kudret olduğunu bütün dünyaya ilân etmişti. Papa derin bir korku içindeydi; Şarlken ondan dersini almış, karşılaşmamak için kıyı kıyı kaçıyordu. Fransa Kralı Fransuva ona yardım etmesi için yalvarıyordu. İspanya, Venedik dostluk ve ittifak teklifinde bulunuyorlardı. Komşu krallar, bu bükülmez bileğin kudretini biliyorlar, istediği kadar hediye ve para vermek suretiyle onu memnun etmeğe uğraşıyorlardı. Onun bu kudret ve kuvvetiydi ki torunu III. Murad'a, devrinin en meşhur hükümdarı olan İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e yazdığı nâmelerde "İrlanda Vilâyetinin Kraliçesi" demek cesaret ve kuvvetini veriyordu. Hulâsa İmparatorluğa bağlı Krallar ve Beyler, Muhteşem Süleyman'ın önünde diz çöküyorlar, elinden taç giyiyorlar, eteğini öpüyorlardı. İşte Osmanlı İmparatorluğu'nun kudret ve kuvvetini en yüksek zirvesine çıkaran bu muazzam hükümdar "Muhteşem Süleyman"dı. Bunun için emirlerde, fermânlarda adı, "Denizlerin ve Karaların Hükümdarı", "Pâdişah-ı Sahib-kırân-ı Rub'u Meskûn" diye geçiyordu.

Kıtalara otağ kuran, milletlere kôs dinleten, hükümdarlara diz çöktüren Muhteşem Süleyman'ın bu muazzam kudreti yanında bir de eğildiği, yenemediği bir kale, hem de duvarları ipekten, burçları lepiska saçlardan, mazgalları cazibeli bir çift gözden ibaret olan bir kale vardı: Bu kalenin sahibi, sevgilisi, başkadını, hasekisi Hurrem Sultan'dı. Kanunî ülkeleri fethederken, o da bu muazzam Padişahın kalbini fethetmiş, ona senelerce hükmetmiştir.

Büyük kumandanlar ve hükümdarların bu hale düştükleri tarihte çok görülmüştür: Antuvan, Kleopatra; Baltacı, Katerina;

Mussolini, Klara için başlarım; İngiltere Kralı VI. Edward, Madam Simpson için tahtını vermediler mi? Bütün Avrupa'yı senelerce hükümünde tutan ve Avrupa Kartalı sayılan Napolyon Bonapart, Jozefin'in ahlâksızlığını bile bile senelerce ona bir mabut gibi tapmış, aşkının ıstırabına katlanmamış mıydı? Diktatörler ve büyük kumandanlar için belki bu bir ihtiyaçtı; ruh ve kalpleri hükmedilmeyi, hükmetmek kadar arıyor ve istiyordu; bu bir psikoloji ve anlayış meselesiydi.

İşte Kanunî de onlardan biriydi. Büyük devlet adamı ve kumandan olan Kanunî, aynı zamanda devrinin sayılı şâirlerindendi de. O, zafer ve sevinç kadar aşk, ızdırıp ve hicranı da biliyordu. Yurddan ayrılınca, sevgiliden uzaklaşınca, içine bir gariplik düşüyor, bunu şiirleriyle en güzel şekilde ifade ediyordu. Hele aşkı ve onun verdiği tatlı ızdırabı doya doya tatmış, bu hususta en güzel şiirlerini yazmıştı:

*Sorma aşkın hâletin Mecnun'a bir divânedür
Açma aşkın sırrını Ferhad'a kim efsânedür*

*Sor bana aşkın rumûzun sana takrîr eyleyem
Can u baş terkin urur âşık heman pervânedür.*

*Gel temâşa eyle bir sırça sarâyın gönülümün,
Eşk-i surhiyle mûnekkaş zeynolmuş hânedür.*

*Gamzesi kamm içerse dostlar olmaz aceb
Kâfir-i bed-mest olanın meyli dâim kanedür.*

*Yâre varub dün gece dil-i derûnum arzyledüm
Hâbe vardı gözleri yanında san efsânedür.*

*Nola baksam şem'-i hüsnüne gönül pervane-ves
Dostum sen şem' olıcak âşıkun pervânedür*

*Gülşen-i hüsnünde dil mûrgün yine saydetmeye
Zulfünin ağında "Muhibbi" hâli anın divânedür.²*

Kanunî bu meşhur gözdeden gayri diğer cariyelerle de evlenmişti. Mektupların bir kaçında adı geçen Gülfem³ adlı cariyeye de bunlardan biriydi. Kanunî'nin haremde beyleri ve Kırım Hânları tarafından takdim edilmiş bir sürü cariyeye vardı. Fakat Kanunî, Hurrem'i tanıdığı günden beri cazibesine kapılmış, âdeta onun ruhu ve gölgesi olmuştu. Sultan Mustafa'dan başka, bütün çocuklarının anası olan bu kadına karşı büyük bir sevgi ve bağlılık duymuş, bunu ölümüne kadar muhafaza etmişti. O başkadındı, Süleyman'ın her şeyiydi, diğer cariyelerin mümtazı ve gözdesiydi. Bu sevgiden dolayıdır ki Süleyman ona geniş mikyasta arazi temlik etmiş,⁴ para vermiş,⁵ Kudüs, Mısır, Mekke, Umman, İstanbul ve Edirne'de bir çok hayır binaları yaptırmasına veya vakfetmesine⁶ müsaade etmek suretiyle adını tarihe mal etmiş ve ebedileştirmişti.

Hâkim Hükümdarı yenen bu kadın kimdi? Muhteşem Süleyman'ı nasıl büyülemiş ve avuçları içine almıştı? Yabancı kaynaklarda Roxolona, Osmanlı kaynaklarında Hurrem veya Haseki Sultan adıyla bilinen bu gözdenin milliyeti hakkında muhtelif rivayetler vardır: Bazı tarihçiler Çerkez, bazıları da Fransız, Rus, Leh olduğunu söylemektedirler. Bugüne kadar bu hususları aydınlatacak yeni vesikalar bulunamamıştır. Ancak Hurrem'in "b"leri "p" şeklinde telâffuz etmesi ve yazması, filologlara milliyetinin tayini hususunda yardım edebilir.

Hurrem'in Süleyman'ın haremine hangi tarihte girdiği hakkında da hiç bir esaslı kayıt yoktur. Bazı rivayetlere göre, Hurrem'i

2. Kanunî'nin "Muhibbi" mahlası ile yazılmış şiirlerini havi bir divanı vardır.

3. Bak. mektup 2, 3, 5, 7. Gülfem'in Manisa'da 930 tarihinde yaptırdığı iki çeşme ile Üsküdar'da bir camii vardır.

4. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 765, 7702, 7616.

5. Mektup: 4.

6. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Haseki Sultan maddesinde vakıflarının muhasebe ve idaresine dair yüzlerce evrak vardır.

Süleyman'a takdim eden Damad İbrahim Paşa'dır. Eğer Murad'la⁷ Mâhmud bunun oğulları ise, Hürrem Kanunî'nin haremine onun şehzadeligi zamanında girmiştir. Leh veya Rus olduğu göz önünde tutulursa, Hürrem'in Kefe'de yahud da Manisa'da iken Kanunî'nin haremine alınmış olması icap eder. Eğer bu çocuklar, onun oğulları değil ise, Hürrem'in Kanunî'ye intisabı saltanatının ilk senesi olması gerekir. Çünkü Kanunî'nin tahta çıkışından bir sene sonra 1520/21 (927) Hürrem'in oğlu Mehmed doğmuştur.⁸ Bu ikinci şık daha doğru olsa gerek. Hürrem'in Mohaç Muharebesi sırasında Kanunî'ye gönderdiği 1-2 numaralı mektupları kendisinin yazmayıp başkasına yazdırması; onun Türkçe'yi iyi bilmediğine delâlet ettiği gibi, Kanunî de bir mektubunda "Eğer Türkçe'yi iyi bilseydin daha çok şeyler yazardım" diyerek, onun Türkçe'yi iyi bilmediğini bizzat teyid ediyor.⁹

Bununla beraber Hürrem, Kanunî haremının ilk zamanlarda en nüfuzlu kadını değildi. Hareme ilk alındığı zaman o da diğerleri gibi hürriyetini kaybetmiş, esir bir cariye den başka bir şey değildi. O sıralarda Kanunî'nin başkadını (hasekisi), Kırımlı olduğu iddia edilen Mâh-ı Devran Hatun'du.¹⁰ Bu kadın 921'de Kanunî'nin büyük oğlu Şehzade Mustafa'yı doğurmuştu. İlk erkek çocuğu do-

7. Kanunî'nin Hürrem'den doğan çocukları, Mehmed, Selim, Bayezid, Abdullah, Cihangir ve Mihrimâh'dır. Bak. mektup 1, 3, 4, 5, 6, 7.

8. Kanunî'nin oğullarının ölüm tarihleri: Murad 927, Mâhmud 928, Abdullah 932, Mehmed 950, Mustafa 960, Bayezid 969'dur. Doğum tarihleri ise Mustafa 921, Mehmed 927, Selim 930, Bayezid 932, Cihangir'ininki ise 937'dir.

9. Mektup: 2.

10. Busbecq. Hüseyin Cahit tercümesi, *Türk Mektupları*, s. 42...103). Bazı kaynaklarda adı Bosfer ve Gülbahar diye geçiyorsa da doğru değildir. Şehzade Mustafa ile haremden ayrıldıktan sonra bir daha saraya uğratılmamış, bilhassa Mustafa'nın ölümünden sonra Bursa'ya getirilip yerleştirilmiş, ömrünün son günlerini sefalet ve ıstırap içerisinde geçirmiş ve orada ölecek yaptırdığı türbesine gömülmüştür. Kâmil Kepeçoğlu, "Tarihî bilgiler", *Vakıflar Dergisi*, s. 405-406. Bursa'daki türbesi için de bak: *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*. No. E. 7469; No. D. 5290.

gurduğundan cariyelikten başkadınlığa yükselmişti. Fakat haremdeki kadınlar içerisinde en nüfuzlusu, padişahın Anası Mehd-i Ulya Hafsa Sultan'dı. Hurrem ise üçüncü derecede nüfuza malikti. O da çocuk doğurunca cariyelikten çıkmış, padişahın meşru zevceleeri arasına girmişti. Busbecq'in dedikleri doğru ise çocuğu doğar doğmaz hürriyete kavuşan Hurrem, Süleyman'dan ayrılmak istemişti. Fakat Süleyman onu çok sevdiğinden bırakmamış, sevgisinin nişanesi olmak üzere usul hilâfına ona cihaz [çeyiz] vermişti. Çünkü Türklerde evlilik delillerinden birisi de cihazdı [çeyiz].¹¹

Hurrem, belki pek güzel değildi, fakat çok sempatik, politikacı, haris ve kıskançtı. Erkeğin hâlet-i ruhiyesini, bilhassa Kanunî'ninkini çok iyi anlamıştı. Gayesine erişmek için, her şeye cevaz veriyor; kan, ölüm, evlât, para... Hulâsa her şeyi feda edebiliyordu. Fakat o gayesine varmak için hiçbir vakit cepheden hareket etmiyor, politikacı ve entrikacılar gibi, gizli, dolambaçlı yollardan gidiyor, perde arkasında gizleniyordu. Hayatı tetkik edilip, yaptırdıkları göz önüne getirilince, onun takip ettiği metot, kullandığı taktik derhal tasavvur edilebilir.

Hurrem haristi; meşhur olmak, hükmetmek istiyordu. Fakat bu kısa zamanda olacak bir şey değildi; bunu güzelce tertiplemek, bir sıraya koymak lâzımdı. Önünde valide sultan, başkadın, İbrahim Paşa, Sultan Mustafa gibi bir çok engeller vardı. Suyu sabuna dokunmadan bu engellerden kurtulmak lâzımdı. Bunun için bir plân yaptı ve işe başladı.

11. Süleyman, Hurrem'i: "O kadar seviyordu ki ona 'meşru' bir zevce payesi vermiş ve cihaz [çeyiz] yapmıştı. Türkler arasında bu durum 'meşru' bir izdivaç alâmetidir." *Türk Mehtupları*, s. 42. "Daha bir esir iken Süleyman'dan bir çocuk doğurmuştur. Bu yüzden hürriyete nail olur olmaz, Süleyman'la her türlü alâkasını kesmeğe kalktı. Süleyman onu derin surette seviyordu. Süleyman ile münasebette bulunmak için onun meşru karısı olmak şartını koşuyordu. Bu Osmanlı Sultanlarının âdetlerine mugayir bir hareket idi. Meşru' bir zevceyi odalıktan ayırt eden yegâne şey, cihazdan [çeyiz] ibarettir. Çünkü halayıkların hiçbirinin cihazı [çeyiz] yoktur." Aynı eser, s. 149.

Evvelâ padişahı mest etmeğe çalışacaktı. Padişah avuç içine aldıktan sonra harem, hükümet elde edilecek, veraset yolu oğullarına açılacaktı.

Muhteşem Süleyman'ı elde etmek için bütün zekâsını, fettanlık ve cazibesini kullandı. Onun meşrebine göre naz ve niyazlar yaptı. Ayrı bulunduğu zamanlarda aşkından inlediğini ve ağladığını ileri sürerek onu mest etti:

*Ey sabâ Sultanıma zar ü perişan deyesün
Gül yüzünsüz işi bülbül gibi efgân deyesün*

*Firkâtinde sanma derd-i dile dermânın yeter
Bulmadı kimse anın derdine dermân deyesün*

*Tig-i derdünle yüregimi delüb deşt-i gam
Ney gibi firkâtde hasta vü nâlân deyesün.*¹²

Bir taraftan Süleyman'ı, çıldırmasıya sevdiğine iknaya çalışırken, öbür yandan da fazla çocuk yapmağa ehemmiyet verdi. O biliyordu ki Osmanlı sarayında sayılabilmesi için bilhassa çok erkek çocuk anası olmak lâzımdı. Talih ona bu hususta da yardım etti: Ardi ardına Mehmed, Abdullah, Selim, Bayezid'i, bunlar arasında Mihri-mâh'ı, biraz sonra da Cihangir'i doğurdu. Halbuki, başkadının Mustafa'dan başka hayatta erkek çocuğu yoktu. Bu ya onun Padişahın gözünden düştüğüne ve onunla münasebette bulunmadığına, yahut da olan çocuklarının çabucak öldüklerine delâlet eder.

Hurrem, fettanlığı, cazibe, işve ve dört çocuğu ile sultanı ve haremî fethetmişti. Şimdi her tarafta, mağrur bir kumandan gibi geziyor, edâlı yürüyüşleriyle çalım satıyordu. Bu hal ise Başkadın Mâh-ı Devrân'ı çileden çıkartıyor, âsabını bozuyordu. Bu iki kadın arasında bu rekabet yarışında sık sık münakaşalar oluyordu, fakat bunlar çok zaman Valide Sultan tarafından önleniyordu. Bu çene

12. Mektup 2.

yarışları nihayet 1526 senesinin bir gününde bu iki kadın arasında büyük bir kavga ile son haddini buldu. Başkadın, Hurrem'i iyice dövdü, saçlarını kopardı, yüzünü tırnaklayıp kan içinde bıraktı. Kanunî bunu duydu, Hurrem'i huzuruna çağırdı, fakat o, "bende bakılacak yüz kalmadı" diyerek, sultanın huzuruna çıkmadı. Kanunî bu hâdiseden sonra Mâh-ı Devran Hanım'a hiç yüz vermedi. Bu suretle Hurrem, başkadının yerini aldı.¹³ Bu vak'a Mâh-ı Devran için bir felâket, Hurrem Sultan için ise bir Mohaç oldu.

Bu mücadelede iki kadını ve maksatlarını yakinen bilenler, bilhassa Valide Sultan, Kanunî'nin kız kardeşleri ve Sadrazam İbrahim Paşa, Mâh-ı Devran tarafını tuttular. Bilhassa Valide Sultan, kızı Hatice Sultan,¹⁴ onun kocası İbrahim Paşa,¹⁵ haremden uzaklaştıktan sonra da Mâh-ı Devran Hanım'a ve oğluna gereken alâka ve yakınlığı gösterdiler. Bu vakaya kadar Hurrem Sultan, Sultan Mustafa'yı arıyor, ona mektup ve selâmlar gönderiyordu.¹⁶ Fakat bundan sonra arayıp sormadı. İbrahim Paşa'ya da zaman zaman selâm yazıyordu. Paşanın niyetlerini ve Mustafa ile anasını koruduğunu çok iyi bildiğinden kızıyordu da. Hattâ padişah bir mektubunda ona Paşaya dargın olup olmadığını sor-

13. Bu kavgayı, o sene İstanbul'da bulunmuş olan Venedik Balyosu (sefiri) Pietro Bragadino bütün tafsilatıyla anlatmaktadır.

14. Manisa'dan Mâh-ı Devran'ın Hatice Sultan'a yazdığı mektupdan: "Hemşirelik ve karındaşlık ve sıdk-ı ihlâs olan dostluk, lutûf ve merhamet şefkati cûş u hurûş edüb bu müştâka tarafından keyfiyet-i ahvâl istıfşâr buyrulur ise; bi-mennihi himmetinüz ile sahn-i sıhhatte olup evsâf-ı hamîdenüz ve ahlâk-ı kertminüz zikrine ve devam-ı devlet ve izzet ü senâsına bi's-sıdk ve'l-ihlâs müdâvim olduğunı.." Bk. Manisa Mahkeme-i Şer'iyyesi Sicilleri, Defter 1.

15. İbrahim Paşa'nın da aynı tarihlerde, Tebriz'den Bağdad üzerine giderken Sultan Mustafa'ya İran Savaşları'na dair malûmatı havi ve "Ez'afu'l-ibâd İbrahim" imzalı bir mektubu vardır. Bu mektup: "Tûrab-ı asitân-ı âsuman-ı muaslarına yüz sürdükten sonra." diye başlıyor ve sonuna doğru da: "İnşâallahü'l-mute'âl mübarek cemâl-i şerifinüz ile mütene'im ve mesrûr olavüz" şeklinde bitiyor. Bk. Manisa Mahkeme-i Şer'iyyesi Sicilleri, Defter 1.

16. Mektup, I, 2.

muş, o da cevabında: "Gelince söyleşiriz" diyerek fikrini açıklamaktan çekinmişti.¹⁷ Hürrem bunlara kullandığı taktiği Kanunî'nin gözdelelerinden olan Gülfem'e de kullandı, ondan padişaha selâmlar vazdı, fakat o zavallı da bir gün sultanın gazabına uğradı. Allah'ın rahmetine kavuştu.

1533'de, Şehzade Mustafa Manisa Valiliği'ne tavin edildi. Anası Mâh-ı Devran da, bir daha İstanbul'a dönmemek üzere, onunla beraber gönderildi. Bir sene sonra da Hafsa Sultan öldü; bu suretle Hürrem, Kanunî ve haremi tamamen eline geçirmiş oldu. İrakeyn seferinden sonra 1536'da İbrahim Paşanın öldürülmesiyle, re'sen hükümet işlerine de karışmağa başladı, veraset işini daha kolay temin etmek, hükümet adamlarıyla sıkı temas etmek, Divan toplantılarını takip edebilmek için, haremi, Kanunî'ye Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na naklettirdi. Kanunî artık onunla müşavere etmeden hareket etmez oldu.

Şimdi plânın en son ve en güç kısmı kalmıştı. Bunu kuvveden fiile çıkarmak pek o kadar kolay değildi. Ortada bir veraset kanunu vardı. Padişah ölünce muhakkak surette tahta büyük oğlu geçecek ve "nizam-ı âlem" için Hürrem'in diğer çocukları Mehmed, Selim, Bayezid ve Cihangir'i öldürecekti. Hayır, bu olamazdı. + yerine İ'ni feda edip muhakkak surette Valide Sultan olmak şerefine nail olmak gerekti. Bunun için hükümetin başına kendi tarafını tutacak ve arzularını harfiyen yapacak birisinin geçirilmesi gerekti. Damatlardan Sadrazam İbrahim Paşa, Mustafa'yı tuttuğundan öldürülmüş, Lütfi Paşa, başka sebepler olmakla beraber Mustafa'nın sancagının Manisa'dan Amasya'ya değiştirilmesi istendiğinde rıza göstermemiş ve azledilmiş idi. Diğer vezir Kara Ahmed Paşa da, şerefli bir insan ve Sultan Mustafa'yı sevenlerdendi. Bunun için bunların hiçbirisi Haseki Sultan'ın işine gelmiyordu. O, kendisine daha yakın, daha içten bağlı, arzularını itirazsız yerine getirecek bir köle Sadrazama muhtaçtı. Adam ta-

17. Mektup, I, 2-4

nımakta ve seçmekte üstad olan bu kadın nihayet onu da bulup keşfetti. Bu zat tarihlerimizde "Kehle-i ikbâl" lâkabıyla meşhur olan Hırvat Rüstem Paşaydı. Kanuni'nin biricik kızı Mihrimâh Sultan'la evlenmiş, bu birleşmeden Ayşe Hümâşah doğmuştu.¹⁸ Düğünlerinden kısa bir müddet sonra 1544'de Rüstem Paşa¹⁹ Sadrazam oldu. Artık ana-kız-damad arasında bir tirumvira yapıldı ve Sultan Mustafa aleyhinde, has oğulları lehinde çalışılmaya başlandı. Maksat, Sultan Mustafa'yı öldürüp, tahtın yolunu Haseki Sultan'ın çocuklarına açmaktı.

Esasen, Kanuni, Sultan Mustafa'dan gittikçe soğuyordu. Genç şehzade Manisa'dan, İrakeyn seferinden dönen babasına bir mektup göndererek görüşmek için müsaade istemiş idiyse de babası tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine Sultan Mustafa babasına ikinci bir mektup göndermiş, ona karşı iştihakını anlatmış ve mektubunu şöylece bitirmişti:

"Öe bu bende sultanımın âcizân-ı felek-şevâlarında meyyen ale'l-vech varub, hâke ezârum sürüb, edâ-i özt-i tehniye etmek farz-ı ayı-ı farz idi. Lâkin bu zerre-mikdâr-ı nevâra icâzet buyurulmadığı ecilden varaka-i rikkıyyet birle i'üzâr olundu."²⁰

Hurrem ve Rüstem de onun aleyhinde daima padişaha telkinatta bulunuyorlardı.²¹ Bu telkin neticesinde, Kanuni, Sultan

18. Mektup 6.

19. "Vezir-i a'zam ve damad-ı efhâm ve anlar cânibine adem-i muhabbetle meşhûr olan Vezir-i kebîr Rüstem Paşa." Bk. Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan kısmı, varak 382 B. No. 117.

20. Manisa Mahkeme-i Şer'iyye Sicilleri, Dester 1.

21. "Süleyman kısmen Rüstem'in ithamları, kısmen karısı Roxolona'nın bü-yüleri yüzünden (o hemen hemen bir sihirbaz kadın gibi telâkki ediliyordu) oğlu Mustafa'dan o kadar soğumuş idi ki onu öldürmek için akıl danışmaya başlamıştı." *Türk Mektupları*, s. 44.

Mustafa'yı Manisa'dan Amasya'ya tayin etti. Bir sene sonra da 1542'de Haseki'nin en büyük oğlu ve padişahın en sevgilisi Mehmed Manisa'ya tayin edildi. Halbuki Saruhan Beyliği'nin şehzadeler nazarında büyük kıymeti vardı. Çünkü padişah namzedleri bilhassa XVI. asırda hep Manisa'ya gönderiliyorlardı. Sultan Mustafa, Mehmed'in Manisa'ya tayin edildiğini duyunca, yıldırımla çarpılmış gibi oldu. Şimdi ona tehlike işaretlerinin en büyüğü verilmişti. Fakat Mehmed'in ömrü vefa etmedi. 1543'de Manisa'da öldü. Yine aynı sene Manisa'ya, Kanunî'nin ikinci büyük oğlu Şehzade Selim tayin edildi ve Haseki Sultan'la, Manisa'ya geldi. Haseki Sultan, Sarı Selim Manisa'da iken onu bir kaç defa ziyaret etti; diğer senelerde de padişahla Bursa'ya giderek Selim'i oraya çağırıldılar, bir müddet beraber yaşadılar.²²

Kanunî'nin yaşı ilerliyordu; üzerinde uzun ve sürekli seferlerin yorgunluğu, kalbinde sevgili Mehmed'in²³ acısı vardı. Eskisi gibi faal ve enerjik değildi. Artuk triumvira, üzerinde istediği tesiri yapıyordu.²⁴ Sistemli telkin ve tesirler koca padişahı Sultan Mustafa'dan epeyce soğumuştur. Fakat Sultan Mustafa'yı öldürmek pek kolay bir şey değildi. Genç şehzade Amasya Sancak Beyi ve 39 yaşında idi. Halk, bilhassa askerler kendisini çok seviyorlardı. Böyle büyük bir sevgi kazanmış şehzadeyi yok etmek, hem de sebepsiz yok etmek, kolay değildi. Nihayet triumvira, düşünce taşına buna da bir kulp buldu. 1553'de Sadrazam Rüstem Paşa Seraskerliği'nde şarka sefer açıldı. Serasker hududa yaklaşınca, ihtiyar padişahı askerlerin istemediğini, Sultan Mustafa'yı istediğini, tahtın teh-

22 M. Çapaçay Uluçay, *Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi*, s. 6, 7, 24 vd.

23 "Sultan Mehmed Han nür-i dide-i peder-ı zışân ve server-i sine-i mâder-i kâmurân ve kurre-i ayn-ı âyan ü erkân ve gurre-i culfûn-ı e'izze-i ru-şinâsân olmağla hâl-i hayâtında veliahd olmaları me'mûl ve her murâdları izzû buzûs-ı şehriyârde mebzûl ve me'mûl iken..." Âli, Aynı nüsha, vr. 382b.

24 Rüstem Paşa Busbecq'e Macaristan'a ordu göndermek istediğini fakat kardinallerin mani olduklarını resmen söylemiştir. *Türk Mektupları*, s. 118.

likede olduğunu, acele gelmesini padişaha yazdı. Padişah Şeyhülislâm'dan garip bir fetva aldıktan sonra İstanbul'dan hareket etti. Konya Ereğlisi'nde otağına davet ettiği büyük oğlu Şehzade Mustafa'yı boğdurmak suretiyle elini kana boyadı.

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi orduda ve halk arasında bir fırtına kopardı. Herkes Rüstem ve Hürrem'e küfürler, beddualar yağdırmağa başladı. Rüstem'in hayatı ordu içinde tehlikeye girdi. Padişah damadını kurtarmak için azle ve İstanbul'a göndermeğe mecbur kaldı. Herkesin sevdiği Şehzade Mustafa'yı sevenlerden eniştesi Kara Ahmed Paşayı güç hal ile Sadarete getirebildi. Halk Hürrem'e cadı ve büyücü gözûyle bakıyor, ondan ve çocuklarından nefret ediyordu. Nefretin ne mânası vardı? Kudret ve kuvvet makinesinin mekanizması onun elinde idi. Artık Kanuni onun elinde bir oyuncaktı, entrikaları ve masum tavırları ile aşığını daima avlıyordu. Nitekim bunun neticesinde Sultan Mustafa'nın kanını babasına içirmiş, kendi oğullarına saltanatın yolunu açmıştı. Fakat Hürrem Sultan büyük oğlu Selim'in değil, küçük oğlu Bayezid'in padişah olmasını istiyordu. Padişah ise kanun gereğince, Selim'in padişah olmasını mutlak suretle arzu ediyordu. Hürrem, Bayezid'e belki küçük olduğundan ve sevdiğinden tahtın lezzetini tatırdı, telkin ve tesirleri ile gizli ve aşikâr onu teşvike başladı. Bunun neticesinde, Bayezid Düzmece Mustafa Vakası'nı tertiplede, fakat muvaffak olamadı, kanlı bir şekilde vaka bastırıldı, Hürrem oğlu Bayezid'i, sultana yalvarmak suretiyle, affettirdi.

Sadrazam Kara Ahmed Paşa'nın Sultan Mustafa'ya merbutiyeti, Düzme Mustafa Vakası'nı el altından körüklemesi, Bayezid'e yardım etmesi bahane edilerek sadareten azil ve idam ile, yerine tekrar Rüstem Paşa Sadrazam yapıldı. Bu vak'adan bir kaç sene sonra Hürrem Sultan 1558'de öldü. Fakat Bayezid'in kafasına soktuğu taht zevki, oğlunun kafasında ölmedi, anasının ölümünden sonra daha ziyade kuvvetlendi, kardeşiyle savaşa kadar ilerledi, fakat yenilip dört oğluyla İran'a sığındı. Kanuni'nin arzu ve

isteğiyle hepsi orada öldürülerek ölü vücutları Türkiye'ye naklo-
lundu. Hürrem'in ruhunu, Bayezid'e aşıladığı fikri yakinen bilen-
ler, bu vak'ada da onun adını nefret ve lanetle andılar.

Hürrem'in ölümünden sonra Kanunî'nin sevgisi biricik kızı
Mihrimâh Sultan üzerinde toplandı. Mihrimâh Sultan'ın aynen
anasının karakterine sahip olduğu, mektuplarından anlaşılma-
ktadır. Mektuplarında anasının dilini, usul ve üslûbunu kullana-
rak, babasını avuçlarının içine almış, koca Kanunî'nin ölümüne
kadar, âdeta onu idare etmiştir. Kanunî her meselede ya onu ça-
ğırarak yahut da mektup yazmak suretiyle fikrini almış, ondan
sonra karar vermiştir. Mihrimâh, anasının yolunu takip ettiğın-
den, o da Şehzade Bayezid'in Padişah olması için çalışmış, bu hu-
susta gayret de sarfetmiştir. Bu babasına yazdığı mektuplardan
anlaşıldığı gibi, bir takım entrikalar çevirdiği de görülmektedir.
Kocası da karısı gibi, Bayezid'e tahtı temin etmek için çalışmış,
kâfi derecede yardım edemediğinden dolayı, bir rivayete nazaran,
teessüründen ölmüştü.

Mihrimâh'ın bütün ihtiyaçları kocasının ölümünden sonra ba-
bası tarafından temin edilmişti; para, kumaş, diğer ev ihtiyaçları
nelerse, bunların defterleri tanzim edilerek, Kanunî Sultan Sü-
leyman'a gönderiliyor, o da bunları aldirip kızına yolluyordu.²⁵

Hürrem öldü. Fakat kadınların devlet işlerine karışması bit-
medi, bilâkis çimlendi ve kökleşti. Hürrem'le teessüs eden kadın-
lar saltanatı bir asır kadar Osmanlı İmparatorluğu'nu kemiren,
mâhveden bir âfet olarak yaşadı, bu yüzden Türk milleti seneler-
ce çile çekmeğe ve gözyaşı dökmeğe mâhkûm oldu.

Hürrem Sultan'ın, kocası Muhteşem Süleyman'a yazdığı mektup-

25. Hümâşah ve Mihrimâh'ın Kanunî'ye yazdığı mektuplar için 6. mektup-
bun haşiyesine bakınız.

lara gelince; bunların hayati ve bazı tarihi olayların aydınlanması bakımından hususi bir önemi vardır. Bu mektuplar tetkik edilince, Haseki (Hürrem) Sultan'ın takip ettiği metod hakkında bir fikir edinilebiliyor.

Haseki Sultan mektuplarında kendisinden "zayıf", "fakir cariye", "çirkin yüzlü", "ben fakiri yerden kaldırdınız" gibi ifade ve kelimeler kullanmak suretiyle sultana karşı büyük bir tevazu' gösteriyor, firaşına girdiği Süleyman'ın zayıf, ince ruhunu tahrik ediyordu.

Padişaha hitaplarında ise: "Saadetim yıllızı Sultanım, benim sultanım, sultanım hazretleri, cânım paresi, benim can ü azizim, devletim, saadetim, sultanım, ömrümün hasılı devletli sultanım, gözüm nuru, iki cihanda ümidim, benim devletim güneşi, saadetim sermayesi sultanım, benim padişahım, şahım sultanım, iki gözümün nuru sermayesi, benim yüzü Yusuf'un süzi kandım, lâtif nâzeninim."²⁶ gibi devrinin çok moda olan aşk kelimelerini kullanıyor, Muhteşem Süleyman'ı ta kalbinden vuruyordu.

Bu mektuplardan, onun çok dilli, çok işveli bir kadın olduğu yukarıdaki tahrik edici kelimelerin kullanılışından çok iyi anlaşılıyor.

Hürrem kocasından bir veya daha uzun seneler ayrı kalıyordu, Kanunî'nin seferleri uzak yerlere yapıldığından seferin müddeti uzuyordu. Şüphesiz ki karı koca sefer boyunca birbirlerine mektup yazıyorlardı. Burada neşredilen 7 mektup, Hürrem'in Kanunî'ye yazdığı mektupların hepsi değildir. Muhtemel olarak bunların önemli bir kısmı kaybolmuştur. Kanunî'nin Hürrem'e yazdığı mektuplardan ise hiç birisi mevcut değildir.

Hürrem, kocasından mektup geç gelirse, sık sık ulak gelmezse üzülüyor, onu daima sık mektup yazmağa teşvik ediyor, yazmazsa, şehirde dedikoduların olacağını ileri sürüyordu. Haddizatında ise

26. Mektup: 1, 2, 3, 4, 6.

Hurrem'in maksadı, Kanunî nazarında büyük bir itibar ve nüfuza sahip olduğunu, halka anlatmak istemesinden ileri geliyordu.²⁷

Kanunî gittiği yerlerden ona cevahir, kumaş, kürk, para,²⁸ bazan sakalından bir tel göndermek suretiyle onu hediyelere garke diyordu. Hurrem hediye ve mektupları alınca seviniyor, kabına sığamıyor, bu sevincini ifade için hasret türküleri söylüyordu.

*Okundugunda gözüm yaşı akdı şâdiden
Meğer ki derd-i dilimden meğer ki ana meded etdünüz
Pür eyleyip sıdk-ı hatırı cevahir ile
Gönül hazinesini mähzen-i murâd etdünüz.*²⁹

Bu mektuplarda nazar-ı dikkati celbeden önemli noktalardan birisi de, Hurrem Sultan'ın Süleyman'a din vasıtası ile tesirlerde bulunmağa çalışmasıdır. Bu belki padişahın fazla dindar oluşundan, yahut o devrin dinî telkinlerinden, yahut da Kanunî'yi kendi dindarlığından şüpheye düşürmemek için yazılmış olsa gerektir.³⁰

Hurrem Sultan, mektuplarında çocuklarının sıhhi durumlarını, şehirdeki olayları da kocasına bildiriyordu.³¹ İlk mektuplarında yalvaran, inleyen bir ruhun eninlerini aksettirmeğe uğraşan Hurrem, daha sonraki mektuplarında kocasına akıl vermeğe başlamıştır.³²

Hurrem, bu mektuplarında bilhassa ayrılık üzerinde ısrarla duruyordu. Onun için ayrılık dayanılmaz bir ıstıraptır. Savaşta bulunan, kan, ölüm, barut kokuları içinde yuvarlanan; kılıç şakırtıları, kös sesleri ile kulakları ve beyni uğuldayan padişahın aşka, şiire, şefkat ve merhamete ihtiyacı vardı. Hurrem bunu biliyor; mektuplarını onun tunç gibi sert asker ve hükümdar kalbini yumuşatacak ifadelerle süslemeğe çalışıyordu.

27. Mektup 3.

28. Mektup: 3.

29. Mektup: 1

30. Mektup: 2, 6

31. Mektup: 3, 4.

32. Mektup: 6

Yıldızım düştü ~~benim~~ o mâh-ı tâbândan cudâ
Zuhreye olmaz bekâ hurşid-i rahşândan cudâ
Ah kım hicr-i cânım müşkil imiş
Gamm-ı derd-i nigârım müşkil imiş.³³

Bütün mektuplarının konusunu (mektup 5 müstesna) ayrılık ve onun yakıcı ateş ve ıstırapları teşkil ediyordu, onsuz dünya bir hiçti, onsuz gezemiyor, eğlenemiyor, uyuyamıyordu. Bütün gün ve geceleri ağlamak ve inlemekle geçiyordu. Bu durumunu kendisi mektuplarında anlatmağa çalıştığı gibi, Kanuni'nin çok sevdiği oğlu Mehmed'e de yaptırdığı görülmektedir.³⁴

Mektuplarında, kendisine acındıracak mevzuyla ilgili aşk, acı ve ayrılıktan bahseden, bazan aralarında çok güzel mısralara rastlanan kit'alar da vardır:

Bır dahı görmek nasib ola mı seni
Eşigüne bir gez yüzümü sürsem gâni
Korkarım unudasun devletlü Sultanum beni, ah, vah, el-fırâk
Yalnız gün gibi seyrân ile haraşan eylerin

Hâk-i pây-i şâha varınca bu zâifin kemleri
Abd unutulmaya hacetim budur
Kimseye kılma nazar devletlü Sultanum sakın
Yalnız gün gibi seyrân ile haraşan eylerin.

Vay ne müşkil derd olurmuş pâdişâhın firkatî
Yakdı yandurdu beni bu nâr-ı hicrin mihneti
N'ola bu câriyeni oda yakmakmış âdeti
Yalnız gün gibi seyrân ile haraşan eylerin.³⁵

33. Mektup: 1

34. Mektup: I'in haşiyesine bak.

35. Mektup: 4

Bu bir manzume parçasından ziyade denemesi olsa gerek. Yoksa Kanunî gibi oldukça kuvvetli bir şâire bu şekilde şiir göndermek, onu memnun etmekten ziyade üzme demek olur.

Hurrem, şiirleri, güzel ifadesiyle Süleyman'ın kalbini teshir, asabım teskin, gönlünü feth ediyordu. Oğlunu, sevgili cariyesini ve sevgili sadrazamlarını öldürtürken ve savaşlarda gördüğü ölümlerden gözlerini kırpmayan Muhteşem Süleyman, onun bu acındırıcı ve içli mektuplarını okuyunca mest oluyor, ona daha çok yaklaşıyor, râm oluyordu. İşte Hurrem, Kanunî'yi böyle teshir etmiş ve onun tahtının böyle hakimi olmuştu. Öyle ya, dünyada her zaman hükümdarlar kölelere hâkim olmazlar, bazen de köleler hükümdarlara hâkim olurlar!

Hurrem Sultan'ın Mektupları

Mektup: 1

Cânım Pâresi Sultânım,

Be-nâm ki şün nesâm-i subh-ı re'fet-efzâ, la-
hiyyet ki şün visâl-i zeker-lehân-ı dil-rübâ,
du'âlar ki âvâz-ı ızzâk gibi pür-sûz, senâlar ki
kelimât-ı izliyâk gibi âtez-efrûz, arzûlar ki me-
lek-manzarlar geyrûları gibi kî-pâyân, ahlaslar ki
servî-kadîler ruhsârı gibi nûr-ı safâyla münevver,
ihtivâslar ki lâle-haddler-i sümbülî gibi vefâ râyi-
hâları ile mu'attar, da'vât ki şün mencûk-ı sancâk
ser suy-ı âsumân, senâhâyı ki şün gülbank-ı Allah
Allah-ı mücâhidân-ı makhûl-ı hazret-ı Pâdişâh-
ı müste'ân, kavâsîl-i zühre-i müsebbihân-ı âb-
dâr ve râhile-i âh-ı lâh-dâriyle luhfe-i melik-i

a'lâ ve hediye-i mahfîl'-i huld intimâ kılınduktan sonra, zamîr-i müinîr-i âlem -ârâya ki cânîb-i ze-rîfleri göynüklü gözlerüm nîr-ı sa'âdelüm sermayesi, vâkıf-ı râz-ı nihânumdur. Samli gönliüm asâyîzi, merhem-i dil-i mecrûhum ol ki aşkı gönlimiün tahtına sultândur. Müdâm ger sa'âdet-i cihânum bendesiyüm ben anın, yüz bin sâzış-ı sîne birle arz olunur ki; beniüm nihâl-i firdes-i a'lâ Sultânım, bu kî-şâre kibelinden zerre mikdâr lafahus-ı ahvâl buyurunsanuz, ilâhi yâ Mu'in, inâyet dergâhindandır. Sol gün ki, felek-i gaddâr-ı nâ-sazkâr ben derd-mende zulüm edüb, cânuma dürlü dürlü hançer-i firkatler salub, bu beniüm miskin gözüm yaşına bakmayub, kıyâmet günün fikrine getirmeyüb, siz zükûfe-i cennet-i huld ber-rini benden cüdâ düzürdüyse râhatum zahmete, zâh-lıgum gussaya, zindegânım helâke yüz dutup, dün gün enîn-i nâle üü feryâdumdan ino ü cân pür-süz olub, ihtimâldir ki, giryeme muvâfakati inâyet-i Yezdân mukârin olub, siz ömr-i azîzümü gene bana müyesser kılub, bu kadar gurbetüme firkatüme esirgemek ala, yâ Rabbe'l-lemîn.

Benüm yüzü Yusûf'um, sözü kandüm, lâtif, nâzenin sultânım, Allah dergâhına yüzüm süpürge kılub, bir derecede niyâz ederüm ki; sizi benden âmren ayırmak sözü harab olsun, belki gene tîz dîzâr-ı mübârekenüzi göstere. İlâhî neccinâ mine'l-firâk. Ger midâd olsa derizler, işbu ağaçlar kalem, bu firâkin zerhini bunlar kağan tahrîr eder? Her kim di-

ler ki fırkate düzenin halin bile. Dûre -i Yusûf oku -
sın, al anı tamâm tefsîr eder.

Benüim sultânım, cânım nâr -ı melek uhsârım,
el -kâletüi hâzikhî reşâhât -i kulem yarâyib -i yâr u se -
hâr âsâr ve neğkâmât -ı hâme -i mu'ciz -nüimâ reğâib -
niğâr, yani misâl -i bî misâl ve hitâb -ı zerîfî'l -ma -
kâl ki mûcib -i âsuyiş -i cân ve muktezâ -yı ârayiş -i
revân gün mengûr -ı sübhânî ve luğrâ -yı âsumânî usk -
ı ikbâlden gün lâc -ı sa'âdet nüjûl ve iclâl gösterdi.
Ser tâ kulem ibâret -i mergûbla, ol günüin rûzeni zâ -
tın selâmet -i zât -ı zerîf haberlerin izildümsö Hak
bilür ki ol zaman bana nice gözükdü, gâya ki mübârek
ağzunuzdan söz izildüm. Ol ferimlerden gözüüm pınarı,
sinem derdine şeng ü kânûn olup, yüzüüm üzre revân ol -
du. Hakka çok dürlü zükürler kelûnub, ziyâde zâritler
olundu ki, hazre [de]k bunun zükürânesine iztigâl olun -
sa uhdesinden gelmek ihtimâli yokdur.

Beyt

Okunduğunda gözüüm yazı akdı zâdiden
Meğer ki derd -i dilümden ana meded eldinüz
Pür eyleyüb sıdk -ı hâterü cevâhir ile
Gönül hazînesini mâhzen -i nurâd eldinüz.

Benüim gözüüm nârü sultânım, gece yaktır ki ze -
râr -ı nâr -ı âhdümdan, âlem -i âtez -nâk seher yaktır
ki, gün yüzüünüz zerkiyle feryâd -ı nevhâmdan felekler
şâk olmuya.

Beyt:

Rûzumu zek gibi târik elli ey mâh - i iztiyâk
Müşkil olur iştirâk ah iştirâk vak iştirâk

Benüm sa'âdetüm, vaktihâ mecnûn - vez mir'at - i
sıhr gibi envâr - i dîzârınuz safâsına râğib - yûh - i
mişkâl - i kamer gibi uhşâr - i münevverünüz safâsına
tâlib olurum.

Beyt:

Yıldızım düştü benüm al mâh - i rahzândan cüdâ
Zerreye olmaz bekâ hurşid - i rahzândan cüdâ
Ah kim hier - i cânım müşkil imiz
Gam - i derd - i nigârum müşkil imiz.

Benüm sultânım, firkat sûzume kenâr yokdur. İm -
di siz dahi bu derd - menti esirgeyüb meklûb - i zerîfi -
nüzi bu cânibden şak eğlendirmeyesüz. Bari anımla
cânuma rahat hâsıl ala. Benüm sultânım, sormuşuz
ki, eger yazımı okumuş olan dahi ziyâde hasretler
yazardum İmdi benüm sultânım, bu kadar yeter, câ -
numa tesîr ziyâde oldu. Kusûsâ meklûb - i zerîfinüz
okundukda; bendenüz, Mîr Mehmed ve câriyenüz
Mihrimâh, giryeler ve firkatler ederler. Anların gir -
yeleri hod beni deli kılmuşdur. Neman güyâ ki arada
matem vardır. Sabikâ benüm sultân bendenüz Mîr
Mehmed ve câriyenüz Mihrimâh ve Selim Han ve
Abdullah envâ' i selâmlar edüb, gubâr - i pâyinüze yüz
sürerler. Ve ba' dehu pazaya küstüğümden istifsâr bu -

yurulmuş, inşâallahı Teâlâ mülâkat müyesser olur ise
ol işidilir. Hâliyâ biz dahi Paşa'ya selâmlar ederüz,
kabul kılalar. Bâki sa'âdet-i dâreyı mukarrer bâd.

El-fakîrü'l-hakîr

Câriyenüz

Hurrem

Ve ba'dehur beniim sultânımı, beniim cânım pâresi,
Sultân Mustafa'ya selâm gönderirosenüz beniim kâ-
ğedımı da gönderesüz. Kem Siyavuş kulinuz mübârek
hâk-i pâyinüze yüz süzer.

Cânım Pâresi Sultânım,

Öyle nam sahibi ki sabah rüzgarı gibi merhamet artırıp saçar,
öyle selam ki , gönül kapan şeker dudaklıların kavuşması gibi,
öyle dualar ki, aşıkların avazı gibi yanık, öyle övgüler ki derunî
arzuların ve kalbin meyillerinin sözleri gibi ateşi şulelendirir, öy-
le arzular ki melek görünüşlülerin giysileri gibi sonsuz, öyle kalb
safiyetleri ki sanki safa nuruyla nurlanmış selvi boyluların ya-
nakları gibi, öyle mensup olmalar ve bağlanmalar ki lale yanaklı-
ların sünbül gibi vefa kokularıyla kokulanmış, öyle yakarışlar ki
başı göklere uzanan sancağın alemi gibi, öyle medihler ki, kendi-
sinden yardım istenen Allahu Teâlâ hazretleri katında mücahid-
lerin "Allah Allah" nidaları gibi makbul. Parlak tesbihler edici
zühre kafileri ve hararet ve ışık verici ah yüklerini mülkün sa-
hibi yüce Allah'ın armağanı ve ebedî kalınacak yere ait hediyesi
kıldıktan sonra cihanı süsleyen nurlu kalbine hitaben derim ki;
kendisi orada bulunmakla şerefleşmiş olan yer benim yanık göz-
lerim ve mutluluk ışığının sermayesi, gizli sırlarımın vâkifidir.
Gamlı gönlümün yatıştırıcısı, yaralı kalbimin merhemi o kimse-

dir ki; onun aşkı gönül tahtımın sultanıdır. Her ne kadar cihanın saadeti isem de, onun da kölesiyim.

Yüzbin kere yanmış sine ile arz olunur ki; benim firdevs cennetinin goncası sultanım! Bu biçarenin bulunduğu taraftan zerre kadar işin iç yüzünü araştırarak olursanız; "ey Allahım! Ey yardım yetiştiren! İyilik ve ihtimam sendendir" o gün ki; yakıp yıkan gaddar felek benim gibi bir dertliye zulmedip, canıma türlü türlü ayrılık hançerleri saplayıp ve benim miskin gözümün yaşına bakmayıp, kıyamet gününde hesabının sorulacağını düşünmeyip, siz yüce ve ebedi cennetin goncasını benden ayrı düşürdüyse, rahatım zahmete, şahlığım tasaya, hayatım mahva yüz tutup, gün be gün feryad u figanımdan insan ve cinler yanıp tutuşmuş olup, ihtimaldir ki göz yaşına Allah'ın inayeti yetişip, hayatımı gene bana kavuşmayı mümkün ve kolay kılıp, bu kadar ayrılığım, yabanda kalışım, beni esirger. Ey âlemlerin rabbi!

Benim Yusûf yüzlüm, şeker sözlüm, lâtif, nâzenin sultânım, Allah dergâhına yüzüm süpürge kılıp, bir derecede niyâz ederim ki; sizi benden ömren ayırmak sözü haram olsun, mübârek yüzünüzü yine tez zamanda bana göstere. İlâhî neccinâ mine'lfirâk. Eğer denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa dahi bu ayrılığın açıklamasını yazabilirler mi? Ayrılığa düşenin halini bilmek isteyenler, Sûre-i Yusûf okusun, ancak o, bu hali tamâmen tefsîr eder.

Benim sultânım, cânım, melek yüzlüm, şu an mucizeler gösteren benzersiz sözlerinizi aktaran yazılar elime ulaştı. Bu sayede, baştan sona hoş ibarelerle selamet haberlerin aldığımda, Hakk bilir ki, o zaman gûya mübârek ağzınızdan söz işittim gibi oldum. Sevincimden gözüm pınarı, sinemin derdine saz ve söz olup, yüzüm üzre revân oldu. Hakka çok türlü şükürler kılınup, ziyâde dualar olundu ki, haşre kadar bunun şükranesine iştigâl olursa üstesinden gelmek ihtimâli yokdur.

Beyt:

Okunduğunda gözüm yaşı akdı şâdiden
Meğer ki derd-i dilümden ana meded etdinüz
Pür eyleyüb sıdk-ı hâtırı cevâhir ile
Gönül hazînesini mâhzen-i murâd etdinüz.

Benim gözümün nûru sultânım, gece yoktur ki ahlârımın ateşinden bütün âlem yanmaya, seher yoktur ki gün yüzünüzün arzusuyla ağlama ve feryatlarımdan felekler parçalanmaya.

Beyt:

Rûzumu şeb gibi târik etti ey mâh-ı iştîyâk
Müşkil olur iftirâk ah iftirâk vah iftirâk

Benim sa'âdetim, vaktihâ mecnûn gibi mir'at-ı sihr gibi yüzünüzün nurları safâsına, râgıb-gâh-ı mişkât-ı kamer gibi ruhsâr-ı münevveriniz safâsına tâlib olurum.

Beyt:

Yıldızım düştü benüm ol mâh-ı rahşândan cüdâ
Zerre ye olmaz bekâ hurşid-i rahşândan cüdâ
Ah kim hicr-i cânım müşkil imiş
Gamm-ı derd-i nigârum müşkil imiş.

Benim sultânım, ayrılık ateşine sınır yoktur. Şimdi siz de bu derd-mendi esirgeyip mektüb-ı şerîfinizi bu tarafa göndermeyi geciktirmeyiniz. Bari onunla cânıma rahat hâsıl ola. Benim sultânım, "eğer yazımı okumuş olsaydın daha çok hasretler yazardın" demişsiniz. Şimdi benim sultânım, bu kadar yeter, cânıma tesîr ziyâde oldu. Husûsâ mektüb-ı şerîfiniz okundukda; bendenüz Mîr Mehmed ve câriyenüz Mihrimâh, giryeler ve firkatler ederler. Onların giryeleri beni deli etmiştir. Hemen güyâ ki arada matem vardır. Ayrıca, benim sultânım, bendeniz Mîr Mehmed ve câriyeniz Mihrimâh ve Selim Han ve Abdullah envâ'i selâmlar edip, ayağınız tozuna yüz sürerler. Ve ayrıca paşaya küslüğüm konusunda açıklama yapmamı istemişsiniz, inşâallahu Teâlâ kar-

şlıklı görüşme müyesser olur ise o zaman anlaşılır. Şu an biz de Paşa'ya selâmlar ederiz, kabul kılalar. Bâki sa'âdet-i dâreyn mukarrer bâd.¹

El-fakîrû'l-hakîr
Câriyenüz
Hurrem²

Ayrıca benim sultânım, benim cânım pâresi, Sultân Mustafa'ya selâm gönderirsenüz benim kâğıdımı da gönderesüz. Hem Siya-vuş kulmuz mübârek hâk-i pâyinüze yüz sürer.³

---

1. 1526 senesi yazılsa gerek. El yazısı değil.

2. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: E. 5662.

3. Şehzade Mehmed'in Babasına yazdığı mektuptan: "... Validem tarafından siz zeval buyurursanız şimdilik zâhir eyücedür. İllâ ki sultanum batın yüzünde firkatünüz elinden bir yeri sağ değildir, hasretiniz(e) girirdâr olup, gice gündüz iniltüsün âlem-i fenâya varubdur. Heman Allahü Te'alâ ol bed fi'âli helâk idüb, tiz zamanda gelmek müyesser ide inşaallah. Cümle kardaşlarum hak-i pâyinüze yüz sürüb du'âlar ederler. Cümlesi selâmet üzere olub müşâk-i cemâl bilesiz ve hem gine biz bendesine lütuller edüb yüz sürdügümüz dileği kabul edüb bendenüz Pilâk Mustafa'yı beylerbeyi eylemişsiz. Nice kim bu dilegüm dutub beni hacil eylemedünüz.. Hakk'dan enbiyâlar sultanı iki [cihân] fahri Muhammedü'l-Mustafa'dan dilerüm ki daim Hakk Tebareke ve Te'alâ katında her muradinüz varsa kabul makbul eylesün. Âmin. Billâhi yerden göge dek sevindüm. Sultanumdan dilerüm ki kimse sözüne uymayub eski kulların yabana almıyasız. Bâki devlet bâd. Şehir ahvâlinde sorarsanız, şimdilik iyilik üzredür. Devletinüze geçende yanalı ol vakitdan beru on iki kez od bıraktılar, gine tiz duyduklar, söndürdüler, şöylece malûm ola. Ve ba'dema benim sultanım Hayrettin Paşa üzerine kâfir donanması gitmiş idi. Allah inâyetiyle sultanım devam-ı devletinde cenk edüb kâfiri münhezim edüb yüz seksen kadirgasın zapt edüb bâkisin denize gark etmiş, şöylece bilesiz. Benim Sultanım, *Menavi*'nin ikinci bâbın okurum.

Mektup : 2

Sultânüm Pâdisâhüm,

Şal du'âlar ki anın ziyâzı rûy-ı âşik ve ma'zûk gibi işvedâr-ı muhabbet-ezhâr esmâniyle pür hüsn-i cemâl ve şol senâlar ki anın beyazı şezm-i gamur-hâr gibi şarâb-ı şerk-engiz ile mâlâmâldır. Kâfile-i âh-ı sehergâh-ı derd-mendân küze-i hasretde ve re-vâhile-i nâle-i sinegâr-ı diyâr-ı fıskat birle, sa'âdetüm yıldız sultânüm huzûr-ı şerîflerine ithâf kilindikten sonra, peygûle-i mihnetde sergerdân ve zârîye-i hasretde bî-kes ve bî-dermân kalan bî-şâre cânibinden, ber-müceb-i innellahu Teâlâ hulukun azîm emvâc-ı lâtf-ı mütelâtim ve efrâc-ı telettuf-ı müterâkim olub, kulzüm-i bî-pâyân-ı şâhâne ve deryâ-yı bî-kerân hüsrerânenüze hutûr eldirüb, is-tifsâr-ı zerre-i derd-mendi ve istihbâr-ı zemme-i müstemridi buyurursunuz; henüm dü mekân gibi mah-lûk-ı bi-emr-i hâlikü'l-ekrân işre maksûd idüm. Ömrüm bahârı dürri-i derc-i şehriyâri ve hâtır-nu-vâz-ı mergûb şânunuz; yani himâyet-i rüzgâr-ı sa'âdetinüzle alâ mâ-hüve'l-murâd kıyas buyurula. Fe-emnâ bu dehr. kulub kaydaka misâl cân-ı miskinin garka vermek hezâr derdile kastelmizdir ki şerhinde diller sergerdân olub, kalemler dili mest olur. Kiç bu derde gönüller ve süneler takat getürmez. Fe-emnâ ol serv-i endâm musâhâhete bu miskin gönle hutûr itdirüb, teselli-i dil hâsil olub, fıskat işre kul-nuş enünlü ömür biraz andan hayât-ı külli hukur.

Hakka çok türlü şükür ki gönlü âyine misâl kulub, her
an ve lâhza hayâl-i zerîf ve kadd-i hümmâyum ve ke-
lâm-ı zeker - rûzunızi al âyine izre hana nasîb kulub
biraç cân verür.

El-fakirü'l-hakîr

Bendenüz

Mehmed

Topkapı Sarayı Arşivi No. E. 5656

Beyt:

Ey sabâ, sultânuma zâr ü perişân diyesün
Gül yüziñüzüzi işi külkül gibi efgân diyesün
Firkatinde sanma derd -i dile dermânun yeler
Bulmadı kimse anın derdine dermân diyesün
Tig-ı derdiyle delük yüreğimi dest-i ganun
Ney gibi firkatle hasta vü nalân diyesün

Benüm ömr-i azîzim kendülercesin. Hak - celle
celâlehu amme nevâlehu - dergâhundan. Lemennâ - yi
sâdik ve ümîd -i lâyük budur kim; bu zâ' ifesinin zeb u
rûz safâ - yi hâter birle ve himmet -i külendile alan
niyâzuma ve enîn -i hazîniime ve sezm -i giryanuma ve
dil -i ganun -gîniime ve âh -ü zâruma ve sîziz -i sâ -
zuma kâlfunden merhamet kulub, gine al âfitâb -ı rah -
zândan münevver cemâlinüzi ben derd -mendine bir
vechile nuskadder ide kim ayruk bir dahı firkate yol
olmayub, gice ve gündüz ol mâhilâb -ı mutahhar di -
yâru karçı pervâne ve hayrân olub zâdiler olu. Benüm

sullânım, cân u gönülden sevgilii zâhım ve ruh-ı re-
 zanım diinya ve ahiretde ümîd-vârım, Hazret-i
 Hayy-i lâ-yemûl zâl-ı şerîfinüzi cemî' âlâmlardan
 ve unsûr-ı lâtifinüzi dükel-i eskâmlardan dâr edüb
 kendü elîf-ı mâ-lâ-nihâyetine ve habîhinün âb-ı
 rây-ı hürmetine ve edliyâlar hasmetlerine mukârin
 edüb, küffâr-ı bed-kerdâr-ı hâk-sâr üzre tal'at-ı
 meymunla ve râyât-ı hümmâyûnla mansûr ve muzaffer
 kılı vire. min yâ Hayre'n-nâsirîn Kâliyâ benüm
 sullânım, hitâb-ı mustetâb-ı zâdümânî ve kitâh-ı
 müşkin-i şereşân-ı ruhâni birle ben cânriyenüzi hâk-
 den ref'itmekten kasdın ki buyurdüğünüz sa'at-ı hü-
 mmâyûnda ve erkât-ı meymûnda gelüb sa'âdet gösterdi
 ve ke-suhûfin mükerremetin merfû'atın mutahharu
 olub, baş üzre laş kılıb kudûm-ı mübârek için dürr-i
 cevâhir ve lâ'l-i zevâhir yerine kanlı göz yaşlarım
 isâr ve nisâr edüb, bu şeym-i gamm-gânümüzi pür-
 nûr ve dil-i mâhzûnumu mesûr kıldı. Benüm sa'âde-
 tüm günü hemize dil-nüvâzliklar ve hâtır-sâzliklar
 kılmaktan hâli olunmıya ve ha'dehu Mekketü'llah
 [Kabetü'llah]'dan bir azîz kimesne gelüb eyütdi;
 seyrimde Server-i Kâ'inâl'ı gördüm. Alehi's-se-
 lâm meşâhir-i medudât buyurmuş ki; bu esmâ ile
 merkâm gönlin [gömlük] kali' el de gazâda ben ana
 geydürem. Ol kızı emre imtisâl gösterüb vasiyeti ye-
 rine getürdi, size isâl ederüm ki zehristâni testiz eldi.
 kibet, Emre Koca'ya götürdi. Emre Koca dahi bize
 gânderdi. İşte size gönderdim. Allahu Teâlâ aşkına
 ve Resulüllah hürmetine anı geymeyince olmıyasuz;

Ve ba'dehu Mustafa bendenüz ve Mîr Mehmed şâkerinüz ve Mihri-mâh câriyenüz ve Selim Han ve Abdullah bendeleriniz hazretinize senâlar edüb, mübârek başmağınuzı yüz süzerler. Umîddir ki red olunmaya ve ba'dehu Gülfem câriyenüz hezârân niyâzı hile selâmlar edüb, mübârek başmağınuzı yüz süzer. Bâki sa'âdet dâreyne mukarrer bâd hi-Rakhi'l-ibâd.

El-Fakîrî'l-hakîr

Câriyenüz Hurrem

Yan tarafında ise:

Ve ba'dehu ben Gülfem câriyenüze bir kutu kolonya hile almış lane filori göndermişüz, gözlerim kararır, lâz ol bir kutu kolonyayı yedüm. Gel gör kim hâlüm ne oldu. Andan konuk dahi edümüzde bulundu. Ne söyledigüm bilmezem, uzun gün uyukladum. Kimi burnuma fiske vurur kimi mashara olur. Her yerde siz beni mashara ildünüz, İnşâallah buluşduğumuzda söyleşirüz ve hem ben câriyenüze and verüb kadının harşlığından sormuşuz. İmdi ben ana and verüb sordum, dinedi. Vardum Envar'a sordum eyüldi ki hez yüz filori kaldı. Heman söylece mülâhaza buyur. Fe-emnâ bu sözden kadının haberi yokdur. Ve ba'dehu karındaşım paşa hazretlerine selâmlar ıderüm ve Di-yarüz, mübârek başmağınuzı yüz süzer, hazret-i sul-lânım.

Sultânüm Pâdişâhum;

Öyle duâlar ki onun bahçeleri âşık ile ma'suk çehreleri gibi iş-veli nazlı, muhabbet çeçekleri değerinde tam ve kusursuz bir güzelliğe sahip... Ve öyle övgüler ki, şevk verici şarap ile dopdolu gam yükü taşıyan gözlerinin akı gibi. Seher vaktinde dert çekenler ve ah u figan edenler kafilesi, hasret köşesinde ve ayrılıkla derunu ah u enin yükü yüklenmiş olarak saadetimin yıldızı sultanıma it-haf ettikten sonra, mihnet köşesinde şaşkın, hasret köşesinde kimsesiz ve dermansız kalmış bu biçare tarafından "Allah-u Teâlâ mutlaka azametli yaratıcıdır" kavli gereği, lütuf dalgaları ve nimet ve kerem ihsanları olup; sonsuz bir padişahlık denizinin ve hüsrev misali ucu bucağı olmayan lutfunuzla sizin hatırınıza getirip, bu dert çeken hasretlinizin halini zerre kadar araştırıp, çektiğim gamın kokusundan haber alma lütfunda bulunursanız; ben her iki cihan gibi alemi yaratan Hakk'ın yarattıkları arasında aranıp tanınan biri idim. Ömrümün baharı olan gençliğim inciler dizgen padişahlığınız ve hatır-gönül tedavisinde rağbet edilen şanınız; yani sadet zamanı olan hamıyyetperverliğiniz üzere kıyas buyurulsun. Amma bu asrı kaydaka (?) gibi kılıp miskin canını boğmayı yüz dert ile kasdetmiştir ki; açıklamasında diller şaşırıp, kalemlerin dili mest olur. Bu derde gönüller ve sineler dayanamaz. O selvi boyunun sohbetini bu miskin gönüle hatırlatıp, bu sayede gönül teselli edilip, ayrılıkta kalmış inilti ömür ondan tam manasıyla hayat bulur. Allah'a çok şükürler ki gönlümü ayna gibi kılıp, her an ve her lahzada o şerefli hayal, o padişahın boyu posu ve şeker saçan kelimelerini o aynanın içinde bana nasip kılıp biraz can verir.

Beyt:

*Ey sabâ, sultânuma zâr ü perişân diyesün
Gül yüzünsüz işi bülbül gibi efgân diyesün
Fırkatinde sanma derd-ı dile dermânun yeter
Bulmadı kimse anın derdine dermân diyesün
Tığ-ı derdiyle delüb yüreğimi dest-i gamm
Ney gibi firkatle hasta vü nalân diyesün*

Benüm ömr-i azîzüm, Hakk-celle celâlehu amme nevâlehu-dergâhından temennâ-yi sâdık ve ümîd-i lâyıık budur kim; bu zâ'ifesiñün gece ve gündüz safâ-yı hâtır ile ve himmet-i bülendile olan isteklerime ve hazin inlemelerime ve yaşlı gözlerime ve gamlı gönlüme ve ağlama ve sızlamalarım ve yanışıma, lütfundan merhamet kılıp, gine ol parlak güneşten daha parlak cemâlinüzi ben derd-mendine bir şekilde mukadder ide ki, artık bir daha ayrılığa yol olmayup, gece ve gündüz ol temiz, parlak diyâra karşı pervâne ve hayrân olup şâdiler olayım. Benim sultânım, cân u gönülden sevgilü şâhum ve ruhu revânım, dünya ve ahirette ümîd-vârım, Hazret-i Hayy-i lâ-yemût zât-ı şerîfinüzi cemi' elemelerden ve unsûr-ı lâtifinizi kötû hastalıklardan uzak edip, kendi sonsuz lütfuna ve habîbinün yüzü suyu hürmetine ve evliyâlar haşmetlerine yakın edip, yere batasınca kafirler üzere mansûr ve muzaffer kılı vire. Min yâ Hayre'n-nâsirin. Şu an benüm sultânım, sevinçli hitâp ve yazınız gelmek suretiyle ben câriyenüzi topraktan kaldırdınız. Yazınız tıpkı "ke-suhûfin mükertemetin merfu'atin mutahhara" olub, baş üzere taç kılıp kudüm-ı mübârek için inci ve kıymetli taşlar yerine kanlı göz yaşlarımı saçıp, bu gamlı gözlerimizi pür-nür ve mahzun gönlümüzü mesrûr kıldı. Benüm sa'âdetim, her gün gönül okşamak ve hatır almaktan geri durmayınız.

Bundan başka, Mekke'den rüyasında Hz. Peygamberi gördüğünü söyleyen bir aziz kişi geldi. Aleyhi's-selâm mefâhir-i mevcudât buyurmuş ki; bu isimler ile merkûm bir gömlek biç de gazâda ben ona giydireyim. Ol kişi emre uyup vasiyeti yerine getirdi. Bunu Şehristânî teftiş etdi; sonra, Emre Koca'ya götürdü. Emre Koca dahi bize gönderdi. Ben de size gönderdüm. Allah-u Teâlâ aşkına ve Resulullah hürmetine anı giymemezlik yapmayınız.

Ayrıca, Mustafa bendenüz ve Mîr Mehmed çâkerenüz ve Mihri-mâh câriyenüz ve Selim Han ve Abdullah bendeleriniz hazretinize senâlar edüb, mübârek başmağınıza yüz sürerler. Ümittir ki ret olunmaya ve ba'dehu Gülfem câriyenüz binlerce duayla se-

lâmlar edüb, mübârek başmağımıza vüz sürer. Baki sa'âdet dâ
revn mukarrer bâd bi-Rabbi'l-ibâd.

El Fakrû'l-hakır
Câriyenüz: Huttem⁴

Yan tarafında ise:

Ve bâdehu ben Gülsem câriyenüze bir kutu kolonyaya birle alt-
mış tane filori göndermişsiniz, gözlerim katardı, tiz ol bir kutu
kolonyayı dökündüm. Gel gör kim hâlüm ne oldu. Aynı zamanda
evde misafir de vardı. Ne söyledigimi bilmeden, uzun gün uyuk-
ladım. Çevremdekilerin kimi burnuma fiske vurdu kimi maskara
olur. Her yerde siz beni maskara ittiniz. İnşallah buluşduğuş-
muzda konuşürüz ve hem ben câriyenüze and verüb kadının hatı-
rından sormuşuz. İmdi ben ana and virüb sordum, demedi.
Vaidum Enver'e sordum dedi ki beş yüz filori kaldı. Artık gerisi-
ni siz mülâhaza buyurun. Fakat bu sözlerden kadının haberi
vokdur. Ayrıca, karındaşım paşa hazretlerine selâmlar ederüm ve
Sıvavuş, mübârek başmağımıza vüz sürer, hazret-i sultânım.

Mektup: 3

Hazret-i Sultânım

Şuñ yere koyub hâk-i pây-i sa'âdet penâhinüz pîs
[bûs] olmeden sonra, benim devletüm güneşi de
sa'âdetüm sermayesi sultânım, eğer bu firâken oduna
yanmaz, eiyeri kobâb, sineci harâb, dâdesi pür-âb, gi-
ceğini gündüzden farketmiyen, hasret deriyâdını yark
bê-şâre, aşkinüz ile müktelâ, Ferhâd de Meenân'dan

⁴ 1526 senesi yazılsa gerek El vazısı değil. No: E 5426

heter şeydi şâkeriniñ tarafından sorarsanız, ne kim
 Sullânımdan ayıyım, hülbül gibi âh u şeryâdım du-
 meyüb, her hâlim dar ki, hicrâmden Makk, kâfex olan
 kemelerine dahi vermesün. Benüm desletüm, benüm
 sullânım, husûsâ ki her buşuk ay oldu, ki sullânım ta-
 rafından her habex belürmedi, Makk, a'lem i allâmıter
 ki, bir gâñâ râhatlık yüzün görmeçüb, gıce subha dek,
 subhdan geceye dek bir düziye uğlayub, kendü hayo-
 tumdan el yuyub, eihân gözümde dar olub, bilmem nidüb
 niçleyeceğüm zâr eyloçüb, nâlan u gırgân gözüm ka-
 pular gözler iken, ol fevâi rabbü'l âlemîn, âleme vah-
 met iden Subhân-ı Mezilân, cümle âleme mâyet na-
 zıran edüb, selh habexin ve müjle habederin yetizli ve
 izittikde Makk âlmadı ki, benüm pâdişâhım, benüm
 sullânım, ölmüz idüm taze cân bağısladı. Makk Meâlâ
 hazretine bin bin zükürler ol Bâri Meâlâ dergâhına
 kelıub, zenlikler zâzumânlıklar kelıdu. Bütün âlem
 zulâmât içinden çıkub, Makk'ın rahmet nârına gark
 oldılar. Elhamdülillâh, minnet ol Hüdâya. Hemize
 benüm sullânım, benüm pâdişâhım, dünyâ ve âhiret
 sullânı, mesnedüm, dünyâ bakılığım iki gözüm nârı
 sermayesi, zâhım, sullânım, gazâlar edüb düzmenlerin
 hâk olub, memleketter olub, yedi iklim müsahhar ede-
 sin. İnş ü cin emrinüze mâli' olub, her belâ ve kazâ-
 lardan Makk saklayub, her murâdım ki mühârek gö-
 nüliden geçe, müyesser ede. Mü'inin olan Mezi İlyas
 zahârün olsun. Cümle evliyâlar, enbiyâlar üzerinizde
 hâzer ve nâzıran ola. Cümle âlem dâye i sa'âdetinizde
 hogsa geçüb zâz u hâñdân olalar. İnşâallahu Meâlâ iki

cihân günezi selveri [serveri] enbiyâ izzetine. min yâ
 Rabbe'l-âlemîn. Keman ol Bâri Teâlâ hazretlerin-
 den ümûdüm ve maksûdum olur ki; tezcecik geliib,
 mübârek dûtârın görüib, yüziim ayagınız gubâruna
 sürmek müyesser ve mukattir ide. min, yâ Mûcibe's-
 sâ'itîn. Benüm Sultânüm, yerler gökler kâyım dur-
 dukça durasun Pâdişâhüm, gine bu câriyenüz toprak-
 tan kaldirub, tezkire gönderüib, Mâhmud Çelebi'den
 beş bin filori in'âm eylemişsiniz. Bir günün bin,
 yardımcıun Allah olsun. Şimdilik, benüm sultânüm, bu
 ne zahmet idi? Mübârek buygunuz kılı bana beş bin
 filoriden degül, yüz bin filoriden artukdur. Ol in'âm
 bize cânımızdan ziyâde minnedür. Bir günün bin ol-
 sun. Benüm sultânüm, andan sonra zehir etrâfından
 sorarsanız şimdilik dahi hastalık vardır. İllâ kim
 evvelki gibi degüldür. Bolay ki sultânüm gelince,
 Hak inâyet edüb geze gide. Azîzlerimiz cevâb ey-
 dürler ki, hazân yaprağın dökünce geze derler. Benüm
 Sultânüm, tazarru' ve iltimâs ederim ki, tezce tezce
 mübârek kâğıdınıza gönderesüz; zirâ ki, billâki yulan
 degül, bir hafta iki hafta geze, ulak gelmiye, âlem gul-
 gulbeye gelir. Dörtü dörtü sözler söylenür. Keman ben
 kendü nefsim için isterim sanmayunuz. Mîr Mehmed
 Hânuma, Selim Hânuma bir bir duâlar ve senâlar
 edüb mübârek gözlerin öperüm ve ba'dehu Bâyezid
 bendenüz, Cihângir bendenüz, Mihrimâh câriyenüz,
 hâk-i pâyinüze yüz sürerler. Efendüilerin ellerin öper-
 ler. Gülfem câriyenüz ve Dâye câriyenüz hâk-i pây-i
 zerîfinüze yüzler sürerler, kabul oluna

Hazret-i Sultânım;

Yüzümü yere koyup, mutluluk sığınağı ayağınızın topraklarınıızı öptükten sonra, benim devletimin güneşi ve saâdetimin sermayesi sultânım, eğer bu ayrılık ateşine yanmış, ciğeri kebab, sinesi harap, gözleri yaş dolu, gecesi gündüzü belirsiz olan, hasret deryâsına gark bi-çâre, aşkınız ile müptela, Ferhat ve Mecnûn'dan beter şeydâ kölenizi sorarsanız; ne zamandır ki, sultânımdan ayrırım, bülbül gibi ah u feryâdım dinmeyip, ayrılığınızdan dolayı öyle bir hâlim var ki, Allâh, kâfir olan kullarına dahi vermesin.

Benim devletim, benim sultânım, özellikle, bir buçuk ay olduğu halde sizden bir haber gelmemesi yüzünden, Allâh biliyor ki, hiçbir şekilde rahatlık yüzü görmeyip, gece-gündüz ağlayıp, kendi hayatımdan el çekip, cihân gözüme dar oldu. Ne yapacağımı bilmeden ağlayıp, gözyaşları içerisinde gözüm kapıları gözler iken, ol ferdü rabbü'l-âlemîn, âleme rahmet iden subhân-ı yezdân, cümle âleme inâyet nazarın edip, fetih haberi ve müjdeli haberlerin yetiştirdi. Ve bu haberi işitince Allâh biliyor ki, benim pâdişâhım, benim sultânım, ölmüş idim taze cân buldum. Hak Teâlâ Hazreti'ne bin bin şükürler. Ol bâri Teâlâ dergâhına kılınub şenlikler şâzumânlıklar kılındı. Bütün âlem karanlıklar içinden çıkıp Hakkın rahmet nûruna gark oldular. Elhamdülillâh, minnet ol Hüdâya. Benim sultânım, benim pâdişâhım, dünya ve ahret sultânı, dayanağım, dünyaya bakdığım iki gözümün nûrı, şâhım, sultânım, gazalar yapıp düşmanların toprak olup, memleketler alıp yedi iklimi ele geçiresin. İns ü cin emrinize muti' olup, her belâ ve kazâlardan hak saklayıp, mübârek gönlünden geçen ne muradın varsa Allâh müyesser ide. Mu'inin olan Hızır İlyas yardımcın olsun. Cümle evliyâlar, enbiyâlar üzerinizde hâzır ve nâzir olsun. Bütün âlem, sayenizde hoşça geçinip sevinçli ve mutlu olsun. İnşaallâhü Teâlâ iki cihân güneşi serveri enbiyâ izzetine, min, ya rabbe'l-âlemîn. Hemen ol bâri Teâlâ hazretlerinden ümidim ve maksûdum odur ki; tezcecik gelip, mübârek yü-

zünü görüp, yüzüm ayağınız tozuna sürmek müyesser ve mukadder ide. Min, ya muhtaçların yardımcısı (ya mucibe's-sâ'ilin).

Benim Sultânım, yerler gökler kâyim durdukça durasın. Pâdişâhım, gine bu cariyenizi topraktan kaldırıp, tezkire gönderip, Mâhmud Çelebi'den beş bin altın (filori) in'am eylemişsiniz. Bir günün bin, yardımcın Allâh olsun. Benim sultânım, bu ne zahmet idi? Mübârek bıyığının kılı, bana beş bin filoriden değil, yüz bin filoriden daha değerlidir. Ol inam bize canımızdan ziyâde minnettir. Bir günün bin olsun.

Benim Sultânım, şehir hakkında soracak olursanız; şimdilik henüz hastalık devam etmektedir. Ancak evvelki gibi değildir. İnşallâh Sultânım gelince, Allâh'ın inayetiyle de geçip gider. Azizlerimiz, hazân yaprağı dökülünce geçer derler. Benim Sultânım, sık sık mübârek mektubunuzu gönderirsiniz diye tazarru' ve iltimâs ederim. Zirâ ki, billâh yalan değil, bir-iki hafta geçip de ulak gelmezse âlem gulguleye gelür. Türlü türlü sözler söylenür. Yoksa sadece kendi nefsim için istediğimi sanmayınız.

Mîr Mehmed Hânıma, Selim Hânıma bin bin duâlar ve senâlar edip mübârek gözlerinden öperim ve ba'dehu Bayazid bendenüz, Cihangir bendenüz, Mihrimâh cariyenüz, hâk-i pâyinize yüz sürerler. Efendülerin ellerin öperler. Gülfem cariyeniz ve Dâye cariyenüz hâk-i pây-i şerîfinize yüzler sürerler, kabul oluna.⁵

Mektup : 4

Sultânım Hazretleri.

Cânım pâresi Sultânım Hazretlerinin mübârek hâk-i pây-i şerîflerine bu şirkin yüzümü sü[1]mek-

5. El yazısı. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E-5038 İrakeyn seferinde yazılması muhtemel.

ten sonra beniim cân-ı azîzim, derlelim, sa'âdelim, sultânım çok zükür Hakk Teâlâya ki mübârek mek-tûb-ı şerîfiniiz gelüb gözlere nûr gönüllere sürür hasıl kıldı. Hakk Teâlâ kemâlin pîr edüb, kıyamele dek seni benden ayırmayub, bir dahi mübârek dâzâr-ı şerîfiniize yüz sürmek nasîb ede. Beniim cânım pâresi, beniim ömrüümün hâsıl, derlelii sultânım, mübârek mektûbınızda sihbatinüz haberin anmuşuz. Şükür Hakk Teâlâ'ya, seni cemi' hatalardan saklasım. Eğer biz ki-sâre za'îfe cânıyenüz cânıbinden istifsâr ider-seniiz, vallâhi beniim cânım, ne gicem gicedür ve ne günüim gündür. Dizin gibi pâdisâhin sohbetinden ay-ılam dahi henim hâlim ne alsa gerekiir? Vallahi ve tallahi firâkinuz âtezinde gice ve gündüz yanarım. Beniim hâlim, heman Hakk Teâlâ'dan ayruk kimse bilmez. Beniim cânım pâresi, gözüim nûr, iki cihânda ümîdüm, vallahi diinyada heman siz murâdumsüz. Beniim hâlim ne dil ile takrîr olunur ne kalem ile takrîr olunur.

Beyt:

Bir dahi görmek nasîb ola mu âlemde seni
 Şizigüne bâri bir gez yüziim sürsem ganî
 Korkarım unudasuz derlelii sultânım
 beni âh vâh el-firâk

Yalnız gün gibi seyran ile harâşân eylerin
 Hâk-i pây-i zâha varınca bu za'îfin kemleri
 Ahî unutulmıya bâcetiim budur

Kimseye kulma nazar devletli sultânım sakın
 Yalnız gün gibi seyrân ile harâşân eylerin
 Vay ne müşkil derd olunmuş pâdişâhin firkati
 Yakdı yandırdı beni bu nâr-ı hicrin mihneti
 N'ola bu câriyeni oda yakmak imiş âdeti
 Yalnız gün gibi seyrân ile harâşân eylerin

Ah benim cânım pâresi devletli sultânım, ha-
 mâmdan ötürü bize hayırlı haberler göndermişsiz;
 hükmü göndermişsiz, vallâh şol kadar sevindim ki,
 heman Hak Teâlâ bilir. Allahu Teâlâ ve tekaddese,
 ömünü, devletini ziyâde eylesün. Bir yerine bin ver-
 sün. Benim Sultânım, vallâh billâh mübârek gönlü-
 nüze gelmesün ki, ben kulları tamâm isterim. Vallâh
 siz bilirsiniz, benim cânım razı olmaz, bir nesnecik
 murâdınca olmayınca. Vallâh yalnız heman mutbah
 harcına elli bin akşam gitti. Bakıyyesin kendüme
 harçlığa alkomadım. Andan sonra benim cânım pâ-
 resi, gözüm nûri, gönlüm sürûri sultânım, mübârek
 zikrinüz göndermişsiz. Vallâh ziyâde şâz-ı azâm ol-
 dum. Hak Teâlâ sizleri iki cihânda sevindirsün.
 Eğer oğlancıkların tarafundan istifsâr eylesenüz;
 erenler himmeliyle eyü hoş, heman mübârek başmağı-
 nuza yüz sürüb mübârek cemâlinüze müstâklardır.
 Hak Teâlâ nasîb ede. Cihangir'in omuzundan ötürü
 sararsanız; Mamul-oğlu'nun yakısından konurdu,
 şimdi hele baz verdi, inâyetullâh ile desildi. Şimden
 sonra eyjicedir. Heman hayır işletir du'âdan ferâmûş
 etmişsiz. Eğer imamı hocadan ötürü sararsanız; he-

man bir meyyitdür, ne ölü ve ne diri, söyle yalır.
 Şimdi boğazı işlenir, iki [de] bir de solunmaz, heman
 onun halin Allahdan gayri kimse bilmez. Elhamdü -
 lillâh, beniim sultânım, ötede paşadan daha hayır ha -
 berler işidilir. Kemise hayır haber işidilür. Kılı -
 cunuz üstün olub düşmanlarınız, makhâr olsun. Bâki
 vasselâm ki -Rabbi'l-ibâd.

Paşaya selâm ederüz; Dâyenüz daha eyu haş mübâ -
 rek haşmağınuzga yüz sürer.

Sultânım Hazretleri;

Cânım pâresi Sultânım Hazretlerinin mübârek ayak tozlarına bu çirkin yüzümü sürdükten sonra, benüm cân-ı azîzüm, devletüm, sa'adetüm, sultânım, çok şükür Hakk Teâlâ'ya ki mübârek mektüb-ı şerifiniz gelip gözlere nür, gönüllere sevinç hasıl kıldı. Hakk Teâlâ kemâlin pîr edip, kıyamete dek seni benden ayurmayıp, bir daha mübârek dizâr-ı şerifinize yüz sürmek nasip ede. Benüm cânım pâresi, benüm ömrümün hâsılı, devletlü sultânım, mübârek mektübunuzda sihat haberinizi bildirmişsiniz. Şükür Hakk Teâlâ'ya, seni cemi' hatalardan saklasın. Eğer biz bi-çâre za'ife câriyenizi sorarsanız, vallâhi benüm cânım, ne gecem gecedir ve ne günüm gündür. Sizin gibi pâdişâhın sohbetinden ayrılam, daha benüm hâlüm ne olsa gerekdür? Vallahi ve tallahi ayrılığınız âteşinde gece ve gündüz yanarım. Benüm hâlümü Hakk Teâlâ'dan başka kimse bilmez. Benüm cânım pâresi, gözüm nürü, iki cihânda ümidim, vallahi dünyada sadece siz murâdumsınız. Benüm hâlüm ne dil ile takrîr olunur ne kalem ile tahrîr olunur.

Beyt:

Bir daha görmek nasîb ola mı âlemde seni
 Eşigüne bâri bir gez yüzüm sürsem ganî
 Korkarım unudasuz devletlü sultânım beni âh vâh el-fırâk

Yalnız gün gibi seyrân ile harâşân eylerin
 Hâk-i pâ-y-i şâha varınca bu za'îfin kemteri
 Abd unutulmıya hâcetüm budur
 Kimseye kılma nazar devletlü sultânım sakın
 Yalnız gün gibi seyrân ile harâşân eylerin
 Vay ne müşkil derd olurmuş pâdişâhın fırkati
 Yakdı yandırdı beni bu nâr-ı hicrin mihneti
 N'ola bu câriyeni oda yakmak imiş âdeti
 Yalnız gün gibi seyrân ile harâşân eylerin

Ah benüm cânım pâresi devletlü sultânım, hamâmdan ötürü bize hayırlı haberler göndermişsiniz, hüküm göndermişsiniz, vallâhi o kadar sevindim ki, sadece Hakk Teâlâ bilir. Allah-u Teâlâ ve te-kaddese, ömrünü, devletini ziyâde eylesün. Bir yerine bin versün. Benüm Sultânım, vallâh billâh mübârek gönlünüze gelmesün ki, ben tamam isterüm. Vallâhi siz bilürsünüz, benim cânım razı olmaz, bir nesnecik murâdınca olmayınca. Vallâhi yalnız mutfak masrafına elli bin akçem gitti. Kalanını kendüme harçlığa alıkomadum. Andan sonra benim cânım pâresi, gözüm nûrı, gönlüm sürürü sultânım, mübârek zikrinüz göndermişsiniz. Vallâhi ziyâde sevindim. Hakk Teâlâ sizleri iki cihânda sevindirsin. Eğer oğlan-cuklarını istifsâr sorarsan; erenler himmetiyle eyü hoş, heman mübârek başmağınuz yüz sürüb mübârek cemâlinüze müştâklardır. Hakk Teâlâ nasip ede. Cihangir'in omuzundan ötürü sorarsanız; Mamul-oğlu'nun yakısından konurdu, şimdi hele baş verdi, inâyettullâh ile deşildi. Şimden sonra eyücedir, duâdan unutmayasınız. Eğer imam hocadan ötürü sorarsanız; heman bir meyyitdür, ne ölü ve ne diri, öylece yatar. Şimdi boğazı işlenür, iki [de] bir de solmaz, onun halini Allahdan gayri kimse bilmez. Elhamdülillâh, benüm sultânım, ötede paşadan dahı hayır haberler işitilir. Her zaman hayır haber işitilsün. Kılıcınız üstün olup düşmanlarınız kahrolsun. Bâki vesselâm bi-Rabbi'l-ibâd.⁶

6. El yazısı

Paşaya selâm ederüz. Dâyenüz dahı eyu hoş mübârek başmağınuzı yüz sûrer.⁷

Mektup: 5

Hazreti Sultânım

Yüz bin firâk hasretiyle selâmlar du'âlar edüb mübârek dest-i zerîfinüzi bîs etdikten sonra; benüm devletüm, sultânım, eğer bu hasretinüz âleziine yanmış câriyenüz cânibinden zerre denlî istifsâr buyurursanız; hakkın inâyetiyle, erenler hinmetiyle eyu hoş selâmet üzre alub, devâm-ı devletinüzde İznik yanında Dikilitaş yanında konub, Mekkedden hacılar geldi, onlar ile hazretinüze kâğıt gönderdüm. Heman murâdım oldur ki, sizün sağluginüz haberin bilüb şâz olmaktadır. İmdi benüm cânım pâresi, devletüm, sa'âdetüm mübârek miżâc-ı zerîfinüz nicedür ve nice degül? Lütfunuzdan gâh be gâh bu câriyenüze ilâm buyurasız; zîrâ ki, Hakk âlimdür ki firâkinuzdan yüregüm yanub, yakilub pürhân olmuştur. Gice ve gündüz Hakk Teâlâ dergâhından dilerüm ki, yine mübârek cemâlinüzi görüb hâk-i pâyinüze yüzüm sürmek nasib ola. Ve hem Bayazid Kan'a selâm edüb gözlerinden öperüm Mihri-mâh, Cihangir Şâh hâk-i pâyinüze yüzler sürerler. Cârîyenüz Gülfem, hâk-i pâyinüze yüz sürer.

7. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E-6056

Hazreti Sultânüm:

Yüz bin ayrılık hasretiyle selâmlar du'âlar edüb mübârek elinizi bûs etdikten sonra; benüm devletüm, sultânüm, eğer bu hasretinüz âteşine yanmış câriyenüz cânibinden zerre denlû sual ederseniz, hakkın inâyetiyle, erenler himmetiyle iyi, hoş, selâmet üzere olup, devâm-ı devletinizde Iznik yanında Dikilitaş yanında konup, Mekke'den hacılar geldi, onlar ile hazretinüze kâğıt gönderdüm. Hemen murâdum odur ki, sizün sağlığınız haberin öğrenip sevinmektir. Şimdi benüm cânım pâresi, devletüm, sa'âdetüm, mübârek mizâc-ı şerifinüz nasıldır? Lütfunuzdan gâh be gâh bu câriyenüze ilâm buyurasız; zirâ ki, Allâh biliyor ki ayrılığınızdan yüregüm yanup, yakılıp pür-hûn olmuştur. Gece ve gündüz Hakk Teâlâ dergâhından dilerim ki, yine mübârek cemâlinüzi görüp ayağınız tozuna yüzümü sürmek nasip ola. Ve ayrıca Bayazid Han'a⁸ selâm edüb gözlerinden öperüm. Mihri-mâh, Cihangir Şâh hâk-i pâyinüze yüzler sürerler. Câriyenüz Gülfem, hâk-i pâyinüze yüz sürer.⁹

Mektup 6

Cânımın pâresi sa'âdetli sultânüm hazretlerine derûn-ı gönülden, endâ'ı hisyâr, cân u dilden sad hezârân hezâr bin dürlü hasret izliyâkleriyle, bin bin du'âlar ve senâlar edüb, yüziümü hâk-i pây-i zerife sürüb, mübârek dest-i şerifinüzi bûs ederim. Benüm iki göziüm, yoluna kurban olduğum devletüm, Pâdişâhum, ümêddir ki, ben hî-şâre câriyenüzi kabûl-ı müstâk-ı aẓm buyurula. Benüm devletüm ve benüm

8. 1541 veya 1549 senesinde yazılması muhtemel

9. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E 11480. El yazısı

sa'âdetüm sultânüm, mübârek mizâc -ı zerâfinüz nice -dir? Mübârek başımızdan ve cemi' âzanuzdan olsun ve mübârek ayağınızdan niceşiz? Şimdilik benüm devletüm, benüm sultânüm tamam hüsn -i âfiyet üzere -sinüz, Benüm iki gözüm devletüm, pâdisâhüm, Bârû Teâlâ hazretinden hâcelüm budur ki, hazret -i Kakk vüüd -ı zerâfini cemi' hatalardan ve belâlardan sak -layub, hemize hakkın hıfz -ı âmânında olub, ömri Nuh süresiz, İnşaa'llâh benüm Pâdisâhüm ve benüm cânüm pâresi sa'âdetlü Pâdisâhüm, gözüm nârü, gön -lümün eşteneesi, benüm diñyalareca hasretüm, varum, Pâdisâhüm, eger elem hasretiyke eijeri kebâb ve gamm fırkatiyke dâdesi seylâb olmuş bi -zâre câriyen ahvâlinden yana Sultânüm sual eder ise; Kakk bilir ki, benüm sa'âdetüm, ekkâlüm, cümle melâl ile gezüb, hierânundan vüüdüm nâle oldu. Benüm devletüm, benüm Pâdisâhüm, Allah bilir, ne diyem. Bir merte -bede güzel cemâlin göresim yelmiztir ki kabil degil -dür. Benüm Sultânüm, Allah bilir ki, gice -gündüz sırâkin hasretin oduna yanub yakılırum. Kakk bilir ki, benüm devletüm, bir dem bir an rahallıgum yoktur. Mübârek ayağınız türâbından ayrı hâlüm diğere gândür. Benüm Pâdisâhüm, benüm devletüm, andan sonra sultânüm Cihangir Şâhümün gözlerinden öpe -riüm. Andan sonra benüm sa'âdetüm, kanum, peyk dürlü istiyâk ile yüzler sürüb hâk -i pây -i zerâfinüzi âper, Hümmâ Şâh Aysecigüm dahi Peyk Kadun hâk -i pây -i zerâfinüze yüz sürerler; ümâddir ki kabul aluna. Benüm devletüm, andan sonra sultânüm zehir ahvâ -

linden sorulursa; bihamdilillâh emr ü âmân üzere olup,
cân u dilden sultânuma du'âlar edüb, cemi' âlen sultânuma müştâklardır. Beniim derletüm, bâki ne demek lâzım de's -selam.

Kenûne Cârîyen

Sağ yanında:

Beniim derletüm, beniim Sultânım şimdi zehirde bir gulguledir ki, muştucu gelir deyu. Cemi' âlem zehir donanmasına hazır dururlar. Keman iki üç gün kalmıştır ki, yakın, muştucu zehre gire, zehir donanır deyu hazır dururlar. Bilmezüm, ilin sözü müdür yoksah sahik midir? Anı bilmedük. İmdi derletüm, beniim Sultânım, sahik muştucu gelirse ne aceb, beniim sultânım siz hod derlet ile Kelebi'de kızlarız. Andan sonra beniim Sultânım, Kızılbaşın oğlanı, arıti dutulmadı, arada bir nesne yaktır. Şimdi ol yok, bu yok; muştucu geldiği hiç kimseye hoş gelmez; Beniim Sultânım, eger beniim derletüm, ben cârîyenden ötürü gönderirsenüz, yakın Bayazid'e varam deyu, şimdi dahi gitmezümü. Varmadan bile bizârım. Tek Kakk Teâlâ bana mübârek cemâlini göstereün. Beniim Pâdişâhım, beniim arzım pâdişâhımdur. Küdâ nasih ede İnşâellâh gönül hoşluklarıyla yüziim hâk-i pâyi zerâfînüze sürmek. Beniim Sultânım andan sonra beniim sa'âdelli Pâdişâhım, kimin tedbiriyle olundu şimdi muştucu gelmek? Cemi' âlem huna hayrân olmuştur ki, aceb Pâdişâh. Hazreti Kelebi'de kızlamak

izgin mi muştuen gönderin deyi bir gulguledür ki gider
zehirde. İmdi Sultânım, eger dersen ben câriyen için
dilek iyledüm vaklin ile dedüm.

Sol üst tarafında:

İnşâallah sultânım, Kâzret-i Hakık ol mel'ûni
lezzeçik nekket-i zevâl irizmiş ola. Kâzret-i Hakık
anı Karun gibi yerlere geçirilerek helâk ide. Allah azki-
na olsun Pâdizâhum, eger şıkduyosa elden ne gelür, eger
şıkmaduyosa aziz başunuz göndermiyesiz şimdi. Şimdi
dahi benüm Pâdizâhum bir ulu azîz zâyilece haber
gönderdi ki, "Pâdizâh Kâzretleri bu yıl gitmese yeg
idi. Çünkim gitti, hakkın emri böyle idi, men' olmadı.
Çeri gitmekle, at davar gitmekile, çok çok belâsız ka-
zasız sarıldı. Allahu Teâlâ üzerinde illâkim Hakık'ın
avın ü inâyetiyle şimden sonra musret fırsat Pâdizâ-
hundur. Şânı gussa çekmesinler, her gussanın bir zâ-
zisi olur. İnşâallah şimden sonra zâzilıklar ola de-
yun." buyurdular. Benüm sultânım zâyilece bilersiz.

Arkasında:

Andan sonra benüm devletüm, iki gözüm, yoluna
kurban olduğum su'âdetüm, bendenüz Küstem Paşa
bendenüzdür. Nazar-ı zerâfinüz üzerinden diriy etmi-
yesiz. Benüm devletüm, kimeonenin sözüne amel etmi-
yesiz. Kele sol câriyen Mihri-mâh'ın yüzi suyuna,
benüm devletüm, benüm pâdizâhum, aziz başunuz için
ben câriyen dahi kalrı için olsun su'âdetli Pâdizâhum.

Cânımın pâresi sa'âdetlü sultânım hazretlerine derûn-ı gönülden, envâ'ı bisyâr, cân u dilden sad hezârân hezâr bin dürlü hasret iştiyâklariyle, bin bin du'âlar ve senâlar edip, yüzümü ayağının tozuna sürüp, mübârek elinizi öperim. Benim iki gözüm, yoluna kurban olduğum devletüm, Pâdişâhum, ümittir ki, ben bi-çâre câriyenüzi kabûl-ı müştâk-ı azîm buyurula. Benüm devletüm ve benüm sa'âdetüm, sultânım, mübârek mizâc-ı şerifinüz nicedir? Mübârek başınızdan ve cemi' âzanuzdan olsun ve mübârek ayağınızdan nicesiz? Şimdilik benüm devletüm, benüm sultânım tamam hüsn-i âfiyet üzresinizdir. Benüm iki gözüm devletüm, pâdişâhum, Bâri Teâlâ hazretinden hâcetüm budur ki, hazret-i Hakk vücud-ı şerifini bütûn hatalardan ve belâlardan saklayup, her daim hakkın hıfz-ı âmânında olup, ömrü Nuh sürersiz İnşaallâh. Benüm Pâdişâhum ve benüm cânım pâresi sa'âdetlü Pâdişâhum, gözüm nûru, gönlümün eğlencesi, benüm dünyalarca hasretüm, varum, Pâdişâhum, eğer elem hasretiyle ciğeri kebâb ve ayrılık derdiyle gözleri sel olmuş bi-çâre câriyen ahvâlinde yana Sultânım sual eder ise; Hakk bilür ki, benüm sa'âdetüm, vakitlerim tamamen sıkıntı ile geçip, ayrılığından vücudum nâle oldu. Benüm devletüm, benüm Pâdişâhum, Allah bilir, ne diyem bir mertebede güzel cemâlin göresim gelmiştir ki anlatmak mümkün değildir. Benüm Sultânım, Allah bilir ki, gece-gündüz ayrılığın, hasretin ateşine yanıp yakılırım. Hakk bilir ki, benüm devletim, bir dem bir an rahatlığım yoktur. Mübârek ayağınız toprağından ayrı hâlim iyi değildir.

Benüm Pâdişâhum, benüm devletüm, ayrıca sultânım Cihangir Şâhımın gözlerinden öperüm. Andan sonra benüm sa'âdetüm, hanım, peyk dürlü iştiyâk ile yüzler sürüb hâk-i pây-i şerifinüzi öper. Hümâ Şâh Ayşecigüm¹⁰ dahı hâk-i pây-i şerifinüze yüz sürerler; ümittir ki kabul oluna. Benüm devletüm, bunlardan başka şehir ahvâlinde sorulursa; bihamdilillâh emn ü âmân üzre olup,

10 El yazısı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No: E 5038. 1548 senesi yazılsa gerek.

cân u dilden sultânuma du'âlar edip, cemi' âlem sultânuma müş-tâklardır. Benüm devletlüm, bâki ne demek lâzım ve's-selam.

Kemine Câriyen

Sağ yanında:

Benüm devletlüm, benüm Sultânım şimdi şehirde muştucu geliyor diye bir gürültü kopmuştur. Cümle âlem şehir donanma-sına hazır dururlar. Hemen iki üç gün kalmıştır ki, yakın, muştucu şehre gire, şehir donanır deyi hazır dururlar. Bilmiyorum, elin sözü müdür yohsa sahih midir? Onu bilemedik. Şimdi devletüm, benüm Sultânım, sahih muştucu gelirse ne aceb. Benüm sultân-um, siz ise devlet ile Heleb'de kışlıyorsunuz. Ondan sonra be-nüm Sultânım, Kızılbaşun oğlanı, avreti tutulmadı, ortada henüz bir şey yoktur. Şimdi o yok, bu yok; muştucunun gelmesi hiç kimseye hoş gelmez. Benüm Sultânım, benüm devletüm, muştu-cuyu eğer ben câriyenden ötürü gönderirseniz, Bayazid'e varayım deyi, şimdi dahı gitmezüm. Varmadan bile bizârum. Tek Hakk Te-âlâ bana mübârek cemâlini göstereyin. Benim Pâdişâhım, benüm arzum pâdişâhumdur. İnşâallâh gönül hoşluklarıyla yüzümü hâk-i pâ-y-i şerifinüze sürmeyi Hüdâ nasib ede. Benüm Sultânım an-dan sonra benüm sa'adetlü Pâdişâhum, kimin tedbiriyle olundu şimdi muştucu gelmek? Cemi' âlem buna hayrân olmuştur ki, "aceb Pâdişâh Hazreti Haleb'de kışlamak için mi muştucu gön-de-rir" deyu bir gulguledür ki gider şehirde. İmdi Sultânım, eğer dersen ben câriyen için dilek iyledüm vaktin ile dedüm.

Sol üst tarafında:

İnşâallâh Sultânım Hazret-i Hakk o mel'ünün tezcecik zevali irişmiş ola. Hazret-i Hakk onu Karun gibi yerlere geçirüb helâk ide. Allah aşkına olsun Pâdişâhum, eğer çıktıysa elden ne gelür, eger çıkmadıysa aziz başınız göndermiyesiz şimdi. Şimdi dahı benüm Pâdişâhumu bir ulu aziz şöylece haber gönderdi ki, "Pâdi-şâh Hazretleri bu yıl gitmese daha iyi idi. Çünkü gitti, hakkın emri böyle idi, men' olmadı. Asker gitmekle, at davar gitmek ile,

çok fazla belâ kaza olmadan savdı. Hakk'ın avn ü inâyetiyle şimden sonra nusret fırsat Pâdişâhındır. Gâm gussa çekmesinler, her gussanın bir sevinci olur. İnşâallah şimden sonra şâzılıklar ola deyin" diye buyurdular. Benüm sultânım böylece biliniz.

Arkasında:

Andan sonra benüm devletim, iki gözüm, yoluna kurban olduğum sa'âdetüm, Rüstem Paşa bendenizdir. Gözünüzü üzerinden uzak tutmayınız. Benüm devletüm, kimsenin sözüyle amel etmeyiniz. Hele câriyen Mihri-mâh'ın yüzi suyuna, benüm devletüm, benüm pâdişâhum, aziz başınız için ben câriyen dahı hatırı için olsun sa'âdetlü Pâdişâhum.¹¹

Mektup : 7

Yüz hâk-i ma'delet türâbına koyub Sultânım Hazretlerinin hâk-i pây-i zeriflerine yüzler sürdükten sonra, benüm gözlerümiin nârı, devletüm ve sa'âdetüm, mübârek mektûb-ı sa'âdet-nümânuz yeliub vusûl buldu. Gözlerüme nûrlar ve gönliime sürûrlar hâsıl olundu. Bir günün bir olub yardumein Allah-ıla. Benüm Sultânım, cânım pâresi mübârek mektûb-ı zerifinüzde buyurmuşunuz ki, bir iki gün ayağum ağrıdı deyu, Hakk bilür benüm Sultânımı bir mertebede bî-huzûr olub ağladım, kâbil degil. Hakk Teâlâ sultânım hazretlerinin bir günün bir edüb batalardan bekliye. Benüm sultânım, elhamdülillâh, şimdilik eyüdüir buyurulmuş, benüm sultânım elhamdilillâh şükürler olsun Allaha. Benüm sultânım, eâ-

11. Mihrimâh Sultân'ın ve Rüstem Paşa'nın kızı. Mektuplar ona ve kızına aittir.

num pâresi, pâdişâhım, aceb ne seheb oldu. benüm sultânım, Allahu seversen güzel başcu(ju)n olsun zımden sonra ed bulunur heman cihânda sultânım, sağ olsun. Benüm iki göziim sultânımı eglonmeyük zımden sonra gelmeye himmet idesiz. Benüm Sultânım, benüm cânım pâresi şak şal kadar mübârek ayagınızdan bî-huzûr oldunuz ki, yürüyemediünüz. Benüm Sultânım, ah yoluna kurban alayım, benüm sultânım, zımdilik Allahu seversen güzel başcu(ju)n yine bana bir âdem [ile] sıhhat ü selâmetiniüzi bildürmesiüne himmet edesüz. Benüm sultânım, Hak kılür şal kadar tasalandım ki, heman Allah kılür. Benüm sultânım, bu kâğıdı göndermişiz ki, Selim Hanuma gönder deyü. Benüm sultânım, kâğıdunuz gelmezden edel bir kapıcı gönderdüm idi, bizim Hacı Ali'ye. Benüm Sultânım, emrinüz üzerine yine göndererim. Benüm eğer bu şirâkım âtesine köynüzmüs câriyen tarafından yana sorarsanız; zımdilik Hak'ın inâyetiyle ve sultânım hazretlerinin eyyâm-ı devletinde hoş sıhhat üze mülâhaza buyurula. Heman Hak celle a'lâ dergâhından dilerüm. Sultânım hazretlerinin bir günün bir edüb, yine sa'âdetle gelüb, yüzüm hâk-i pâ-y-i zerifinüze sürmek müyesser ola. Amin yâ nu'ın. Hak kılür benüm sultânım iştiyâkım bir mertebe cânuma kâr etdi ki, kalem birle tahrîre ve zebân ile ta'bire kâbil degük Sultânımdan ayrı hâlimi Hak'dan gayri kimse bilmez. Benüm sultânım, cânım pâresi Bayazid Hanuma ve Cihangir Şâhuma selâmlar ederüm. Mihrimâh câriyenüz hezâr meske-

nel ile yüzler süreb mübârek gubâr -ı şerîfinüz; bâs eder ve Hûma Şâh ve Gülfem câriyenüz hâk-i pâ-y-i şerîfinüze yüzler süzer kabûl aluna.

Hûma Şâh dedesi Süleyman'a yazdığı mektûpta evvelâ dedesinin sıhhatini soruyor, sonra da:

"... Allahü Teâlâ vâlidem merhûm garîk -ı rahmet edüb dîzârıyla müşerref kıla." diye hüyük annesinden ve sonra da: "... Benüm derletüm, eğer ben câriyenüz ahvâlinde su'âl buyurursanız; elhamdülillâh, ey-yâm -ı sa'âdetinüzde sıhhat üze olub, rûz -i şeb mü -kârek hayır du'â -i şerîfinüze cân ü dilden mezzgâlim Benüm pâdişâhum ben hakîr câriyenüzi hâkden ref' edüb mübârek mektûb -i şerîfinüz irsâl buyurmuş -sunuz, ziyâde şâd oldum Allahü Teâlâ bir gününüzü bin eylesün, âmin. Bâki emr ü şer mân pâdişâhum hazretlerininindir."

Kendisinden bahsediyor. İmzası "Câriyenüz Hûma Şâh" şeklindedir. No. E. 5859.

Hûma Şâh'ın anası, Kanuni'nin biricik kızı Mihrimâh Sultân'dan babasına gönderilmiş yedi mektûb vardır. Onun da çoğu Hurrem Sultânın ölümünden sonra yazılmıştır. Tıpkı bunlar da kızıninki gibi: "Yüz yere koyub sa'âdetlü sultânım hazretlerinin hâk-i pâ-y-i şerîflerine yüz sürmekden sonra..." diye başlıyor, babasının sıhhatini soruyor, anasına rahmet diliyor, sonra da kendisinden bahsediyor. Mihrimâh Sultânın imzası "El-fakîr ü'l-hakîr câriyen Mihrimâh" şeklindedir. No. E 9186

Diğer bir mektübunda şunlar yazılıdır:

"... Beniim sa'âdetlii sultânım, Ayyas Paşa göndermiş bir ademi getirüb sa'âdetlii sultânım hazretlerinin mübârek hâk-i pâ-y-i sa'âdetlerine gönderdim. Beniim Pâdişâhım, Allahü Teâlâ bir günün bin eylesün. Sa'âdetlii sultânıma yamân nazar eden ser-nigân olsun, beniim pâdişâhım, berhudâr olmasun. Sa'âdetüm, bu kâğıdı Erzurum'a vardığın vakit, Ayyas Paşaya göndermiş, sa'âdetlii sultânımın kâğıdını Sultân Selime vermişler, bunu ödemesi ile göndermiş. Sa'âdetüm, dünyada heman sa'âdetlii sultânım sağ olsun, bir günün bin olsun. Beniim sa'âdetlii sultânım yoluna kurban olduğum pâdişâhım, hatır-ı şerîfe gelmesün ki, kâğıdları nesne için gönderildi. Resûlüllâh ruhîysün heman sa'âdetlii sultânım hazretlerinin ma'lûm-ı şerîfleri olsun. Zirâ ki, bir nesnenin yaktır ki, sa'âdetlii sultânım hazretlerinin mübârek ayakları türâbına ma'lûm oluyca..."

No. E 5859.

Kanunî'nin Mihrimâh'a para gönderdiğine, isteklerini aldığına dair Mihrimâh'ın babasına yazdığı mektüb. No. E. 5859

Herhalde bu mektüb da şehzade Bayezid meselesine ait olacak:

"...Sa'âdetlii sultânıma yamân satan ser-nigân olub, dünyâ ve âhiretde berhudâr olmyca, cüdân-merk ola, işi ruot gelmyca, ne fikrederse kendüsüne uğraya. Hak Muhammed Mustafa, âmin. Beniim sa'âdetlii

sultânım, Allah hakkı için bu olmayas, böyle hareket edeli neyleyüb. nideceğim bilmezem. Hususâ sa'âdetli sultânım hazretlerinin darılıb, bî-huzûr olduğunuzâ hâlüm heman Allah bilir. Benüm sa'âdetüm, karuncanın kanadıdır zevâli, inine üren itin nolu hâli. Benüm sa'âdetüm zevâli gelmişdür. İnşâallahu Teâlâ, bir günün bin eylesün, hatalardan beklesün, sâye-i sa'âdetün müslimânlar üzerinden ve biz bî-şârelerin üzerinden eköük etmesün. Benüm sa'âdetüm penâhım, Hakk rızâsuyşün olsun, mübârek kalb.-i zerîfiniize şok dağdağa vermiyesiz. İnşâallah evliyâlar himmetiyle lakdîre muvâfık gelmeyüb, cem'iyeti Hak dağuta..."

No. E 5859.

"... Mübârek mektûb.-ı sa'âdetde buyrulmuş; sana Selim Han'dan gelen kâğıdı gönderdüm. Cevâbın göndermedin. Sa'âdetli sultânım, pâdisâhım, ben hâk.-i pâyün câriyen özürün kabul edüb küstahlığım afz buyurasız. Sultânım sağ olsun, sa'âdetli sultânımdan mektûb.-ı sa'âdet geldikte câriyen hâşâ hamâmında idün, kâğıdı ağduuk yazmış idüm. Sultânım hak.-i pây.-ı sa'âdete kâğıd yazmağa, sonra akşam olmağın yazmadım. Dünyâda olur mı ermiyen sa'âdetli sultânuma cevab yazmuya. Vallâhi sa'âdetli sultânım, Sultân Selim'in kâğıdur okuduğumda alkum gide yazdı. Demiş ki ben câriyen kâğıd gönderdüm, vallâhi Allah hakkıyşün, Resulullah hümmetişün, yerim.-i mâhzerde zefâ'al'dan mâhrum kalayım,

ni'met-i şerîfin hakkıysün, haberüm yokdur. Ben anlara kâğıd göndermedüm, kızların göndördi de-ya[r]. (Allah bilir sultânım, vallâhi bu gece tezdigten asla uyumadum, hem diinyâda olur mu ki sa'âdetli sultânımın emr-i şerîfi olmayınca ben haber gönde-rem. Ben hâk-i pâyiün ne haddi, ne vücdü var. Beniim sa'âdetli sultânım, Allah hakkıysün heman al gün hâk-i pây-i sa'âdele arz etdiğümi gibi olmuşdur, hiç haberüm yokdur. Sonra Hüma Şâh'dan öğitdüm ol hatun anda söylemiş.."

Bundan sonra kızların nikâhlarından, şimdi yapamamasından bahsediyor. "Kıştır, yazın yapalım" diye ricâda bulunuyor. No. E 5859

"... Beniim sultânım, beniim pâdişâhum, Sultân Bayazid'in gelen kâğıdların gönderilmiş, gördüm, buyurmuşuz. "bunun kâğıdından ne anladın" doğu. Sa'âdetli pâdişâhum ben bî-şâren dahi bilmezem, nesne anlamadum. Heman inâyet-i Hakk erişüb, gönline rahmet birağub, sultânım hazretlerinin rızâ-yı şerîflerin gözleyüb gide. Sultânım kim bilir gider ola, bilmezem. Sultânım, etdiğünüz güzel yüzden gay-ri olmaz. Allahu Teâlâ bir günün bir eylesün Dâr kirasın vürüb, kış harcın, arpa, saman inâyet buyur-dunuz. İnşâallah aklın başına derişüb gide. Beniim pâdişâhum, Allahü Teâlâ hayırlara vire. Emr-i şerî-şün üzre bir muhkem kâğıd dahi yazdum, denmedik söz komadum, inşâallah nasîhat kabûl ide, iyilikler ile sancâğa gide. Sultânım, sa'âdetli pâdişâhum, heman yollayın, sultânım hazretlerinin mektûb-ı şerîfile.

amel edüb emrinüz duta. Sa'âdetli sultânım, vallâki hayrân-ı sergerdânım, bilmezem ne diyeceğim... Heman sa'âdetli sultânım kâğıdı kati yavaşlık ile yazmıyasız, bir mikdâr pekşe yazasız, sultânım yavaşlık ile dahi yazın, âhirinde pekşe yazın. İnşâallah, emr-i zerîfün duta. Ben câriyene gelen kâğıdları istemişiz, beniim sultânım, bana gelen kâğıdda nesne yoktur. Yine edvelki sözdür, emr-i zerîf üzere kâğıdları gönderdüm..”

No. E 5859.

Yere kapanıp Sultânım Hazretlerinin ayak tozuna yüzler sürdükten sonra, benüm gözlerümin nûrı, devletüm ve sa'âdetüm, mübârek, saadet veren mektubunuz gelip ulaştı. Gözlerime nûrlar ve gönlüme sürürlar hâsil olundu. Bir günün bin olup yardımcın Allah ola. Benüm Sultânım, cânım pâresi mübârek mektûb-ı şerifinüzde “bir iki gün ayağum ağrıdı” deyi buyurmuşsunuz. Benim Sultânım Allâh biliyor, o derecede huzursuz olup ağladım ki, anlatması kâbil değil. Hakk Teâlâ sultânım hazretlerinin bir günün bin edüb hatalardan koruya. Benüm sultânım, elhamdülillâh, “şimdilik eyüdü” buyurulmuş. Benüm sultânım elhamdilillâh şükürler olsun Allaha. Benüm sultânım, cânım pâresi, pâdişâhum, acaba ne sebepten oldu? Benüm sultânım, Allahı seversen güzel başcuğun olsun, şimden sonra ev bulunur, heman cihânda sultânım sağ olsun. Benüm iki gözüm sultânım, eğlenmeyüb şimden sonra gelmeye himmet idesiz. Benüm Sultânım, benüm cânım pâresi, demek ki mübârek ayağınızdan o kadar huzursuz oldunuz ki, yürüyemediniz. Benüm Sultânım, ah yoluna kurban olayım. Benüm sultânım, şimdilik Allah-ı seversen güzel başın için yine bana bir adamla sıhhat ve selâmetinizi bildirmesine himmet idiniz. Benüm sultânım, Hakk bilür o

kadar tasalandım ki, heman Allah bilür. Benüm sultânüm, bu kâğıdı göndermişsiz ki, Selim Hanuma gönder deyü. Benüm sultânüm, kâğıdınız gelmezden evvel bir kapucu göndermiştim, bizim Hacı Ali'ye. Benüm Sultânüm, emrinüz üzerine yine gönderiyim. Eğer bu ayrılık âteşine yanmış câriyen tarafından sorarsanız; şimdilik Hakk'ın inâyetiyle ve sultânüm hazretlerinin eyyâm-ı devletinde hoş ve sıhhat üzre olduğumuz mülâhaza buyurula. Heman Hakk celle a'lâ dergâhından dilerüm. Sultânüm hazretlerinin bir gününü bin edip, yine sa'âdetle gelip, yüzümü hâki pây-i şerifinüze sürmek müyesser ola. Amin yâ mu'in. Hakk bilür benüm sultânüm, iştiyâkın öylesine cânuma kâr etdi ki, kalemle tahrîre ve dil ile ta'bire imkan yok. Sultânümdan ayrı hâlimi Hakk'dan gayri kimse bilmez. Benüm sultânüm, cânüm pâresi Bayazid Hanuma ve Cihangir Şâhıma selâmlar ederüm. Mihrimâh câriyenüz binlerce meskenet ile yüzler sürüp mübârek toprağınızı bûs eder ve Hüma Şâh ve Gülfem câriyeniz hâki pây-i şerifinize yüzler sürer, kabûl oluna.¹²

Hüma Şâh dedesi Süleyman'a yazdığı mektûpta evvelâ dedesinin sıhhatini soruyor, sonra da: "... Allah-u Teâlâ vâlidem merhûm garik-ı rahmet edüb dizâriyle müşerref kıla." diye büyük annesinden ve sonra da: "... Benüm devletüm, eğer ben câriyenüz ahvâlından su'âl buyurursanız; elhamdülillâh, eyyâm-ı sa'âdetinizde sıhhat üzre olup, rüz-i şeb mübârek hayır du'â-i şerifinüze cân ü dilden meşgûlüm. Benüm pâdişâhum ben hakîr câriyenüzi hâkden ref'edüb mübârek mektûb-i şerifinüz irsâl buyurmuşsunuz, ziyâde şâd oldum. Allah-u Teâlâ bir gününüzü bin eylesün, âmin. Bâki emr ü fermân pâdişâhum hazretlerindir." Kendisinden bahsediyor, imzası "Câriyenüz Hüma Şâh" şeklindedir. No. E. 5859.

Hüma Şâh'ın anası, Kanunî'nin biricik kızı Mihrimâh Sultân'dan babasına gönderilmiş yedi mektûb vardır. Onun da çoğu

12. El yazısı. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. K-5859. Bu mektubun 1548 tarihlerinde yazılması muhtemel.

Hurrem Sultân'ın ölümünden sonra yazılmıştır. Tıpkı bunlar da kızıninki gibi: "Yüz vere koyub sa'âdetlü sultânüm hazretlerinin hâk-ı pây-i şeriflerine yüz sürmekden sonra." diye başlıyor, babasının silhatini soruyor, anasına rahmet diliyor, sonra da kendisinden bahsediyor. Mihrimâh Sultân'ın imzası "El-fakirü'l-hakir câriyen Mihrimâh" şeklindedir. No. E 9186

Diğer bir mektûbunda şunlar yazılıdır: "... Benüm sa'âdetlü sultânüm, Avas Paşa göndermiş bir ademi getirüb sa'âdetlü sultânüm hazretlerinin mübârek hâk-i pây-i sa'âdetlerine gönderdüm. Benüm Pâdişahum, Allah-u Teâlâ bir günün bin evlesün. Sa'âdetlü sultânuma yamân nazar eden ser-nigün olsun, benüm pâdişahum, berhudâr olmasun. Sa'âdetüm, bu kâğıdı Erzurum'a vardığın vakit, Avas Paşa'ya göndermiş, sa'âdetlü sultânümün kâğıdını Sultân Selim'e vermişler, bunı ademisi ile göndermiş. Sa'âdetüm, dânvada heman sa'âdetlü sultânüm sağ olsun, bir günün bin olsun. Benüm sa'âdetlü sultânüm voluna kurban olduğum pâdişahum, hatır-ı şerife gelmesün ki, kâğıdları nesne için gönderildi. Resûlüllâh ruhiyçün heman sa'âdetlü sultânüm hazretlerinin ma'lûm-ı şerifleri olsun. Zirâ ki, bir nesnem yoktur ki, sa'âdetlü sultânüm hazretlerinin mübârek ayakları tûâbına ma'lûm olmya..." No. E 5859.

Kanuni'nin Mihrimâh'a para gönderdiğine, isteklerini aldığına dair Mihrimâh'ın babasına yazdığı mektûb. No. E. 5859

Herhalde bu mektûb da şehzade Bayezid meselesine ait olacak:

"...Sa'âdetlü sultânuma yamân satan ser-nigün olub, dünyâ ve âhiretde berhudâr olmya, civân-merk ola, işi rast gelmiye, ne fikrederse kendüsine uğraya. Hak Muhammed Mustafa, âmin. Benüm sa'âdetlü sultânüm, Allah hakkı için bu olmayası, böyle hareket edeli neleyüb nideceğüm bilmezem. Hususâ sa'âdetlü sultânüm hazretlerinin darılıb, bi-huzûr olduğunuza hâlüm heman Allah bilür. Benüm sa'âdetüm, karıncanın kanadıdır zevâli, imine üren itin nola hâli. Benüm sa'âdetüm zevâli gelmişdür. İnşâallah-u Teâlâ, bir günün bin eylesün, hatalardan beklesün, sa-

ve-i sa'âdetün müslümânlar üzerinden ve biz bi-çârelerin üzerinden eksük etmesün. Benüm sa'âdetüm penâhım, Hakk rızasıyçün olsun, mübârek kalb-i şerifinüze çok dağdaga vermiyesiz. İnşâallah evliyâlar himmetiyle takdire muvâfık gelmeyüb, cem'iyeti Hakk dağıda..." No. E 5859.

"... Mübârek mektüb-ı sa'âdetde buyrulmuş; sana Selim Han'dan gelen kâğıdı gönderdüm. Cevâbın göndermedin. Sa'âdetlü sultânım, pâdişâhum, ben hâk-i pâyün câriyen özürün kabul edüb küstahlıgum afv buyurasız. Sultânım sağ olsun, sa'âdetlü sultânımdan mektüb-ı sa'âdet geldikte câriyen hâşâ hamânda idüm, kâğıdı ağıdub yazmış idüm. Sultânım hak-i pây-ı sa'âdete kâğıd yazmağa, sonra akşam olmağın yazmadum. Dünyâda olur mı ermiyen sa'âdetlü sultânuma cevab yazmıya. Vallâhi sa'âdetlü sultânım, Sultân Selim'in kâğıdın okuduğumda aklım gide yazdı. Demiş ki ben câriyen kâğıd gönderdüm, vallâhi Allah hakkıyçün, Resulullah hürmetiyçün, yevm-i mâhşerde şefâ'at'dan mâhrum kalayum, ni'met-i şerifin hakkıyçün, haberüm yokdur. Ben anlara kâğıd göndermedüm, kızların gönderdi deyo[r]. Allah bilür sultânım, vallâhi bu gece teşviştan asla uyumadum, hem dünyâda olur mu ki sa'âdetlü sultânımın emr-i şerifi olmayınca ben haber gönderem. Ben hâk-i pâyün ne haddi, ne vücûdu var. Benüm sa'âdetlü sultânım, Allah hakkıyçün he-man ol gün hâk-i pây-i sa'âdete arz etdiğüm gibi olmuşdur, hiç haberüm yokdur. Sonra Hüma Şâh'dan işitdüm ol hatun anda söylemiş..." Bundan sonra kızların nikâhlarından, şimdi yapamamasından bahsediyor. Kıştı, yazın yapalım diye ricâda bulunuyor. No. E 5859

"... Benüm sultânım, benüm pâdişâhum, Sultân Bayazid'in gelen kâğıdların gönderilmiş gördüm buyurmussız "bunun kâğıdından ne anladın" deyu. Sa'âdetlü pâdişâhum ben bi-çâren dahı bilmezem, nesne anlamadum. Heman inâyet-i Hakk erişüb, gönlüne rahmet birağub, sultânım hazretlerinin rızâ-yı şeriflerin gözlevüb gide. Sultânım kim bilür gider ola, bilmezem. Sultânım, etdiği-

nüz güzel yüzden gayri olmaz. Allah-u Teâlâ bir günün bin eylesün. Dâr kirasın virüb, kış harcın, arpa, saman inâyet buyurdunuz. İnşâallah aklın başına devşirüb gide. Benüm pâdişâhum, Allah-u Teâlâ hayırlara vire. Emr-i şerîfün üzre bir muhkem kâğıd dahı yazdum, denmedik söz komadum, inşâallah nasihat kabûl ide, iyilikler ile sancağa gide. Sultânüm, sa'âdetlü pâdişâhum, heman yollayın, sultânüm hazretlerinin mektûb-ı şerîfile amel edüb emrinüz duta. Sa'âdetlü sultânüm, vallâhi hayrân-ı sergerdânüm, bilmezem ne diyeceğüm... Heman sa'âdetlü sultânüm kâğıdı kati yavaşlık ile yazmıyasız, bir mikdâr pekçe yazasız, sultânüm yavaşlık ile dahı yazın, âhirinde pekçe yazun. İnşâallah, emr-i şerîfün duta. Ben câriyene gelen kâğıdları istemişsiz, benüm sultânüm, bana gelen kâğıdda nesne yokdur. Yine evvelki sözdür, emr-i şerîf üzre kâğıdları gönderdüm..." No. E 5859.

İbrahim Paşa'dan Hatice Sultan'a Mektuplar

1520 yılı Eylül ayındaız. Manisa'da boğucu sıcaklar var. Bu şehrin mutasarrıfı, Yavuz'un biricik oğlu Süleyman. Genç şehzade o seneki yazı da Sultandağı ve Bozdağ'da geçirip, tekrar Manisa Sarayı'na dönmüştü. Günün birinde ulağın getirdiği acı bir haberle irkildi. Babası ölmüştü. Erkân-ı devlet onu bekliyormuş. Hemen İstanbul'a hareket etti.

Yolda şehzadeye en çok sokulan, en çok onunla konuşan, aynı yaşta maiyeti erkânından bir delikanlıydı. Bunun adı İbrahim'di. İbrahim hem onu teselli ediyor, hem de istikbalden bahsediyordu. Deniz aşırı ülkelerden ve dağlar ardında fethedeceği memleketlerden konuşuyordu. Bu mevzuları şehzade ile İbrahim, Gediz kıyılarındaki bağ safalarında, Manisa Sarayı'nda, Sultan Yayla'sı ve Bozdağ'ında kaç defa konuşmuşlar ve münakaşa etmişlerdi.

Yirmi altı yaşlarında olduğu iddia edilen bu iki genç, Şehzade Süleyman ve İbrahim, âdeta kardeş gibiydiler. Birbirlerini karşı karşı biliyorlar ve takdir ediyorlardı. Huyları, duyguları ve düşünceleri de aynıydı. Eğer öyle olmamış olsaydı şehzade, dünkü kölesini sırdaş, yoldaş ve arkadaş olarak alır mıydı? Hassas, ince ruhlu şâir şehzade, aynı şeyleri İbrahim'de de buluyor, onun ke-manından, sohbetinden, esprilerinden zevk alıyordu.

Padişah olunca bu arkadaşlığın ve dostluğun nişanesi olmak üzere ona bütün masrafları kendi tarafından verilmek üzere, padişahlara lâyık. Sultanahmet Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayını yaptırdı.¹³ Bir müddet sonra kız kardeşi Hatice Sultan ile evlendirdi ve Sadrazam yaptı.

İstanbul'a gittiler. Şehzade Süleyman, padişah Süleyman, Muhteşem Süleyman, Mohaç kahramanı Süleyman oldu; fakat onu hiç bir vakit yanından ayırmadı. Tuna boylarına, Dicle kenarlarına. İran çöllerine onunla beraber gitti, harp plânlarını beraber yaptı, harp kararlarını beraber verdi.

Yayla sefalarında. Manisa Sarayı eğlencelerinde olduğu gibi, Sultan'ın seferlerinde de İbrahim yine padişahın sofrasında yer aldı; onunla yedi, içti ve sohbet etti. Savaşsız zamanlarda sık sık saraya çağırıldı. gece sohbetlerinde bulundu, çok kereler de sarayda yattı. Topkapı Sarayı'ndaki rivayetlere nazaran Kanuni tramvay caddesine açılan harem kapısını İbrahim Paşa için yaptırmış, Paşa ziyafet ve davetlere bu kapıdan girer ve çıkarmış.

İbrahim Paşa da sarayına oturduktan sonra, padişahı davet eder, yer, içer ve eğlenirlermiş. Yine bir gün İbrahim Paşa Sarayında mutad sohbetlerini yaparlarken, söz paşanın sarayına intikal etmiş. Paşa sarayını uzun boylu methetmiş ve hattâ daha ileri giderek:

— A sultanım benim sarayım sizinkinden güzel ve yüksektir.

Demiş. Kanuni bu soğuk ifade karşısında birdenbire şaşırılmış ve sınırlı sınırlı İbrahim Paşanın yüzüne bakmağa başlamış. İbrahim Paşa, hiç istifini bozmamış:

— Tabii Sultanım, benim sarayımın senin gibi haşmetli bir misafiri var da ondan.

Diyerek, bu zekice cevap ile padişahı memnun etmişti.

13. İbrahim Paşa Sarayı 1521'de inşa edilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (No. E. 7629, No. D. 9621.)

Kanunî'nin ona karşı duyduğu yakınlık zaman geçtikçe azalacağına, bilâkis artıyordu. Belki bunda, içli dışlı konuşacak bir erkek kardeşinin olmayışının da önemli rolü vardı.

Bu da Hürrem gibi, Kanunî'nin esirlerinden birisiydi. Manisa'da bir dul kadın tarafından satın alınmış terbiye edilmişti. Kanunî bir gün onun kemanını işitmiş, hoşlanmış, kadından satın almıştı. Bazıları da bu fikirde olmayıp, Şehzade Süleyman Kefe Bey'i iken Bosna Valisi İskender Paşa tarafından Kanunî'ye hediye edildiğini söylerler. Hırvat, Rum, Frenk olduğu üzerinde ihtilâf olmakla beraber, ekseriyet Rum bir gemicinin oğlu oluşunda müttefiktir. Hulâsa milliyeti ve Kanunî'ye intisap şekli kat'i surette bilinmiyen: "Frenk, Makbul, Maktul, Damad" adlarile anılan İbrahim Paşa'nın, Kanunî'nin hayatında mühim tesirleri olduğu inkâr edilemez. Denebilir ki Kanunî, bu genç arkadaşına, devlet adamlarından hiç birisine yapmadığı iyiliği yapmış, yakınlık göstermiştir.

Padişah daha İstanbul'a gelir gelmez, onu, hususî hizmeti olan has odabaşılığa, 1523 de de hükümetin başına getirdi. Baba yadigarı emekdar Piri Paşa tekaüt olunca, Kanunî usule riayet etmeyerek, arada bir sürü vezir, paşalar varken, has odabaşı İbrahim Ağa'yı Sadrazam yaptı. Bu bir çok devlet adamlarını, bilhassa ikinci vezir hain Ahmed Paşayı gücendirdi; Mısır'a Vali olup gidince de isyan etmek suretiyle hükümetin başına gaile açtı. İbrahim Paşa tecrübeli olmamakla beraber bir çokları gibi amel-mân-de değildi, enerjik ve kavrayışlı idi. Eğer böyle olmamış olsaydı, Kanunî gibi bir padişah, onu bu yaşda hükümetin başına getirir miydi? İbrahim Paşa; kısa bir müddet içinde, usul-i teşrifat ve muamelâtu en iyi şekilde öğrenmek suretiyle bu makama lâyük olduğunu herkese ispat etti.

Sadrazam oluşundan on bir ay sonra, Yavuz'un kızı, Kanunî'nin kız kardeşi Hatice Sultanla evlendi. Kanunî sevgili kardeşi ve arkadaşı için muazzam bir düğün yaptırdı. Bu düğünde İstanbul tarihi günler yaşadı ve yer yerinden oynadı.

Sultanahmet Meydanı, İbrahim Paşa Sarayı, Mercidabık, Çal-
dıran zaferlerinin ganimet eşyaları ile süslendi. Otağlar, çadırlar,
meydana ayrı bir güzellik ve haşmet verdi. Tören başlayınca baş-
da padişah, devlet adamları olmak üzere, bütün halk, bu mesut
törene davet edildi. Tam 15 gün 15 gece bu meydan doldu boşal-
dı, İstanbul yerinden oynadı. Bir tarafta ulema ilmî münakaşalar
yaparken, halk saz sesleri ve şarkılarla eğleniyordu.

Geceleri havaî fişekler atılıyor, mum donanmaları ile meydan-
lar pırl pırl aydınlanıyordu. İbrahim Paşa Sarayı, Ayasofya Ca-
mii, bu aydın gecede minareleri ve kuleleriyle semalara doğru
yükseliyor, bu eğlencilere ayrı bir güzellik ve zevk veriyorlardı.

Gündüzleri cambazlar, güreşçiler, köçekler, halk oyuncuları
ayrı ayrı gösteriler yapmak suretiyle halkı coşturuyor ve eğlendi-
riyorlardı. Rodos'u fetheden, Belgrad'ı zapteden genç padişahın,
kız kardeşi ve sevgili arkadaşı İbrahim için böyle bir zafer mera-
simi yapması yersiz mi idi? Kendisi böyle mutantan bir düğün
yapmamış, arkadaşının düğününü yapmakla, sanki kendi düğün-
nü imiş gibi, bu düğünden büyük bir zevk duyuyordu.

Köle İbrahim artık onun bir gençlik arkadaşı değildi, sadrazamı
ve eniştesiydi. Yakın akraba da olmuşlardı. Ne olacaktı, dede-
leri bir sürü İbrahimleri almışlardı ve oğulları da yine bir sürü
İbrahimcikleri köle olarak alacaklar, fakat onlara şeref, mevki,
ıttıbar temin edeceklerdi!

İbrahim Paşa, padişah ailesine girince Kanunî'ye "kardeşim"¹⁴
Hafsa Sultan'a "valide hanım veya kayın valide",¹⁵ baldızlarından
Hafsa Sultan'a, "Hafsa Kadın",¹⁶ Fatma Sultan'a "Fatı Kadın"¹⁷
diye hitaba başladı. Esasen İbrahim'i, belki Kanunî'den daha çok
valide sultan seviyordu. Bu mesut birleşmeden: "gonce-i güzâr-ı

14. Mektup 1

15. Mektup: 2, 3, 5, 7

16. Mektup: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9

17. Mektup: 2, 4, 5, 6, 7, 9

şâdimânî ve meyve-i bağ-ı zindegânî Mehmed Şah" doğmuştu.¹⁸ İbrahim Paşa mektuplarında bir de abla ile¹⁹ yengeden bahsediyor,²⁰ Kanunî'ye kardeş dediğine göre yengenin Mâhi-Devran veya Hurrem Sultan olması icabeder. Şahsî kanaatime göre bunun Mâh-ı Devran olması daha çok kuvvetle muhtemeldir.

İbrahim Paşa "damad", "makbul" ve "sadrazam" olmakla mağrur olmadı. Eskiden olduğu gibi Sultan için çalışıyor, siyasi görüşmelerde muvaffakiyet gösteriyordu. Hele Mısır'daki icraat ve başarıları, Anadolu'da Alevilere karşı aldığı tedbirler, padişahı memnun etmiş, mükâfaten ona "Seraskerlik" ünvanı ve berâtının verilmesine sebep olmuştu. Bu unvanla İbrahim Paşa, maaşlara zam ve in'amlar müstesna, padişahın diğer bütün salâhiyetlerine sahip oluyordu. Dünkü köle, ağa, paşa, nihayet sultanlık unvan ve elkablarım almış, bu sonuncu unvan kendisi için ağır gelmeğe başlamıştı. 1529 tarihine kadar normal çalışan paşa bu tarihten itibaren anormalleşmiş, mağrurlaşmış, gayri tabii ve gayri âdilâne işler de yapmağa başlamıştı. İbrahim Paşa, seraskerlik beratı ile, kendi ölüm cezasını bizzat tebellüğ etmiş bulunuyordu.

İrakeyn Seferi'ne gittiği zaman "seraskerin" sonuna bir de "sultan" kelimesini ilâve ederek "Serasker Sultan" imzası ile hükümler göndermeğe, emirler vermeğe başlamıştı. Hattâ bazı hükümdarlardan kendisine "İbrahim Sultan" hitabı ile nâmeler bile geliyordu.²¹

Paşa'nın azameti gittikçe artıyor, mevki, para, nüfuz, onu çileden çıkarıyor, bir hükümdar gibi konuşma gafletine düşüyordu. O sefirlere şu şayan-ı hayret cümleleri söylemişti:

"Büyük devleti idare eden benim, her ne yaparsam yapılmış olarak kalır, zira bütün kudret benim elimdedir. Memuriyetleri

18. Mektup: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,

19. Mektup: 2.

20. Mektup: 2, 3, 4, 5, 6, 9.

21. Şaha karşı birleşmek için Buhara Meliki Abdullah, nâmesinde Paşa'ya "Sultan İbrahim" diye hitab ediyor. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. E. 5686

ben veririm, eyaletleri ben tevdi ederim, verdiğim verilmiş, ve reddettiğim reddedilmiştir, büyük padişah bir şey ihsan etmek istediği veya ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmeyecek olursam gayri vaki gibi kalır (!), çünkü her şey; harp, sulh, servet ve kuvvet benim elimdedir.”

Bunu teyit eden padişahın da bir fermânı var. Padişah İrakeyn Seferi'ne İstanbul'dan hareket ettikten sonra yolda bütün İmparatorluktaki idarî ve askerî makamlara bir fermân göndermişti. Bu fermânda Serasker'in emirlerine kendisinin emirleri imiş gibi itaat edilmesini, aksini yapanların ağır cezalara çarptırılacakları yazılıyordu. İbrahim Paşa için de padişahlara yakışır elkab kullanılıyor ve şöyle deniyordu: “Mübarizü'd-Devle ve'd-Dünya, Kâ-yımmakâm-ı Saltanat, Serasker-i Samî...”²²

Artık Paşa, şanın, şerefin zirvesine ulaşmıştı: Rumeli Beylerbeyi, Sadrazam ve Seraskerdi, nefsinde muhtelit yetkileri toplamış, mevkilere sahip olmuştu. Hükümdar gibi geniş salâhiyetlere ve varidat kaynaklarına sahipti. Adı yalnız İmparatorluğun içinde değil, dışında da duyulmuştu. İspanya Kralı Şarlken, İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektupta şunları yazıyordu:

“Ruşen ve sâfi İbrahim Paşa Hazretleri, külliyyen Müslümanların çasarı olan devletlü yüce padişah Sultan Süleyman Şah'ın ulu veziri ve sırdaşı ve cümle memleketlerinin zâptedicisi ve cümle beylerinin ve kullarının ve raiyyetlerinin baş ve ulusudur. Bizim dahi sevgili dostumuz selâmlar ve dualar ve senalar ederiz.”²³

Görülüyor ki, paşa içte ve dışta azameti, nâmelerde kullandığı lisan ile, bir hükümdar tesiri yapmış, Kanunî'den daha nazif, bir adam olduğu hissini vermiştir. Bütün bunlar paşanın ölüme yaklaşması için birer sebep oldular. Nasıl İrakeyn Seferi, Makbul İbrahim Paşa'nın son seferi olduysa, yukarıdaki sefirlere yaptığı

22. Evail-i Safer 941 tarihli hükmünden. Bk. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: N: E 2759

23. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 6371

son nutuk da –Fransa ile Kapitülasyonlar mülakatı müstesna- öyle oldu. İbrahim Paşa için bir daha Tuna'lar, Mohaç'lar, Kahire'lere gitmek, sefirlerle siyasi münasebette bulunmak bir rüya ve tarih oldu.

İbrahim Paşa mektuplarının arşive nasıl geldikleri meselesine gelince, bunlar ya Hatice Sultan'ın ölümünden sonra, ya İbrahim Paşa muhallefatinin zaptı sırasında eşyaları yazılırken bulunmuş ve saraya teslim edilmiş, yahut da padişahın emri ile Hatice Sultan'dan alınmıştır, ihtimalleri hatıra gelmektedir. Padişah İbrahim Paşa'yı İrakeyn Seferi'nden dönünce öldürdüğüne göre bu son ihtimalin daha kuvvetli olması icabeder.

İbrahim Paşa'nın mektupları Hürrem'inkinden ayrı bir karakter taşırlar. Hürrem Sultan mektuplarında, sevgiden, aşk ve ayrılıktan bahsettiği halde, İbrahim Paşa'nınkindinde böyle cümle ve ifadelere rastlanmaz.

Bu kitabda İbrahim Paşanın, karısı Hatice Sultan'a yazdığı on mektup vardır. Bu mektuplardan beş tanesi kendi,²⁴ beş tanesi de mutemedleri tarafından yazılmıştır.²⁵ Paşanın yazısı okunaklı değildir, çirkindir, imlâ hataları bir haylicedir, üslubu kuru ve yavandır, Hürrem'inki gibi çekici ve sürükleyici değildir. Hulâsa birisi kalbin feryatları, diğeri, şuur ve mantığın ifadesidirler.

İbrahim Paşa mektuplarının tarihi kıymetleri ise, Hürrem'in-kilerden çok daha üstündür. Bilhassa İrakeyn Seferi için bu mektuplar büyük bir önem taşırlar. İbrahim Paşa, vakit buldukça, mektup yazmak lâzım geldikçe, Hatice Sultan'a mektuplar yazıp göndermiş, sıhhi durumunu, ve siyasi vaziyeti karısına bildirmiştir.

24. Mektup: 2, 3, 4, 5, 9.

25. Mektup: 1, 6, 7, 8, 10.

İbrahim Paşa, mutemetlerine yazdırdığı mektuplarda, Hatice Sultan'a: "Hazreti Hatunü'l-muazzama" diye hitap etmiş fakat kendi yazdığı mektuplarda: "Hazret-i cânım ve sevdiceğüm", "Hazret-i cânım ve sevdiceğüm ve gözleri güzel", "Hazreti cânım ve sevdiceğüm ve küskünüm" şeklinde hitap etmiştir. Mutemetlerine yazdırdığı mektuplarda kayın validesi ve baldızlarının isimlerini onlara yazdırmamış, belki bu kadın isimlerinin mâhremiyetinden veya bunlara gösterilen tazimi göstermek için olsa gerek sonradan kendisi mektubun sağına, soluna veya altına ilâve etmiştir.

İbrahim Paşa, ilk mektubuna "Muhibbül-fakîr İbrahim" diye imza attığı halde sonrakilere: "Muhibbül-müştâk İbrahim", "el-Müştâk İbrahim", "Muhibbüküm İbrahim", "Muhibbükümü'l-müştâk İbrahim" şeklinde imzalamıştır.

İbrahim Paşa'nın, karısı Hatice Sultan üzerinde büyük bir nüfuza sahip olduğu da yine bu mektuplardan anlaşılmaktadır. Hatice Sultan yapacağı her iş ve hareket için paşadan fikir soruyor, onun verdiği akla göre hareket ediyordu.²⁶

Asıl mühim nokta ise, Kanunî'nin karısı ile İbrahim Paşa ve karısının arasının iyi olmayışının anlaşılmasıdır. Hatice Sultan, şehzadelerin sünnet düğününe²⁷ gitmemiş imiş. Anasının ölümü sebebiyle hareme gitmiş. Bundan sonra da haremdeki ziyafetlere gidip gitmemesini paşadan soruyor. Paşa, kendisi gelinceye kadar haremdeki ziyafet ve davetlere gitmemesini, ölüm ve hastalık olursa, ancak o hallerde hareme gitmesini söylüyor. Hürrem'in mektuplarındaki Paşa ile mevzuu bahis olan dargınlık meselesi ile hareme ziyaret ve davete gitmemek meselesi, Hatice Sultan'ın sünnet dâvetine gitmeyişi karşılaştırılırsa, Hürrem'le İbrahim Paşa ve karısının aralarının iyi olmadığı kendiliğinden meydana çıkmış olur. Buna mukabil, paşanın kayın validesi, baldızları,

26. Mektup: 7.

27. Mektup: 7.

Şah Sultan müstesna, belki o sıralarda İstanbul'da yok Sultan Mustafa ve anasıyla arasının çok iyi olduğu da tespit edilebiliyor.

Şu halde Kanunî, anasının çok sevdiği sadrazama, o hayatta bulunduğu müddetçe sevgi ve bağlılık göstermiş, fakat Hafsa Sultan'ın ölümü, İbrahim Paşa, Sultan Mustafa için bir felâket olmuştur. Bunlara bir de İrakeyn Seferi'ne çıkan İbrahim Paşanın diğer hatalarını ilâve edersek, o zaman paşanın neden birdenbire gözden düştüğünü ve cezasını kellesini vermek suretiyle ödemiş olduğunu daha iyi anlamış oluruz..

İbrahim Paşanın öldürülmesine sebep olan İrakeyn Seferi'ne 1533 senesinde başlanmıştır. Bu muharebenin muhtelif sebepleri vardı. Çaldıran Muharebesi'nden beri İranlılarla, Osmanlılar arasında bir anlaşma yapılamamış, Şiîlik, Sünnîlik, iktisadî ve siyaset rekabetler yüzünden, gittikçe, düşmanlık artmıştı. Hele Şah İsmail'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu I. Şah Tahmâsb, Kanunî'ye cülusunu bildirmemek suretiyle padişahın düşmanlık ve gazabını bir kat daha arttırmıştı. Kanunî Tahmâsb'in cülusundan bir müddet sonra, 1524 de ona bir nâme gönderdi, babasının öldüğünü, yerine geçtiğini, hükümdarların tebrik ettiklerini, ayağına yüz sürdüklerini, halbuki ondan şimdiye kadar ses çıkmadığını yazdı ve şunları ilâve etti:

"... *Uşin bârigâh-ı cihân penâh-ı felek istinbâ-kuma âdem günderüb arz-ı ubudiyet ü cansipârî de ızhâr-ı ukıyyet ü hâk-sârî ilmediün. Bu noksan ak-lîla tamam ümriin de dehae-i dulâlelden adem-i udu-lün malâm oklu. Beniim dahi an-karîb diyâr-ı zarka ledeceüh-i hümayûn de azîmel-i meymûnunu mücib de bâis olub, otağ-ı gerdûn-nulâk, arzî-i Febrîz de Erzincan belki eümle Memalik-i İran de Turan de*

sâ'ir Vilâyet-i Semerkandi Herasanî'ye kurulmak mukarrer oldu..."

Şimdiye kadar kendisinin de hakkından gelinecekti fakat Rodos'un ve Belgrad'in fethi yüzünden İran fethinin geciktiği, bu yakınlarda memleketi üzerine yürünüleceği:

"... Şöyle ki mâr-ı hâ muktâr alub sukbe-i zemîne gizen ve ikre-i pürtenk alub fezâ-yı bulâda uşarwan seni komayub ki-inâyeti'l-Meliki'l-Cebbâr, arsa-i eihânü vüicüd-ı habâsinden tathîr edem..." 28

Şeklinde gayet sert nâmesini yazmış ve İran Şahı'na göndermişti. Fakat Sultan Süleyman bu ültimatom şeklinde gönderdiği nâmede dediklerini kısa zamanda yerine getiremedi. Giriştiği Macaristan ve Avusturya savaşları sultanı tam dokuz sene meşgul etti. Halbuki şimdi Macarlar ve Avusturyalılarla barış yapılmış, İmparatorluğun kuzey sınırları sulh ve sükûna kavuşmuştu. Şaha verilen sözün yerine getirilme zamanı gelmişti.

Harp kararı verildi. Serdar-ı Ekrem İbrahim Paşa, öncü gidecek arkasından da padişah gelecekti. Hazırlık için İmparatorluğun her tarafına seferden önce emirler gönderildi. Sefere iştirak edecek vali, sancak beyi, zaim, sipahilere ayrı ayrı emirler yazıldı, toplantı yerleri ve tarihleri söylendi.

Ordunun hareket zamanı yaklaşıyor. 1533 yılı Eylül ayında orta ve Cenubi Anadolu'da bir hareket var, emir alan beyler, beylerbeyiler, zaim ve sipahiler, hulâsa eşmeğe memur olan askerler emredilen yerlere gidiyorlar. Ordunun geçeceği yol üzerindeki menziller, yurdun dört bucağından, harp yardımı olmak üzere

halktan toplanan sürsat ve nüzul zahiresi; yâni arpa, buğday, saman, koyun, yağ ve bal ilh.. ile doldurulmuş, Serdârı Ekrem İbrahim Paşa'nın ordusunu bekliyor. Bu menziller geniş yollar ve caddeler üzerinde, geniş ovalar kenarında kurulmuş, oldukça büyük bir ordunun ihtiyacını temin edecek kadar büyüklükte depolara malik. Hareket günû yaklaştıkça İstanbul ile Haleb arasında ulaklar eksik olmuyor, sağa, sola, memur olanlara ve ordunun geçeceği yerler idarecilerine boyuna emirler taşıyorlar.

Nihayet 21 Ekim 1533 de Serdar-ı Ekrem İbrahim Paşanın kapı halkı ve Dergâh-ı Âli askerlerinin bir kısmını ile hareket ettiği haberi Anadolu'ya yayıldı. Ordunun geçeceği yerler ahalisi, âyan ve eşrafı, Serdar-ı Ekrem için karşılama törenleri hazırlamakla meşguller. Serdârı her yığmak noktasında bir beylerbeyi karşılıyor, ordunun yekûnu gittikçe kabarıyordu. Büyük konak yerlerinde istirahat ediliyor, çadırlar kuruluyor, dağları ovaları kös sesleri, at kişnemeleri, bin bir diyardan toplanan erlerin sesleri, oyunları ve şarkıları inim inim inletiyordu. Geceleri uzaktan ordugâha bakanlar sanki semayı gökten yere inmiş sanıyorlardı.

Serdâra, her gittiği yerde büyük karşılama törenleri yapıyor, şehre girerken yoluna halılar kilimler seriliyor, top atışı ile şehre hoş geldin deniliyor, hediyeler veriliyor, izaz ve ikramlar yapılıyordu. Bu Seyyar Osmanlı Hükümeti, her vardığı yerde halkın dertlerini dinliyor, hatırlarını soruyor, gereklilere cezalar veriyor, suçlular uzakta ise kadılara ve valilere emirler yazarak şikâyetçinin hakkının alınmasını emrediyordu. Yanında Sultan Süleyman'ın tuğrasını taşıyan sandıklar dolusu kağıtlar vardı, her gittiği yerde bunlardan bir kaç tanesini dolduruyor, ileriki menzillere ve gereken yerlere doldurup gönderiyordu.

---

29. Mektup: 4.

30. Mektup: 5.

31. Mektup: 6.

32. Mektup: 7.

Orduya bir Paşa katışınca, kapısının haşmet ve azametini göstermek için, Serdâr önünde geçid resmi yapıyor, erleri bir takım gösteriler yaparak, askerlerin, manevî kuvvetlerinin yükselmesine ve heyecanlanmalarına sebep oluyorlardı. Bu tertip üzere Haleb'e varıldı.²⁹ Ordu sağa, sola dağıtılarak kışlaklarına yerleştirildi ve o sene kış Haleb'de geçirildi.³⁰ Bahar gelince, ordu Haleb'den kalktı;³¹ yine aynı minval üzere Diyarbekir ve Van üzerinden İran hudutları içine daldı.³² İran hududunun ilk noktasında "Dar'ül-İslâm"a veda edilmiş "Dar'ül-Harb"e yâni düşman sınırlarına girilmiş oldu. İşte Kanunî'nin sevgili sadrazamı ve Serâsker-i Sâmisî, son seferi olan İrakeyn Seferi'ne böyle bir debdebe ve tantana ile gitmiş, her tarafta bir hükümdar gibi karşılanmış, mevkiinin son tad ve lezzetini böylece tatmıştı.

İran sınırlarından içeri giren Türk ordusu mukavemetsizce Tebriz önlerine kadar geldi. Başşehrin ileri gelenleri İbrahim Paşa'yı karşılayarak şehir halkının kendisini beklediğini söylediler. İbrahim Paşa büyük bir saltanatla, Yavuz'dan sonra, ikinci defa Tebriz şehrine girdi ve şahı aramağa başladı.

Kanunî Sultan Süleyman, 1534 Haziran'ında İstanbul'dan hareket etti. İbrahim Paşa ordusu ile o senenin 29 Eylül'ünde Ucân Yaylası'nda birleşti. Osmanlı ordusu bu sene ve ertesi sene İran Şahı'nı aradı ise de bulamadı. Kurnaz I. Şah Tahmâsb, Dariyus'e İskitlerin tatbik ettiği taktiği kullandı. Şehirlerini boşalttı, daima Osmanlı Ordusundan kaçtı. Ordu İran'ın dağını, taşını aradı ise de şahı ve ordusunu bulup da çarpışmağa muvaffak olamadı.

Kış geldi, "Dar-ül-harbde" orduyu beslemek ve barındırmak zorlukları göz önüne alınarak, sıcak illere, güneye hareket edildi. Bağdad zaptedildi. Ordu kışı Bağdad'da geçirdi. Irak baştan başa zaptedildi.³³

Bahar gelince ordu tekrar İran'a gitti, fakat İran Ordusu ile karşılaşamadı. Kış geliyordu. Sultan ordusuna yurda dönme

---

33. Mektup: 8, 9.

emrini verdi. Türk Ordusu 1535 senesinin 27 Eylül'ünde³⁴ Tebriz'den İstanbul'a doğru hareket etti. Bu dönüş Muhteşem Süleyman'ı tâ kalb evinden vurmuştu. İran Şahı ve bütün kuvvetini muhafaza eden İran Ordusu ayakta duruyordu. Osmanlı Ordusu İstanbul'a hareket ettikten sonra, şah, kaybolan memleketlerini birer birer ele geçirmişti. Halledileniyen bu İran çıbanı Kanunî'yi daha sonra iki sefer yapmağa mecbur etmişti.

Hulâsa, ne Şah boyun eğmiş, ne İran Ordusu yenilmişti. Bu kadar para sarfedildi, bu kadar cana kıyıldı, fakat netice tahakkuk etmedi! Neden etmemişti? Bu mesele padişahın zihnini kuralıyordu. Padişah İran'a ilk girişinde "Damad-ı Şehriyâriye" ihtiyatsızlık sebeplerini sormuştu. O da verdiği cevapta, bütün günahları zavallı Defterdar İskender Çelebi'nin üzerine yüklemiş, azline ve idamına sebep olmuştu.

Padişah İstanbul'a gelince, Sadrazam aleyhine bir cereyan başladı. Artık Sultan'ın haremindedir, damadı müdafaa edecek ve koruyacak bir kayın valide mevcut değildi. İbrahim Paşa'nın İrakkeyn Seferi'ne hareket edişinden biraz sonra hayata gözlerini kapamıştı. Hatice Sultan ise, Paşa'ya sevgilisi Muhsine'den dolayı kızıyor, aleyhinde bulunuyordu. İbrahim Paşa, Muhsine'yi çok seviyordu. Bu hal ise Hatice Sultan'ı çileden çıkarıyordu. Muhsine'nin de kıskanç olduğunu, Edirne'de olan İbrahim Paşa'ya yazdığı şu mektubtan anlıyabilmeyiz: Muhsine imzasını "Muhibbül-müştak el-fakîr Muhsine" diye atmakta ve Paşa'ya "Sultanım" diye hitap etmektedir:

"... Gam bucağında ve hasret ocağında jâr ü nakîf
ve sergeden (?) iken nâgâh hâd-ı sâbâ aheste aheste
esüp, siz lâîf-cismîn ve şîrîn-zehânun kelâm-ı dil-
küşâsun gelürüh, ihbâr-ı selâmınız bu münde cümüne

34. Mektup: 10.

güyâ hayat-ı cârîdânî verdi. Ve mahrûse-i Edirne'de şikâr ederek varıldı deyü i'lâm buyurulmuş. İmti beniim devletim, devlet ile Edirne'ye varıldı-jundan biraz eğlenürüz deyü harf ederüz. Elden ne gelir, heman murâdımız dünyâda sıhhatinüzdür, Validemüz hazretleri du'âlar ve senâlar eder ve ciğer-kûşe Mehmed Şah kî-had du'âlar idiüb iştiyâklar arzeder. Hak alımdür, hazretinüz devletle gideliden herü Mehmed Şah sizleri özenük kî-huzûr olur ve bulam du'âcumuz, du'âlar ediüb hâk-i pâye yüzü sürer. Bâki ve'd-dua"³⁵

Haremde Kanunî'ye söz geçirecek tek kuvvet Hürrem'di. Hürrem ise, Sadrazam İbrahim Paşa'yı sevmiyor ve istemiyordu. Çünkü Sadrazam Sultan Mustafa'yı seviyor ve onun padişah olmasını istiyordu. Aynı zamanda Sultan'ın, onu çok sevmesini sevgisinin bölünmesini asla istemiyor, âdeta onu kıskanıyor; bu yüzden İbrahim Paşa'ya kızıyor ve düşman oluyordu. Bunlara bir de Hürrem'i Kanunî'ye takdim eden zatın, bu kadar servet, mevki sahibi olarak yükselmesine, İmparatoriçe'ye tepeden bakmasına gönlü razı olmadığını bunlara ilâve etmek lâzım. O, padişah üzerinde hâkim ve mutlak hâkim olmak istiyordu. Halbuki İbrahim Paşa sağken, padişah üzerinde büyük te'sirleri varken, onun böyle olmasına imkân var mıydı? Padişahın kalbini aşk ile fet-hetmişti; amma, onun sevgili sadrazamının kafasını satın alamamıştı. Bu sebeplerden büyük bir ruh azabı çekiyordu.

Padişah seferden me'yus dönmüş, Hürrem'e olan bitenleri anlatmıştı. Bundan istifadeye çalışan kurnaz kadın, hemen faaliyete geçti ve İbrahim Paşa aleyhinde kocasına tesir yapmağa başladı.

35. Topkapı Sarayı Arşivi: No. E. 5878.

Şimdi onu, padişahın gözünden düşürecek, elinde bir sürü kozlar vardı. Bunların her biri İbrahim Paşa'yı yere serecek kadar kuvvetliydi. Onun "Serasker Sultan", "Sultan İbrahim" gibi unvanları kullanması, saltanatta ve tahtta gözü ve yahut ortak olduğunun birer delili değil miydi? Bunca masraflardan sonra ordunun eli boş dönmesi, Seraskerin hatalı plân ve hareketlerinden ileri gelmemiş miydi? İskender Çelebi gibi çok kıymetli bir devlet adamını iftira ederek o astırmamış mıydı? Sarayının önüne gâvur icadı heykeller koymak suretiyle, hakkında bir sürü dedikoduların yapılmasına sebep olmamış mıydı? Bunlardan başka Paşa'nın çalımı, Hatice Sultan'a ihaneti padişaha karşı bir nevi küstahlık değil miydi?

İşte bu konular, padişahın İstanbul'a geliş tarihi olan 8 Ocak 1536'dan beri önüne sürülen kara ölüm listeleriydi. Padişaha bu sorular üzerinde Hürrem tarafından tesirler ve telkinler yapılıyor, sınırları ve hisleri her zaman kamçılanıyordu. Padişah seferden gelmişti, yorgun ve sinirliydi. Eğer bu meseleler, İran'da iken karşısına dikilseydi (Sultan Mustafa'ya ileride yapacağı gibi) derhal orada İbrahim Paşa'yı yok eder, meseleyi kapatırdı. Padişah böyle hareket etmediğine göre bu meselenin alevlenmesi sebeplerini İran'dan sonraki zamanlarda, İstanbul'da, bilhassa haremden aramak icab ediyor. Haremde yıldızı ise, İbrahim Paşa'yı sevmiyen Hürrem olduğuna göre, padişah üzerinde bu nevi telkinleri yapmanın da onun olmasında şüphe edilmemesi lâzımdır. Anasının ölümünden sonra da, padişah İbrahim Paşa'ya karşı itimat ve sevgisinin azalmadığını gösterir, sefer fermânını göndermemiş mi ve idare adamlarına mutlak surette onun isteklerinin padişah emri gibi olduğunu bildirmemiş miydi?

Kanunî 14/15 Mart (21/22 Ramazan) 1536 gecesine kadar kalbi ile, vicdani ile, şuur ve çevresindekilere mücadele etti. İbrahim'le geçen gençlik, delikanlılık ve sonra devlet hizmetindeki geçen günlerini gözden geçirdi, gece sohbetleri, bağ safaları, şanlı zaferler, acı ve tatlı hatıralar, ordusunun resmi geçidi gibi göz-

lerinin önünden birer birer geçtiler, silindiler ve kayboldular. Onun düştüğü saray içi ağı, bu kalın duvarlı saray dışında kalan ağdan daha etkili ve kuvvetliydi. Hatıraları kül olmuştu. Tatlı günler sakız gibi çiğnenmiş ve ayak altına serilmişti, Süleyman kararını vermişti: İbrahim ölecekti!

Bu mübarek Ramazan gecesinde, eskiden olduğu gibi İbrahim Paşa, saraya davet edildi. Yenildi, tatlı acı sohbetler yapıldı, Paşa sarayda alıkondu ve derin uykusuna daldı.. İbrahim Paşa ne bilirdi ki, bu dalış onun son dalışı, bu sohbet son sohbetiydi?

O saray ki, dün bir köle ve esir olan İbrahim'e her şeyi vermiş, onu servet sahibi yapmış, ikbalin zirvesine yükseltmişti. Artık İbrahim'in Muhteşem Süleyman olacak yanı yoktu ya! Ona verilecek şeyin hepsini vermişti. Yine o saray bu gece, olgunluk devrini yaşayan Paşa'dan hesap soruyor, ömrünün muhasebesini istiyordu. Kemani ile, sohbeti ile, kahkaha, politika ve harp oyunları ile onun bu saray odalarında, emsali cihan değer hatıraları vardı. O, bu gece hepsine veda ediyordu, hepsi de biraz sonra kendisi gibi birer rüya ve efsane olacaktı. İbrahim Paşa bu hesapta borçlu çıktı ve borçlarını kafası ile ödedi. Makbul İbrahim Paşa maktul oldu. Saray damla damla verdiği hepsini bir saniyede ondan aldı,³⁶ sonra da hiç bir şey olmamış gibi tekrar derin uykusuna daldı.

---

36. 19 Şaban 942 de İbrahim Paşa'nın cevahir, la'l, elmas, yakut, zümrüt ve diğer eşyası Havâs-ı Hümâyûn tarafından zapt edildi. Bu defterler ve zapt edilen eşyanın miktarları tetkik edilirse İbrahim Paşa'nın akıl ve hayale sığmayacak kadar zengin olduğu görülür. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 543, 10023, 5927.

Mektup : 1

Hazret-i Hatunü'l-Muazzama

Zîde iffetühâ ilâ yevmü'l-hesâb ve dahi ikillü'l-hasenât-notîcetü'l-küherât Hacı Hatun Hazretleri ne dahi ve kayın anama selâmlar ve du'âlar iletmiş, kabul kılular ve müqtâk-ı azîm bilolar ve hayır du'âdan unutmuyalar.

Selâm-ı firâvân ve tahayâ-yı bâ girân iblâğ ve ıvâl kelendikten sonra inhâ-i muhibbâne budur ki; eğer bu cânibden fi'l-cümle istifoârü'l-hâl olmur ise ki-hamdikillâhi ve'l-minne, sahu-ı sıhhatde olub, arefe-gününde Bolıbolu'ya gelinüb, hayramı anda eyleyüb, geru üçüncü günü emir ve sâlim Moira'a taveciüh eyledik. Heman hayır du'âdan unutmuyasız ki, bizüm dahi murâdetimiz budur ki, padişâhimuz-e'azze'llâhu ensûreku-hazretlerinin emri-i şerîfleri üzere vâki' olan maslahatları ta'cilen tamam edüb, ekser meylimiz geru ta'cilen varub ol cânibe erizmek üzere. Allahı Saakâ müyesser eyleye. Ve dahi gelen ve giden kimesneler ile geru sıhhatünüzü ve selâmetünüzü i'lâm eylemekten hâli olunnuya. Bâki ne demek lâzımdır. Vel-alâm alâ'd-dovâm.

Muhibb al-fakir
İbrahim

Hazret-i Hatunü'l-Muazzama;

Zîde iffetühâ ilâ yevm al-hesâb (Allah hesap gününe kadar ifetini artırsın)

iyiliklerin tacı, büyüklüklerin neticesi Hacı Hatun hazretleri ile kayın anama³⁷ selâmlar ve du'alar ederiz, kabul kılalar ve müştâk-ı azim bileler ve hayır du'adan unutmıyalar.

Sonsuz selamlar ve dualardan sonra inhâ-i muhibbâne budur ki; eğer bu taraftan fi'l-cümle sual olunur ise bi-hamdilillâhi ve'l-minne, sağlık ve sıhhatte olup, arefe gününde Gelibolu'ya gelinip, bayramı orada yaptıktan sonra tekrar üçüncü günü emniyet ve selamet içinde Mısır'a teveccüh eyledik. Hemen hayır du'adan unutmıyasız. Bizim de murâdımız, Allah-u Tealâ müyesser eylerse, padişâhımız-e'azze'llâhu ensârehu-hazretlerinin emr-i şerifleri üzere gerekli olan işleri acilen tamamlayıp, hemen o tarafa erişmektir.

Gelen ve giden kimseler ile sıhhatinizi ve selâmetinizi bildirmekten hâli olunmıya. Bâki ne demek lâzımdır. V'el-alâm alâ'd-devâm.

Muhibbu'l-fakir
Ibrahim³⁸

Mektup : 2

Hazret-i Hatunu'l-Muazzama

Dâmet ismetühâ ve zâdet iffetühâ.

Tahâyâ-yı bî zâmâr ki, nev bahâr gibi müşk-bâr ve du'âhâ-yı biyâr mîhr-i âyinelerine inhâ-i muhliisî budur ki; eğer âdet-i kerîminüz muhabbet-i vîdâd birle ithâf ve ihtâ kılunduktan sonra, âyine-i zamâr-i mîhr-i âyinelerine inhâ-i muhliisî budur ki, eğer

37. Kanunî'nin anası Hafsa Sultan.

38. El yazısı degildir. Sene 1524. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 5860

âdet-i kerîminüz; müteibince bu cânibin keyfiyet-i ahvâlinden istifsâr etmek hâtır-ı şerîf güzerân ederse, bi-hamdullâhi'l-meliki'l-mutean himmet-i hümayân fâil-i hümayâ misâlinüz birle selâmet serverinde olub, ene'l-leyli ve'n-nehâr du'â-yı hayrunuza müddârim biline. Ve hâliyâ kande olduğumdan sorulursa İznik nâm kasabanın üst yanında Elmalı nâm yaylada olub, andan ilerü yürüyüb, an karîh ol cânibe varılmak üzredir. Bi'l-hayır müyesser ola. Ve ha'demâ bu câniblerde iken nesne bulunur yerler olmayub, kühistân yerler olub, fe-emmâ oldukça bulunan meyvalardan ol cânibe bir mikdar karun ve üzüm ve basturma gönderildi. Ma'zâr buyurula. Ziyâde ne demek lâzımdur, ve'd-du'â.

Muhibbii'l-fakîr

İbrahim

Sağ yanda:

Ve valideye ve yenge balaya selâm ederüz; [kâbul] kılalar ve gözüm nârı Mehmed'e selâmlar ederüz ve ha'dehu Fatı Kadın'a selâmlar ederüz kâbul kılalar.

Hazret-i Hatunu'l-Muazzama;

Dâmet ismetühâ ve zâdet iffetühâ. (Allâh ismetini ve iffetini artırsın)

İlk baharın misk yağdırmasına benzeyen sayısız tahiyat ve dualar arz edilip sevgi ve dostlukla ithâf ve ihdâ kılındıktan sonra, dostça söyleyeceklerim budur ki; eğer kerim adetiniz gereğince bu tarafın keyfiyet-i ahvâlinden haber almak hatırımıza gelirse,

bi-hamdullâhî'l-meliki'l-mute'an, himmetinizle selâmet serverinde olup, ene'l-leylü ve'n-nehâr, du'â-yı hayrınaza müdâvim biline. Ve şu an nerede olduğumdan sorulursa İznik nâm kasabanın üst yanında Elmalu nâm yaylada olup, oradan ileri yürüyüp, en kısa zamanda o tarafa varılmak üzredir. Bi'l-hayır müyesser'ola. Ayrıca buralar, dağlık yerler olup pek birşeyler bulunur yerler değil. Ancak, bulunabilen meyvalardan bir mikdar kavun ve üzüm ve bastırma gönderildi. Ma'zûr buyurula. Ziyâde ne demek lâzımdur, ve'd-du'â.

Muhibbû'l-fakir
İbrahim

Sağ yanda:

Ve valideye ve yenge bolaya³⁹ selâm ederüz, [kabul] kılalar ve gözüm nûrı Mehmed'e⁴⁰ selâmlar ederüz ve ayrıca Fatı Kadın'a⁴¹ selâmlar ederüz kabul kılalar.⁴²

Mektup: 3

Hâzael-i Cânım ve Sediğim Gözleri Güzel

*Nûr-ı dîde ve kurnel al-uyûn, semere-i zindeyânı
Mehmed Şâh-tavvellallahü ömrühü-um, iki gözle-
rinden öpiip endâ'-ı selâmlar olunur.*

*Selâm-ı hî pâyan ve tahâyâ-yı hî girân ki derûn-ı
dil ü cândan iblâğ ve revân kılınur ilhaf ve ihtâ ki-*

39. Bunun Hürrem Sultân veya Mâhidevrân Kadın olması gerek. Mâhidevrân olması daha kuvvetli.

40. Oğlu Mehmed Şâh.

41. Kanunî'nin kardeşi Yavuz'un kızı Fatma Sultân

42. El yazısıdır. Bu mektubun ya Mısır dönüşünde 1525'te veya 1527'de Alevî isyanının bastırılmasından sonra yazılması kuvvetle muhtemeldir.

İndikden sonra husûs -ı zerîf-i safâ bahşunuza inhâ -
i muhibbâne ve ma' râz-ı müştâkâne budur ki; eğer
âdet-i kerâmîniüz mütebibince bu muhibb-i bâ-riyânuz
tarafından zerre istifâd olunursa, mübârek kimneti -
niizle sıhhatte ve selâmette olub, gıce ve gündüz hayır
du'ânuz meşgûl biline. Şimdiki hâlde İznikmiş nâm
kocanın kutbuna gelinüb, Kakk celle ve a'lânın
avn ü inâyeti ve devletli Pâdişâhımız-e'azze'llâhu
ensârehû -hazretlerinin yünür-i kimemleri berekâtiyle
her taraftan hayır haberler gelmek üzredür. İnşaal-
lâhu'l-e'azze cemi' maslahatlarımız hayre tebdil ol-
muş ola. Umüddür ki ehyânen ihbâr-ı selâmetiniizle
bu cânîbi şerâmüz etmeyüb lütuf ve müriyetiniiz mü-
cibince yâd edesiz. Bâki ne demek lâzımdır ed.-Du'â
Bu yazıyı müteber dutalar

Muhibbiküm

al-müştâk

İbrahim

Alt yanında:

Ve yenge kadına selâm ve cümle (bu kelime okuna-
mıyor) selâm ederin.

Sağ üst kenarında

Kafsa Kadın'a selâm ederin ve Fatı Kadın'a se-
lâm ederin ve râlideme selâm ederin, mübârek elin
öperin.

Hazret-i Cānum ve Sevdigüm Gözleri Güzel;

Gözlerimini aydınlığı ve nuru, gençliğimin semeresi Mehmed Şâh-tavvellallahü ömrühü-ımın iki gözünden öpüp envâ'-ı selâmlar olunur.

Gönülden sonsuz selam ve dualardan sonra, şerîf-i safâ bahşınıza inhâ-i muhibbâne ve ma'rûz-ı müştâkâne budur ki; eğer ke-
rim adetiniz gereğince bu riyasız sevgiliniz tarafından bir parça
sual olunursa, mübârek himmetinizle sıhhatte ve selâmette olup,
gece ve gündüz hayır du'ânıza meşgûl olduğum biline. Şimdiki
hâlde İzmit nâm kasabanın yakınına gelinip, Hakk celle ve a'lâ-
nın avn ü inâyeti ve devletlü Pâdişâhımız-e'azze'llâhu ensârehü-
hazretlerinin himmetlerinin uğurları ve berekâtiyle her taraftan
hayır haberler gelmek üzeredir. İnşaallâhu'l-e'azz, bütûn işleri-
miz hayıra dönüşmüş ola. Ümittir ki acele selâmet haberlerinizle
bu tarafı unutmayıp, lütuf ve mürüvvetiniz gereğince yâd edesiz.
Bâki ne demek lâzımdır, ed-Du'â. Bu yazıyı müteber tutalar.

Muhibbiküm
al-müştâk
İbrahim

Alt yanında:

Ve yenge kadına selâm ve cümle (bu kelime okunamıyor) se-
lâm ederim.

Sağ üst kenarında

Hafsa Kadın'a selâm ederim ve Fatı Kadın'a selâm ederim ve
vâlideme selâm ederim, mübârek elin öperim.⁴³

43. Bu mektubu, İrakeyn seferine hareket eden İbrahim Paşa'nın 1533'te yazması muhtemel. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 5860.

Mektup : 4

Hazret-i Cümme ve Seddiğüm

Yunca-i gülzâr -i şadimânî ve meyve-i hayr-ı zinde-
gânî Mehmed Şâhın iki gözlerinden öperin; hem unu-
nun da iki gözlerin öperin; ümîddir ki kabulü kelime.

Tahiyât-ı vâfiyyât-ı anber-ûsa ve teslimât-ı râ-
fiyât-ı muhabbet-şezâ ki mâhî-ı ihlâs ve ittihâtdan
şâyiz ve münbâ'is olan ihlâf ve ihtâ kelenutkdan sonra
ma'ûz-ı muhibbânı budur ki; hâliyâ eger kemâl-i lîl-
sunuz mucibince bu kûze-i kicrânda giryân olan muhib-
biniz tarafından fi'l-cümle istifsâr-ı hâl olunursa, bi-
hamdillillâh -i velminne, mübârek himmetiniz berekâ-
tında hoş sajj u sâlim olup, gice ve gündüz mübârek ce-
mâlinizün müzâhedeisine müştâk ve arzudayuz. Hakk
celle ve a'lâ deryâhından ümîdümüz budur ki, hayırlı
müyesser eylemiş ola bu mübârek Cemâziyye'l-âherininin
dokuzuncü gününde, sıhhat u selâmetde Haleb'e geldük.
Her taraftan hayır haberler gelmekden hâli degüldür.
Ümîddir ki, bu cânibi dayimâ hayır du'âruzdun ferâmûz
buyurmıyasız ve ehyânen selâmetiniz haberlerinin dahi
ekoüksüz bu cânike mektûb-ı dâire bâ(ı)ınuzlu i'lâm
eylemeğe himmet edesiz ki, iolî mâ'ından bu pejmürde
gönüllere bi-hâd sîrârlar ve hubûrlar hâsıl ola Gice ve
gündüz deryâh-ı Hakk'dan hacetümüz budur ki, sizleri
cemi' âfellerden saklayub, dünyâ dardukça dâyim ve
ber-karâr eyleye. min yâ rabbe'l-âlemîn Bâki ne de-
mek lâzımdır. el-Du'â

El-müştâk
İbrahim

Sağ yanında:

Öle yenge kadını selâm ederim ve Mustafa Kadın
hazretlerine selâmlar ederim; Kabul Kâline ve Mâti
Kadın hazretlerine selâm ederim; Kabul Kâline.

Hazret-i Câmum ve Sevdigün;

Neşe veren gül bahçesinin goncaı ve gençlik bağırum meyvesi
Mehmed Şâh'in iki gözletinden öperim; hem anasının da iki göz-
lerin öperim, umarım ki kabul kılma.

Sadece ihlas ve birlikten doğan, anber gibi tahiyat ve saf sev-
gi dolu teslimat, ithaf ve iludâ kıldıkdan sonra ma'rûz-ı muhib-
bâne budur ki; hâlâ eğer yüksek lütfunuz geçtiğince bu ayrılık
köşesinde gıyân olan sevgiliğinizin halini soracak olursanız, bi-
handilillah-i ve'l-minne, mübarek himmetiniz berekâtında hoş,
sağ ve sâlim olup, gece ve gündüz mübarek cemalinizi görmek
arzusunundayız. Bu mübarek Cemaziye'l-Aherinin dokuzuncu gü-
nünde, sıhhat ve selâmetle Haleb'e geldik. Ümit ederiz ki Allah
hayırlara müyesser eylesin. Her taraftan hayır haberler gelmekte-
dir. Ümittir ki, bu taraflı dayımâ hayır du'anızdan unutmayınız ve
hemen selâmetiniz haberlerini dahi eksiksiz, inci gibi mektubla-
rınızla bildirmeye himmet ediniz ki, onları denlemekten bu pej-
murde gönüllere sonsuz sevinçler hâsıl ola. Gece ve gündüz der-
gâh-ı Hakk'dan hacetiniz budur ki, sizleri her türlü âletlerden
saklayıp, dünya dunduğça daim ve ber-karâr eyleye. Min ya rab-
be'l-alemin. Bâki ne demek lâzumdur. ed-Du'â.

El-müşâk
İbrahim⁴⁴

44 El yazısı İbrahim Paşa'nın Haleb'e varışı 26 Aralık 1533.

Say vânuvle

Ve yenge kadına selâm edetm ve Halsa Kadın⁴⁵ hazretlerine selâmlar edett; kabul kılma ve Fatı Kadın hazretlerine selâm edett; kabul kılma.⁴⁶

Mektup : 5

Mağzet i Cânım ve Deddiğüm ve Küsgünüm

Mekmed Şâhimun iki gözlerinden öperüm hem hâlenğazı nedür.

Selâm i kî pâyân ve tahâyâ yı kî girân ki, de râû i dil u cândan iklâğ ve vedân kılınar. İhkâf ve ihdâ kılındektan sonra; kuzâr i sâsû - bahşınuzü inhâ i muhibbâne ve mu'arr i (?) müştakâne bu dur ki; eger âdet i kerâmînüz mâcibince bu muhibbli kî - riyânuz tarafından zerre istisfâr olunur ise mübarek kimmetinüzle sıkkatte ve selâmetde olub, gice ve gündüz hayır du'ânuzü meşyûl kılınar. Dîm - diki hâldde Haleh nâm zehirdegüz, Makk eelle ve a'lânın adu ü inâyeti ve dedfettü pudîzâkimüz - e'azze'llahu onsârekâ hazretlerinin yümn - i kim - metleri herrekâtiyle her taraftan hayır haberler gelmek üzredür. İnşâullâhü'l e'azze' emi' masla - kallarımız hayra tehdîl olmuş ola. Ümîdettür ki ehyanen ikbâr - ı selâmetinüzle bu câniki ferâmuz

45. Hatice Sultan kardeşi ve Yavuz'un kızı.

46. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. F. 5860

etmeyük lâlf ü müridelinüz mücibince yâd edesüz;
kâki ne demek lâzımdur ve'd - du'â.

el-Müştâk
İbrâhîm

Anma seddüceğümden bir âhar kâğıt geldi, mu-
râd[ı] keman küsmek imiş. Seddüceğüm. Allah bilir
cânımdan arlık sederüm. Bizüm günâhımız var iken
nice günâhımız olur. Anma iki gözüm size yazmamın
ne sağlığını ne hastalığımı bî-huzûr olmuyasız. Bu
cânibe gelen mektûb - ı zerifinüzde; "acaba ne günâh
ettik ki bu cânibi seramûz edüb bunca zamandan beru
birek mektûb irvâl eylemedünüz, Eger günâh dahi ey-
lesek Hak Te'âlâ kullarının günâhın yüzüne urma-
yub yerim - i âhiretde inâyet edüb bağışlar" deyü bu-
yurmuyasız. İmdi biz, sizün kal'iyen günâhınız bilme-
yüb zefekatinüzden ve tulfünüzden gayri nesnenüz bil-
meyüz. Günâh bizüm tarafınızdan iken, kendinüze is-
nâd eyleyüb, ma'nâda bizüm günâhınızı yüzümüze
urub âhirete saldunuz. Biz hod za'if bir kuluz, âhirete
kalacak kudretinüz yoğidi. Afi giru kerem ehilleri-
nirdür rahim. Hayreddin Paşa getürdüğü tarâzi için
taşraya aldıkları buyurmuyasız, al degül cem'i si si-
zün kullarenuzdur ma'lûm - ı zerifinüz ala. Mezkûr
tarâziye Mehmed Şâh'a virdüm alub kullanaoçuz.

Sag yanında:

Te yenge Kadun'a selâm ederin ve Hafsa Ka-
dun'a selâmlar ederin ve Fati Kadun'a selâmlar ode-
rin ve İslâmetünün olur operin.

Hazret-i Cânım ve Sevdüğüm ve Küsgünüm;

Mehmed Şâhım'm iki gözlerinden öperim hem durumu nasıldır?

Can u gönülden sonsuz selamlar ve tahiyatlar ithâf ve hediye kılındıktan sonra, huzûr-ı sâfâ-bahşınıza iştîyak ve sevgi dolu arzım budur ki; eğer adetiniz gereğince bu riyasız sevgiliniz tarafından zerre miktar sual olunur ise, mübarek himmetinizle sıhhatte ve selâmette olup, gece ve gündüz hayır du'ânıza meşgûl olduğumuz biline. Şimdiki hâlde Haleb nâm şehirdeyiz. Hakk celle ve a'lânın avn ü inâyeti ve devletlü padişâhımız-e'azze'llahu ensârehü-hazretlerinin himmetlerinin uğur ve berekâtiyle her taraftan hayır haberler gelmek üzeredir. İnşâallah bütûn işlerimiz hayra dönüştümüş ola. Ümittir ki hemen ihbâr-ı selâmetinizle bu tarafı unutmayıp, lütf ü mürüvvetinüz gereğince yâd edesiz. Bâki ne demek lâzımdır ve'd-du'â.

el-Müştâk
İbrâhım

Amma sevdüceğümden bir başka kâğıt geldi, murâdı hemen küsmek imiş. Sevdüceğüm, Allah bilir canımdan fazla severim. Bizim günâhımız var iken sizin günâhınız nasıl olur? Amma iki gözüm, size sağlığımı ne hastalığımı huzurunuz kaçmasın diye yazmıyorum. Bu tarafa gelen mektûb-ı şerifinizde; "acaba ne günâh ettik ki bu tarafı unutup bunca zamandan beri birer mektûb göndermediniz; eğer günâh dahi eylesek Hakk Te'âlâ kullarınun günâhın yüzüne vurmayıp yevm-i âhiretde inâyet edip bağışlar" deyu buyurmuşsunuz. Oysa biz, sizin kat'iyen günâhınız bilmeyüp şefkatinizden ve lütfunuzdan gayri birşeyinizi görmemekteyiz. Günâh bizüm tarafımızdan iken, kendimüze isnâd eyleyüb, ma'nâda bizüm günâhımızı yüzümüze vurup âhirete saldınız. Biz sadece za'if bir kuluz, âhirete kalacak kudretimüz yoktur. Af kerem ehillerinindir

Rûhum Hayreddin Paşa'nın getirdiği tavaşı için taşraya aldıklarını buyurmuşsunuz, o değil tamamı sizün kullarınızdır, ma'lûm-ı şerifiniz ola Mezkûr tavaşıyı Mehmed Şâh'a verdim alup kullanınız.

Sag yanmda:

Ve venge Kadın'a selâm ederim ve Hafsa Kadın'a selâmlar ederim ve Fatı Kadın'a selâmlar ederim ve validemin elini öperim.⁴⁷

Mektup : 6

Ma'azel -i Matunü'l -Mu'azzama

Salâm Allahü Te'âlâ iffetühâ ve zâdet ismetühâ

Ve dahi kurrat al -uyûn Mehmed Şâh'ın iki göz -
lerimden öperüz kabul kılma.

Selâm -ı sıradân ve istiyâk -ı bi -pâyân ki derân -ı
dil ü cândan iblâğ ve redân kılınur. İnâh -i muhik -
bâne ve ma' rûz -ı müstakâne budur ki: eğer lâf' olu -
mub, bu cânibin hâl ü ahvâlinde istisfâr hâter -ı zerî -
fe güzerrân edewe, bi -hamdülillâhi ve'l -minne, mü -
bârek himmetinüzle sahn -ı selâmetle olub, leyl -ü ne -
hâr dizâr -ı zerîfinüz müzaheretesi ki, sa'âdet -i ebedî -
dir, gayette müstak ve arzument biline. Dergâh -ı
Mâlek'dan mer'û'dur ki, gönül hoşluğuyla müyesser
ve mukadder olub murâdınıza irişürüz, min ya mu' in.
Ve kante olduğumuzdan sorulma. Şimdiki hâldte yaz
olmağın, Haleb'den göçülüb Diyarbekir taraflarına
azimet olundu. Şirâstan hayır haberler gelmekten hâli
değildir. Umûktür ki, dâyimâ hayır du'âdan şerâmûş
bağır, meğazuz ki, du'ânuz berekâtında hayırlar mu -

47. El yazısı, İbrahim Paşa Haleb'de 20 Aralık 1533'ten 1534 Nisanına ka -
dar kalmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. E. 12316

kadder olmuş ola. Ve eksiksiz sıhhatiniiz haberlerin mektûb -ı şerîfiniizle i' lâm eylemekden hâli olmuyasız ki kalb' hazîne -i enzâr -ı ferhân -ı zâdânê hâsıl ola. Şiyâde ne demek lâzundur. ed -Du'â.

Mukibbiküm

el -Müştâk

İbrahim

Sağ yanında kendi el yazısı ile:

Ve yenge Kadın'a selâm ederim ve Hafsa Kadın hazretlerine selâm ederim kabul kılalar ve Fatı Kadın hazretlerine selâm ederim kabul kılalar.

Hazret-i Hatunül-Mu'azzama;

Edâm Allah-u Te'âlâ iffetühâ ve zâdet ismetühâ

Ayrıca gözlerin aydınlığı Mehmed Şâh'im iki gözlerinden öpe-rüm kabul kılma.

İçten ve gönülden sonsuz iştiyaklar selamlar ederim. Sevgi ve iştiyakla arz olunur ki: eğer lütfolunup, bu tarafın hâl ve ahvâlin-den sormak hatırınıza gelirse, bi-hamdülillâhi ve'l-minne, mübâ-rek himmetinizle sağlık ve selâmette olup, gece ve gündüz, be-nim için saadet-i ebedî olan mübarek yüzünüzü görmek arzu-sunda olduğum biline. Dergâh-ı Hakk'dan mercû'dur ki, gönül hoşluğuyla müyesser ve mukadder olub murâdımıza irişürüz min ya mu'in. Ve nerede olduğumuzdan sorulursa: şimdiki hâlde yaz olmağın, Haleb'den göçülüp Diyarbekir taraflarına gelindi. Etrâftan hayır haberler gelmekten hâli degüldür. Umittir ki, dâ-yımâ hayır du'âdan unutmayasınız ki, duanız berekâtında hayır-lar mukadder olmuş ola. Ve eksiksiz sıhhatiniz haberlerin mek-

tüb-ı şerîfinizle i'lâm eylemekden hâli olmayınız ki yüreğimiz mutlu ve şadan ola. Ziyâde ne demek lâzımdır. ed-Du'â.

Muhibbiküm
el-Müştak
İbrahim

Sağ yanında kendi el yazısıyla:

Ve yenge Kadm'a selam ederim ve Hafsa Kadın hazretlerine selâm ederim kabul kılalar ve Fatı Kadın hazretlerine selâm ederim kabul kılalar.⁴⁸

Mektup : 7

Hazret-i Katunü'l-Mu'azzama

Edâm Allahü Te'âlâ iffetühâ ve zâdet ismetühâ

Tuhâf-ı tahiyât-ı anber-bâr ve teslimât-ı sâfi-yât-ı gerher-nisâr ki mahz-ı muhabbet ve itlihâddan fâyiz ve lâyük olur. Karâfil-i esvâk ve revâhil-i istiyâk birle, ithâf ve ihtâ kılındıktan sonra, ma'rûz-ı muhibbâne ve inhâ-i müştakâne budur ki; hâliyâ bu cânibe mektûb-ı şerîfinüz gönderüb mefhûm-ı dürer-kârundan sehhat u selâmetinüz ma'lûm olduktâ, dergâh-ı Hakk'a firâvân zükürler edâ olunub, envâ'-i sürûrlar ve esnâf-ı hubûrlar hâsil oldu. Ve zikrolunan mektûb-ı şerîfinüzde bu cânibden haylıden beru mektûb varmadıje iş'âr alınmuş. Rûşen-i zamîrinüze mâhfi olmuya ki, her zomanda bu taraftan nâme-i

48. El yazısı değil. İbrahim Paşa 1534 Nisan'ında Halep'den Diyarbekir'e hareket etmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 5860

muhabbet gönderilmekte kusûr olmayub, bundan sâ-
 bik dahi mektûb gönderilüb, Hakk Te'âlânın ulûv-u
 inâyetiyle Kızılbaş la'în elinden fethettüğüümü-
 kal aların ahvâli mufassoal yazılub, Suzeñri nâm mâ-
 halden cenâb-ı şerîfinüz cânibine irsâl olunmuş idi.
 Galibâ bu zimdi gönderdüğünüz mektûb ol varmazdan
 evvel gönderilmişdür. Ve hem mektûb-ı şerîfinüz
 Tebriz'den iki gün beruda, Hoy nâm kasahaya geldü-
 ğümü- gün gelüb vâsil oldu. Bizim bu yerlere geldü-
 ğümü-ğünden kimesne haberdâr degildir. Derletli pâdi-
 şâh-ı âlempenâh hazretlerinin dahi ma'lûm-ı şerîf-
 leri olmayub bizi henüz Diyarbekir'de tasavvur eder-
 ler. Biz hod Hakk celle ve a'lânın arn ü inâyetiyle ve
 pâdişâhımız hazretlerinin yünür ü kimnetleri ve hayır
 du'âları berekâtiyle Kızılbaş la'în elinden nice
 kal alar fethedüb dîn-i İslâm gayretinden onlarla
 dahi kanâ'at gelmeyüb, iki cihân şahrinin yüzü suyuma
 ve gayretine ve sa'âdetli pâdişâhımız hazretlerinin
 yoluna başumuzu ve malımızı sedâ eyleyüb, giinden
 güne dahi ileriye yürüyüb, zimdiki hâlde Tebriz'e bir
 iki menzil kalmışdur. Kızılbaş la'în hod Horâsân'a
 şükub gidüb başı kopsun almışdur. Ümüddir ki daimâ
 bu cânibi hayır du'âdan ferâmûs buyurmuyasuz ki in-
 şâallahu'l-e'azz min ha'ad dahi evdâ'ı feth ve fütûh-
 lar ve yüz aklıkları hasıl olub geru sağ u salim dönüb
 dîzâr-ı şerîf-i şeref-şezânuzla müşerref ve muğtenim
 almak müyesser olmuş ala min yâ Mu'în. Ve ha'de-
 mâ mezkûr mektûb-ı şerîfinüzde Cennet-mekân fir-
 dede-âşiyân mevâhûme vâlide sultân hazretlerinin ve -

fâtına vardığınız için bu cânibden özürler dilemiş -
 süz. İmdi Hakk a'lim-i allâmular ki bu vâki' a olakı -
 dan bozu, bu mektûb -ı zerâfinüz gelinceye değin, her
 gâh hî -kuzûrum ki nıgâh varmamız olasız deyi, ha -
 lîrunda bir nîm tezdîz olmuş idi. Hakk Fe'âlâ dün -
 yada sizi beahûrdâr -ı ömr eylesün ki bu mektûbunuz
 gelüb vardığınız ma'lâm oldukda yüreğüm yorine ge -
 lüb, size şol kadar du'âlar eyledüm ki henî hüda ven -
 digâr hazretlerinin izzü kuzûrlarında bu asil hicâbdan
 kurtardınız. Şöjer varmamız olaydınız kuzûr -ı zerâf -
 lerinde bu hicâbin altında kalub duyımâ sermonde ol -
 makdan hâki olamazduk. Zirâ bu bir hâlettir ki hiç
 bir nesneye benzemez. Sadâkat ve müriüvvel adem -i
 muhabbet bununla ma'lâm olur. Kizi bu asil vakitte
 bulunmayınca dünyâda ya nenin gibi mâhalite bulu -
 nur? Hakk Fe'âlâ dünyada ve âhîrette sizden râzi ve
 şâkir olsun. Bizî bu asil şüphelerden halâs eylediniüz
 ve hem zikrolunan mektûb -ı zerâfinüzde şehzadelere
 ve harem -i sa'âdet müteallikâtından birine onun gibi
 bir âriza takdir oldukda, hatıraların varub sormak hu -
 sûsunda uzânuz ne yüzdendiğün idîfâar buyurmuşuz
 ve hem bazı vakitte Şarây -i mire'den ziyâfet ve
 da'vet oldukda, siz dahi varub anda bilece bulunmak
 için karındaşımız sizi bizden dilek eyledüklerin işâret
 buyurmuşuz. Hakk eulle ve a'lâ dergâhından gice ve
 gündüz du'âmuz ve hâcetlerümüüz budur ki; Pâdişâhu -
 muz hazretlerinin bir günün bin eylesün. Şehzadeleri
 ve harem -i zerâfleri mensûbâtlarına dahi ömr -i la -
 vîl -i erzânî edüb, dünyâ durdukça ber -karâr ve pa -

gidôr olsunlar ki onlara dünyada zerre miktarı hâlet' geldiğün istemeziz. (Amma sağılık ve saygınlık bu dünyada olanlara lâzım bir mânâdır. Hâkl' Ne'âlâ andan Craig' oylesün; bize ol günleri göstermesün. Eger anım gibi ittifâk bir arzuları ola ki siz dahi varub görmek lâzım gele. Rızâmuz humun üzzerinedür ki varub görösiz. (Amma ziyâfet ve da'vete oldukida varmak münâsib degildir varmayasız. Karındağımızdan biz dahi dilek edereziz ki biz bu osel uzak memlekelerde iken size anda humun gibi neone teklif oylemişeler. İnşaallâhü'l'-e'azze sıhhatle varıldukida ol vakit münâsib nice ise öyle ola. Ve hem ma'lûmunuzdur ki sehâde hazretlerinin düğünü oldu. Sultân hazretleri merhûme zamanında, bir kaç def'a da'vete olundunuz; varmadınız. Dahi zimdi saltân hazretleri vefâtından sonra ziyâfete veyâ da'vete varıcak, onları sermemek fehmlunur. Sonra hî-kuzûr oluruz. Şimdiye değin bir an bizüm rızâmuzdan taşra, bir kadem hareket etmeyüb dururuz. Sizin hüsn-ı âdetinizden ve huyunuzdan her veshile râzi ve hoşnıduz. Yerler ve gökler dahi sizlerden râzi olsun. Sa'âdettü başınız; içün min-ba'ad dahi bizüm rızâmuz; üzre olub, biz anda degül iken ziyâfete ve da'vete varmayasız. İnşaallâhü'l'-e'azze, biz dahi az zamanda hayır du'ânuz berekâtiyle yüz oklığıyla gerü dönüb, vardığımızda münâsib görüldüğü üzre amel oluna. Ve mektûb-ı zerîfinüzle bu cânibe her ne ki irsâl iylemişiz; hî-kusûr gelüb vâsıl oldu. Müstedâm-ı ömr-i mezîd-i rifat. Ve Mehmed Şâkir dahi iki gözlerinden öpüb ervâ'ı

selâmlay günde vilâs, kabûl olub müştâk e a'şâm biline.
Ziyâde ne demek lâzımdur.

Muhabbetüm
el Müştâk
Mihâlim

Sag yan ortada:

Kafsa Kadun'a selâm edesüz de Fatı Kadun'a se-
lâm edesüz

Büyük Hatun Hazretleri;

Allah temiz iffetinizi ziyadeleştirsin ve devam ettirsin. Özü-
nüzde olan muhabbetiniz ziyadelessin ve misk kokulu sahiyetini-
ze selam olsun. Şevk ve iştıyak ile bu sevgi ve muhabbet dolu
mektubu size hediye ve ithaf edip gönderdikten sonra sizin bana
gönderdiğiniz inci dolu mektubunuzda sıhhat ve selamette oldu-
ğunuzu belirtmekteyiz. Allah'a şükürler olsun ki zikir edilen
mektupta verdiğimiz haberler bende sevinçler meydana getirdi.
Mektubunuzda uzun süreden beri mektup almadığımızı yazmak-
tasınız. Temiz şahsınız bilsin ki bundan başka da mektup gön-
derdim. Mektup göndermede bir kusurum bulunmamaktadır.
Allah bilir Kızılbaş la'in' den ele geçirdiğimiz kalelerin durumu-
nu da anlatan mektubu Suşehri'nden size yolladım. Galiba gön-
derdiğiniz mektup, o elinize geçmeden gönderilmiş. Mektubu-
nuz elime Tebriz'den bu taraftaki Hoy Kasabası'nda elime geçti.
Buralara geldiğimizden kimsenin haberi yoktur. Devletli Padişah-
ım'ın dahi haberi yoktur ve o bizi Diyarbakır'da tasavvur et-
mektedir. Biz Allah'ın yardımı ve inayeti ve Padişahımız'ın temiz,
ugurlu ve dualarının bereketiyle Kızılbaş la'in'e ait bir çok kale
ele geçirdik. Bunlara kanaat etmeyip islâmın emri, peygamberi-

muzun hatıma ve Padışahımız için canımızı feda edip biz tebuz'le yaklaştık. Kızılbaş L'ün'i Horasan'dan çıkardık ve başını kopardık. Ümidümü: bizi havu dualarımızda unutmamanızdı. İnşallah bundan sonra da nice fetihler yaparak, sağ salım dönmek nasip olur. Mü'min ya Mü'min. Mektubunuzda Cennet mekânı firdavs aşiyânı methüne valide sultan hazretlerinin velâtinâ yettiğini için özür dilemişsiniz. Valide Sultan'ın ölümünden sonra ve mektubunuz gelinceye kadar varmamışsınız diye huzursuzdum. Allah bu dünyada mutlu etsin, mektubunuzda ulaştığınızdan bahsedince kendime geldim ve size çok dua ettim. Beni peygamberimiz katında çok büyük bir ayıptan kurtardın. Yoksa peygamber katına büyük bir ayıpla gidecektim. Zira bu utanç hiçbir şey benzemez. Çünkü sadakat, münevver ve insan sevgisi bununla belli olur. İnsan böyle bir zamanda bulunmazsa ne zaman bulunur. Allah bu dünyada ve ahrette sizden razı olsun. Bizi bu şüphelerden kurtardınız. Mektubunuzda şehzadelere ve Harem-i Dairesi'den birine onun gibi bir dilekçe verildiğinde akıllarına gelip sorma hususunda rızamız ve ne yüzle düğünü sormuşsunuz. Bazı vakitler Sa'ay-ı Amire'den ziyafete davet edildikte orada birlikte bulunmak için kardeşiniz sizi bizden istediklerini söylüyorsunuz. Allah huzurunda gece gündüz duamız ve isteğimiz budur. Padışahımız'ın bir günü bin gün olsun. Şehzadelere ve Harem-i Şerif'de bulunanlara Allah ömür versin. Bu dünya durdukça onları payidar olsunlar ve kendilerine bir zarar gelmesin. Amma sağlık ve sıhhat bu dünyadakilere lazımdır. Allah hastalıkları onlardan uzak eylesin. Allah o günleri bize göstermesin. Eğer onun gibi bir hastalığı olursa gidip göresiniz. Amma ziyafet ve davet olursa giderseniz uygun değildir ve gitmeyiniz. Kardeşimden isteğim biz böyle uzak yerlerdeyken size böyle şey teklif etmeye. Sağ salım gelirsek münasip neyse o ola. Biliyorsunuz şehzadenin düğünü oldu ve sizi sultanın sağlığında ziyafete davet ettiler gitmediniz, şimdi giderseniz onu sevmediğiniz söylenir. Sonra huzursuz olursunuz. Şimdiye kadar rızamızın dışına çıkıp bir yere gitmediniz ve sizin bu güzel huyunuzdan hoşlanıyoruz. Allah sizden

razı olsun. Sa'adetli başınız için biz orada yok iken ziyafete gitmeyesiniz. Hayırlı dualarınızla sağ salim dönüp geldiğimizde münasip olan yapılacaktır. Buraya hangi mektup gönderdiyseniz ulaştı. Mehmet Şah'ın gözlerinden öper ve selamlar gönderirim. Başka ne demek gerek.

El-müştak
İbrahim⁴⁹

Sağ yan ortada:

Hafsa Kadın'a ve Fatı Kadın'a selâm ederim.

Mektup : 8

Hazret-i Cânum ve Servediğim

Ve gonca-i gülîstân-ı meserret ü kâmurânî ve bülbül-i gülzâr-ı bâğ-ı behcet ü şâdümânî kurre-tü'l-uyân Mehmed Şâh'ın iki gözlerinden öpüb, bu cânibden râfî selâmlar isâl eyliyesüz.

Düner-i teslimât-ı râfiyât-ı anker-bâr ve gurur-i tahiyât-ı zâkiyât-ı abhâr-nisâr ki mâhz-ı muhabbet ve ittihâddan baş alır kavâfil-i esvâk ve revâkil-i istiyâk birle ithâf ve ihdâ kılınduktan sonra, kuzâr-ı zeriflerine inhâ-i muhtis budur ki, kâliyâ bu cânibin kâl ü ahvâlinden istihbâr buyrulursa, bi-hamdilillâh-i ve'l-minne, mübârek himmetiniz berekâtiyle kemâl-i şikhatte ve âfiyette olub, gice ve gündüz dîzâr-ı meserret asûrunuz müşâhedesine müleşer-

49. El yazısı değil. Paşa Temmuz 1534'te Tebriz'e girdi. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 5860

vik biline. Heman Hakk'dan tazarru' ve niyâzımız budur ki, mülâkât-ı zât-ı suluda (?) hisâlinüz ankarîb. hayırla mukadder ve müyesser olub, kemâl ü behcet ü zâdımâni hâsıl ola ve kande oluğumuzdan istifsâr olunursa, zimdilik mâhrusa-i Bağdâd'da olub Hakk celle ve a'lânın uluvv ü inâyetile bu diyârlar murâd üzere olub, diyâr-ı Acem ve Irak-ı Arab, hususâ Bağdâd tahtı umûmen şehirleri ve kal' aleri ve levâbi'i ve levâhiki ile feth olunub, inşâallahü'l-e'azîz min-ba'ad dahi envâ'ı yüz aklıkları hâsıl olmuş ola. Ve cenâb-ı mekremet-nisâbinuzdan mercû'dur ki bu cânibi feramûz buyurmayub, gâh gâh ihbâr-ı meserret âsârınız ile i'lâm olunub, envâ'ı behcet-i ferhat ve esnâfii gıybet-i meserret ile zâdımân ve mesrâr eyliyesüz. Ve yenge kadına selâmlar ederin.

Muhibbiküm

İbrahim

Sağ altta:

Ve Hafsa Kadın'a selâmlar ederin ve Fatı Kadın'a selâmlar ederin.

Hazret-i cânım ve sevdiğim;

Gül bahçesinin sevimli goncası ve sevimli bülbülü Mehmet Şah'm iki gözlerinden öperim ve bu taraftan çok selâmlar göndeririz..

Sonsuz selâmları gönderdikten ve şeref ve safa verdiğiniz temiz muhabbetinden sonra bu tarafı soracak olursanız Allah'a şükür mübarek himmetiniz ile sıhhat ve selâmette olup, eserinizi

görerek sevinmek istiyorlar. Allah'tan istediğimiz ve dileğimiz budur. Nerde olduğumuzu soracak olursanız Bağdat şehrindeyiz Allah'ın yardımı ve inayetiyle Acem, Irak-ı Arap ve Bağdat ve buralara bağlı yerler istediğiniz gibi ele geçirildi. İnşallah yüz akıyla yeni işler yaparız. Allah'tan dileğimiz bu tarafı unutmayıp, arasıra yaptıklarınızdan haberdar edip bizi sevindiresiniz. Ve yenge hanıma selam ederiz.

El-müştak
İbrahim⁵⁰

Sağ altta:

Hafsa Kadın ve Fatı Kadın'a selâm ederim.

Mektup : 9

Hâzret-i Kalunü'l-Mu'azzama

Edâm Allahü Te'âlâ iffetühâ ve zâdet ismetühâ

Mâr-ı dâde, kurratü'l-uyân Mehmed Şâhimun iki gözlerinden öperiz kabul kılma ve azim müştâk bilme.

Dürrer-i teslimât-ı vâsiyyât-ı anber-hâr ve gurur-i tahiyât-ı zâkiyât-ı (?) anber-nisâr ki mâhîz-ı muhakkel ve illihâlden nâzi olur, kavâfil-i ezvâk ve redâkil-i istiyâk birle ilhâf ve ihdâ kılınduktan sonra huzûr-ı zerîfiniye inhâ-i muhtâs budur ki; hâliyâ eger bu cânibin keyfiyet-i ahvâlerinden istikbâr olunursa, ki-hamtilillâhi ve'l-minne, mübârek kimmetiniz ile sıhhat ü selâmetle olub, gice ve gündüz dîzâr-ı zerîfinüz müşâhedesine kemâl-i istiyâk ile

50. El yazısı değil. Bağdat'ın fethi 28 Kasım 1534. Aynı kaynak ve aynı No.

müştâk ve arzâmend biline. Cenâb -ı Hakk celle ve a'lâ dergâhından tazarrâ' ve niyâzımız kudret ki; müzâhede -i likâ -i safâ bahsinüz hayırla mukadder ve müyesser olub, bu kalb -i hazînimüze. endâ'ı süürârlar ve hubûrlar hâsıl ola. min yâ mu'in. Ne sefer ahvâ -linden sorulursa; zâh -ı makhûr, asâkir -i İslâm ile mukâbele kudreti olmamağın kasup, Komedân nâm zehre degin kovulub cehekânesin ve sâgir eshâbların döküb, kendüsü çıkub, baş alub, gidüb, makhûr ve münhezim oldu. Bu esnâda kız erizmeğın, devlellü pâdişâh -ı âlem-medâr hazretlerinin ânlerine düğüb, ol mâhalden Bağdâd fetihine azîmet eyloyüb, üzerine varıldıkda, ol dahi Hakk celle ve a'lânın avn ü inâyeti ile tedâbil ve tedâhiki ile fetih olunub, bunca edli-yârların ve imâmıların mezârları ziyâret ve iliyâ olunub, zimdilik anda sâkin olmak üzerindeyüz. EtlhamdüliGlâki ve'l-minne ki, bu def'a bizüm elümüzde bunca vilâyetler ve memleketler fetiholunub, bir kim-senin dahi bunu kanamayub, bir dechile yüz aklikları bâsıl oldu ki, bir zamânda bir kimseye müyesser ol-muş degildir. Ümîddür ki, dâyumâ hayır du'ânuz se-râmûz buyuruyasız. Ne ihbâr -ı sâ'ire selâmetiniüzi mektûb -ı zerîfinüz ile bu cânibe i'lâm eylemekten hâ'il olunmuya ki endâ'ı meserret ve zâdiimânî hâsıl ola. Ziyâde ne demek lâzımdır. ed -Du'â.

Muhikküm

el-müştâk

İbrahim

Sağ kenarında kendi el yazısı ile:

Haşsa Kadın'a selâm ederin ve Fatı Kadın'a selâm ederin.

Büyük Hatun Hazretleri;

Allah temiz iffetinizi ziyadeleştirsın ve devam ettirsın.

Gözümüzün nuru Mehmet Şah'ın gözlerinden öperim kabul edile ve özledik biline.

Özünüzde olan muhabbetiniz ziyadeleşsin ve misk kokulu safiyetinize selam olsun. Şevk ve iştihak ile bu sevgi ve muhabbet dolu mektubu size hediye ve ithaf edip gönderdikten sonra eğer bu tarafları soracak olursanız, elhamdülillah mübarek himmetinizle sağ salımız. Gece gündüz Allah'tan sevginizi kazanmak arzusundayım. Duamız odur ki hayırlısıyla karşılaşmamız nasip olur ve bu hüzünlü kalbimiz sevinçli haberlerle dolar. Min yâ mu'în. Bu seferin durumunu soracak olursanız Şâh-ı makhûr savasacak gücü olmadığı için Hemadan isimli şehre kadar sürülecek, cephanesi ve eşyalarını bırakarak hezimete uğradı. Bu esnada kış mevsimine ulaşmadan Bağdat'ı fethetmek istedik ve Allah'ın yardımıyla fethettik. Orada bulunan evliyalık ve imamların mezarlarını ziyaret ettik ve bazılarını ihya ettik. Şimdilik burada ikamet etmekteyiz. Elhamdülillah bu kadar yeri yüz akıyla fethettik, kimsenin burnu bile kanamadı. Bu durum kimseye nasip olmuş değil. Ümidim hayır dualarınızda bu tarafı unutmamanız. Mektupla sağlık ve sıhhat haberlerinizi bize bildirirseniz bizi sevindirirsiniz. Başka ne diyebilirim dua.

El-müştak
İbrahim⁵¹

---

51. Bağdad'da kışlanır ve tekrar Şâh üzerine 1 Nisan 1535'te hareket edilir. El yazısı: Aynı kaynak ve aynı No.

Sağ kenarında kendi el yazısı ile:

Hafsa Kadın ve Fatı Kadın'a selâm ederim.

Mektup : 10

Hazret-i Hatunü'l-Mu'azzama.

Oğlum Mehmed Şâhın iki gözlerinden öperüz, kabul kelına. Tahsîl-i ma'ârif ve tekni'l-i âdâb eldü-ri meğe sa'y-ı cemîl oluna.

Dürer-i tahiyât-ı anber-bâr ve gurur-i tesli-mât-ı gerher-nisâr ki mâhz-ı muhabbet ve ihlâs ve vüfur-ı müveddet ve ihtisâsdan fâyiz olur, kavâfil-i esvâk ve redâhil-i iztiyâk birle ilhâf kılınur, huzûr-ı zerîflerine inkâ-i muhabbet-i bî-iztibâh aldur ki; hâliyâ bu cânibin ahvâlinden istihbâr olunur ise, bi-hamdilillâh ve'l-minne, mübârek himmetünüzle kemâl-i sıhhatta ve afiyette bilüb, gice ve gündüz didâr-ı şerhûnde âsârunuz müzâhededesine müstâk-ı azîm biline. Neman dergâh-ı Hak cella ve a'lâdan ta-jarrî' olunur ki, zât-ı melâyik-sıfatunuz mülâkati an-karîb hayır ile müyesser olub, kemâl-i behşet ve sürûr hâsıl ola. Şimdiki hâlde kande idüğüümüzden istihsâr buyurulur ise, mukaddemâ Bağdâd cânibinden kalkub, Kızılbaşın üzerine yürüdüğüümüzde Hak Teâlânın inâyeti ile karşımıza duramayub, Tebriz [den] sıkub kaçub biz dahi Tebriz zehrine geldiğümüzden sonra arılınca ulgar ile korduk. Hemedân'a vardı. Aramızda bir meydân yer kalıcak, adamları -

muşdan nice bahadurlar irişüb, cenk edüb, nice beyle-
rinün başlarını kesüb getirdüler. Artuk durmağa takati
kalmayub kaçub, sarık dağlara düşüb, başını alub gitti.
Gün ki Allahu Teâlânun inâyeti ve erliyâlarının him-
metleri ile bize yaldız aldı, düşmanımız har ve hakir
alub taş ü tahtını bırakub, haramî gibi dağdan dağa
düşüb gitti. Biz dahi Hak cella ve a'lâyâ terakkül
edüb, Safer ayının yedinci günü, Dergüzin zehrinden
dönüb yine zehr-i Febriz'e geldük. Febriz'den dahi
Safer ayının yirmi yedinci günü gözüüb, gice ve gündüz
yürüyüb memleketiimize ve zehrümiğe irişmek üzere-
yüz. İnşâallahü'l-azîz eğlenmeyüb, İstanbul'a varub
cemâl-i sa'âdet meâbunuzu sağ ve selâmet görmek
müeyesser alub şâd u hândân olarüz. Bâki ve'd-du'â

Muhibbü'l-müştâk

İbrahim

Sağ kenarında:

Kısa Kadın hazretlerine selâm ederüz; kabul ki-
luna. Fatı Kadın hazretlerine selâm du'â ederüz; kabul
kilalar. Yenge Kadın hazretlerine selâm ederüz; da-
ymâ hayır du'âların eksik etmişeler. Kemşire haz-
retlerine selâm ederüz; hayır du'âdan umutluyalar.

Büyük Hatun Hazretleri;

Oğlum Mehmet Şahın iki gözlerinden operim kabul oluna ve
onun ilim ve âdâb ve erkân tahsili için büyük gayret oluna.

Özünüzde olan muhabbetiniz ziyadeleşsin ve misk kokulu safiyetinize selam olsun. Şevk ve iştiyak ile bu sevgi ve muhabbet dolu mektubu size hediye ve ithaf edip gönderdikten sonra eğer bu tarafları soracak olursanız, elhamdülillah mübarek himmetinizle sağ salimiz. Gece gündüz Allah'tan sevginizi kazanmak arzundayım. Duamız odur ki hayırlısıyla karşılaşmamız nasip olur ve bu hüzünlü kalbimiz sevinçli haberlerle dolar. Şimdiki durumda nerede olduğumuzu soracak olursanız; önce Bağdat'tan kalkıp, Kızıl başın üzerine yürüdüğümüzde Allah'ın inâyeti ile karşımızda duramayarak, Tebriz'den kaçıp gitti. Biz Tebriz Şehri'ne geldikten sonra Hemedân'a kaçıp gitti. Aramızda bir meydan mesafesinde yer kalınca, adamlarımızdan nice yiğitler yetişip, savaş ederek, nice beylerinin başlarını kesip getirdiler. Artık durmağa takati kalmayınca sarp dağlara kaçtı gitti. O gün Allah'ın inâyeti ve evliyâların himmetleri bize yoldaş oldu, düşmanlarımız hor ve hakîr olup taç ü tahtını bırakıp, haramî gibi dağdan dağa kaçarak gittiler. Biz de Allah'a tevekkül edip Safer ayının yedinci günü, Dergûzin şehriden dönüp yine Tebriz Şehri'ne geldik. Tebriz'den de Safer ayının yirmi yedinci günü göçüp, gece ve gündüz yürüyüp memleketimize ve şehrimize erişmek üzereyiz. İnşâallahü'l-azîz eğlenmeyip, İstanbul'a varınca cemâl-i sa'âdet cisminizi sağ ve selâmet görmek müyesser olup ebedi sevinçli olacağız.

El-müşâk
İbrahim⁵²

Sağ kenarında:

Hafsa Kadın hazretlerine selâm ederiz kabul kılına. Fatı Kadın hazretlerine selâm ve du'â ederiz kabul kılalar. Yenge Kadın hazretlerine selâm ederiz, dayımâ hayır duâların eksik etmeyeler. Hemşire hazretlerine selâm ederiz, hayır duâdan unutmayalar.

52. El yazısı değil. 19 Ağustos 1935'te Tebriz'e gelinir, 26 Ağustos'ta İstanbul'a hareket edilir. Aynı kaynak.

Sağ kenarında

Hafsa Kadın ve Fatı kadın'a Selam ve du'a ederim kabul oluna.
Yenge Kadın hazrelerine ve Hemşire hazretlerine selam ederim
ve hayır tlu'alarım bizden eksik etmeyeler.

I. Abdülhamid'den Ruhşah'a Mektuplar

Hurrem Sultan ve İbrahim Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak devrinde yaşadılar. Zamanlarında Türk ordusu ve donanması her tarafta muzafferdi, memleket zengindi, İstanbul ve İmparatorluğun her büyük şehir, sokak ve çarşılarında üç kıtanın insanlarına, para ve eşyasına rastlanıyordu. Birinci mektupların kahramanı Hurrem Sultan Başkadin (İmparatoriçe), ikincisinin ise başbakan (Sadrazam) dı. Her ikisinin aşkları da, devirlerinin siyasî hâdiselerinde olduğu gibi, hâkim ve galip olmuştu, Her ikisi de dünyadan ukbaya göç ettikleri vakit, soluk dudaklarında galibiyet ve zaferlerin izlerini taşıdılar, müsterih olarak hayata vedâ ettiler.

Halbuki bu üçüncü mektubun kahramanı I. Abdülhamid idarî hayatta olduğu gibi, aşkî hayatında da mağlûbiyetini kabul etmiş, ıstırapı çeke çeke meflûç bir aşkın kurbanı olarak mefluç bir halde ölmüştür.

I. Abdülhamid tahta çıktığı zaman Türk Orduları Rus Ordularına yenilmiş mütemadiyen geriliyordu. Muradlar, Fatih ve Kanuniler oğullarına değil şehirler; memleketler, ülkeler bırakarak göçmüşlerdi. Varna, Kosova, Mohaç artık tarih olmuş, bu koca fatihlerin çocukları ocakbaşı safası yapan ihtiyar kadınlar gibi,

bu eski günlerin hatırası ile öğünmeğe başlamışlardı. Devlette, idare ve ahlâkta bir bozulma başlamıştı. Avrupa durmadan ilerlerken Osmanlılar tersine geriliyor, zayıflıyordu.

Osmanlıların durumlarını yakinen takip eden eski din ve kan düşmanları, öç almak için yine Haçlı Seferleri'ne başladılar, muhtelif cephelerden taarruza geçtiler. Tam bir asra yakın hudutlarda saç saça baş başa dövüştük. Fakat 1683'de tepemizde o zamana kadar parlayan talih yıldızı birdenbire sönüverdi. Mukavemet hatları kırıldı, düşmanlarımız açılan gediklerden, Türk'ün kalbine doğru akmağa başladılar. Mohaç nasıl Avrupa'nın yere serilmesiye diyse, 1683 Viyana ünlerinde duruş da bizim için öyle oldu. Türk ordusu sırtını düşmana, yüzünü yurda çevirmişti, karış karış her Balkan, Kafkas ve güney çöl topraklarını müdafaa ediyor, kan akıtıyor, hazine gömüyordu. Bu hal tam 1919 yılına kadar devam etti. Millet en seçme evlâtlarını, en babayiğit oğullarını, Galiçya'lara, Tuna boyları ve kanal kıyılarına, toprağa gömemeden ve hattâ çok kere bir cenaze merasimi yapamadan, bir mezar taşı dikemedenden terk etti, bu yüzden çile çekti ve gözyaşı döktü.

İşte I. Abdülhamid, bu bahtsız tarih zincirinin en kara ve en fena bir yılında padişah olmuştu; Türk Ordusu kan ağlıyordu, hem de kime biliyor musunuz? 18. asır başlarında Avrupa muvazenesinde hiç bir rolü olmayan Ruslara.. Prut'ta Baltacı'nın himmeti ile dirilen Ruslar, Deli Petro sayesinde kuvvetlendiler, Avrupalılaştılar, siyasî hayatta mühim bir rol oynamaya başladılar. Rus'ların, Boğazlar ve İstanbul başlıca hedefi idi. Vakit buldukça bu gayeye ulaşabilmek için bize saldırıyordu. Yine bu maksatla, 1768'de açılan muharebe, aradan altı sene geçtiği halde devam ediyordu. Modern silâh karşısında ok ve yay tutunabilir miydi? Onlar taarruzlarında mermi atıyorlar, biz ise yiğitlerimizi memlekete siper ederek, müdafaaaya çalışıyorduk. Adetâ onların her mermisine biz de bir delikanlı atmak suretiyle memleketi müdafaa ediyor, kan ile bulduğumuz toprakları suluyorduk. Bozuk olan yalnız ordu, devlet değildi. Memleketin bir sürü yaraları

vardı, bunların bir çoğu tedavi edilememiş kangren haline gelmişti. İşte Abdülhamid böyle bir hengâmede kan, barut kokuları içinde padişah oldu. Siyasî tecrübesi az olmakla beraber, yaşlı oluşu ona açık durumu gösterdi. Ne bahasına olursa olsun sulh yapmağa karar verdi. O harpten nefret ediyor, sulhu seviyordu. Sultan'm emri üzerine ikinci bir Karlofça hattâ bazı maddeleri ondan daha ağır olan Kaynarca musalâhası 1774 de imza edildi. Bu musalâhanın maddelerini Ruslar âdeta bir öğretmen gibi söylediler biz de kopyacı bir öğrenci gibi yazdık. I. Abdülhamid, içi ve kalbi kan ağlıya ağlıya, istemiye istemiye, bu musalâhayı tasdik etti. Savaş bitti, yurttan tekrar sükûnet başladı.

Padişah, bir çok ıslâhat hareketlerine girişti. Fakat iyi neticeler elde edemedi. Kendisini üzen iç yaralarını iyileştiremediği gibi dış politika da gittikçe fenalaşıyordu. Kırım elden çıktı, Ruslar galibiyetin neşesiyle, elde ettikleri imtiyazlarla, gittikçe şımarıklıkların ve müdahalelerini arttırıyorlardı. Durum öyle bir hale geldi ki, harp kaçınılmaz bir vakia oldu. Padişah büyük ümitlere kapılarak Ruslar'a harp ilân etti.

O, Kırım alınacak, hudutlar düzeltilecek, memleket refaha kavuşacak sanıyordu. Halbuki savaş ilânından biraz sonra Avusturya da bize ilân-ı harp etti, Türk ordusu, iki cephede savaşa tutuştu. Cephe genişti, düşmanlar kuvvetliydi; sık sık cephelerden kara haberler geliyordu. Büyük ümitlere kapılarak harp ilân eden padişah, her fena haber karşısında ölüme biraz daha yaklaşıyordu. Birkaç sene evvel Şehzade Mehmed, Süleyman ve kızı Fatma Sultan'ı kaybetmişti, bağrını evlâd acıları yakıp kavururken, onlara bir de şimdi kaybolan bir memleketinin veya şehrin acılarını ekleniyordu.¹ Nihayet Özi'nin düşman eline düşdüğüne dair Sadrazam Koca Yusuf Paşa'dan, Kaymakam Salih Paşa'ya kaime

1. Şehzade Mehmed 17 Zilhicce Cuma günü 1199: 29 Rebiyyü'l-evvel 1200'de Fatma Sultan çiçekten; 18 Rebiulevvel 1120'de Şehzade Süleyman vefat etmişlerdi..

gelmişti, padişaha okunuyordu, o günlerde bitaz talatsız bulunan padişah bu haberi duyunca daha ziyade fenalaştı ve nüzul indii, ertesi sabaha çıkamadan öldü. Bu suretle I. Abdülhamid memleketi nasıl kan ve ateş içinde teslim almış ise, yine aynı şekilde III. Selim'e teslim ederek ebediyete kavuştu.

XVIII. asırdaki felâketler ve ardı ardına vukua gelen mağlûbiyetler, hükümeti garip bir felsefeye sürüklemiş, dert ve felâketi eğlence ve neşe ile tedavi etmek çaresine baş vurdurmuştu. "Lâle Devri" bu düşüncenin mahsulü olduğu gibi, bu devri iliyâ edenlerden sonra gelenler de hüznülerini gidermek, halkın neşesini arttırmak maksadı ile sık sık eğlence ve gezilerle milleti ovalamak gayretini göstermişlerdir. Bu ruhu I. Abdülhamid'de de görmekteyiz.

I. Abdülhamid on beş senelik saltanat devrinin mühim bir kısmını, İstanbul içini ve mesire yerlerini gezmekle geçirmiştir. 16. asrın ortalarına kadar Sultanlar, seferler dolayısıyla, ay bahanesiyle, memlekette dolaşırlar, halkla temas ederler, kitlenin dert ve ıstıraplarını anlayıp derman olmağa çalışırlardı. Halbuki, bu asrın sonundan itibaren saraylara çekildiler, kafes arkasından memleketi idare etmeğe başladılar. Edirne müstesna, bir çok padişahlar için memleket İstanbul'dan ibaretti. Gözlerini orada açıyorlar ve orada kapatıyorlardı. İşte I. Abdülhamid de bu geleneğe uymuş, şehrin mesirelerini geziyor, mevsime göre köşk, kasr, yalılara gidiyor, orada bir kaç gün geçiriyordu. Padişah en çok yalı ve saraylardan Eski Saray, Beşiktaş Yalısı, Maçka Sarayı, Çırağan Yalısı, Tırnakçı Yalısı'na; kasırlardan Ağa Bahçesi Kasrı, Sogukçeşme Kasrı, Yeni Sepetçiler Kasrı, Bebek Kasrı'na; köşklere Topkapı'da Hasan Paşa Köşkü, Yalı Köşkü, Çimili Köşk ve Mustafa Paşa Köşkü'ne; bahçe ve mesirelerden ise Bebek Bahçesi, Gülhane, Incili bahçe, Karaağaç Bahçesi, Küçüksu, Levend Çiftliği, Kağıthane ve Sâdâbad'a gidiyordu.

Bu gezilerin bir kısmında, padişah Topkapı Sarayı'na dönüyor, ziyaret ettiği kasır ve yalılardan birisinde yemeğini yiyordu.

Fakat çocuklukta padişah, kardeşi Esma Sultan'ın Maçka'daki Sarayına, yahut da kardeşi III. Mustafa'nın kızları Şah Sultan, Beyhan ve Reyhan Sultanlara misafir oluyordu, geceyi onlarla geçiriyor, gönüllerini alıyordu.

Padişah dındardı; bu gezilerinde öğle ve ikinci namazlarını, semtini camisinde halkla kılıyordu, bu suretle halkın teveccüh ve sevgisini kazanıyordu. Padişahın sık sık camilere gitmesi, namaz kılmasıdır ki halk nazarında azizler derecesine çıkmasına, hakkinda bir çok menkıbeler söylenmesine sebep olmuştur. Cevdet Paşa da, tarihinde, padişahın bu hususiyeti üzerinde dınmakta ve halkın görüş ve inanışlarını mudalaa etmektedir.

Padişah nereye giderse, muhakkak orası mukemmel bir gün yaşıyordu. Padişah orada Fındıktun ağalarına ok attırıyor, kılıç ve mızrak oyunları talim ettiriyor, cuit oynatıyor, pehlivan güreşleri ve canbaz oyunlarını yaptırıyor. Sonunda da muvaffak olanları ihсан-ı şahaneyeye gark ediyordu. Hele Levend Kışlasına ve diğer yerlere gittiğinde top atışı yaptırmak suretiyle halkın memnuniyetini mucip oluyordu.

Geceleri ise, bilhassa Topkapı Sarayında bazen çavuşlara, bazen sazanelere saz çaldırarak, ve hanendelere şarkılar söyleterek, musiki geceleri tertip ettiriyor, felekten bir gece çalmağa çalışıyordu. Fakat bu muzik âlemleri gecenin saat 3,5'ni aşmıyordu.² Bazı gecelerde de Karagöz oynatılıyor, bu suretle padişah eğlendiriliyordu.³

Padişahın eğlenti gezilerinden başka bir de teftiş, kontrol gezileri vardı. Padişah, sık sık saraydan kıyafet değiştirerek çıkıyor, halkın içerisine karışıyor, çarşıları, sokakları, kahveleri dolaşarak şehir hayatını, ticarî durumunu tetkik ediyordu. Asayaşte, fiyatlar-

2. 1197 senesi: "Ol gece yeni Mabeyinde Sadrazam hanendeleri gelüb üç buçuğa dek fasıl olup."

"Mabeyn-i Hümayünda istirahat ve gecesi üçe dek fasıl."

3. 1197: "Yeni Sepetçiler Harem-i Hümayünü'nda gece hayâl-bâz olmuşdur."

da, eşyanın imalinde bir hata gördü mü, derhal durumu Sadrazama bir hatt-ı hümayûnla bildiriyor, gerekli tedbirleri almasını emrediyordu.

Birinci Abdülhamid, kara gezilerini atla yapıyordu. Şehzadeleri ve maiyeti ile, sokaklardan ve caddelerden geçerken “Padişahım çok yaşa” diye alkışlanıyor, o da bunlardan memnun olarak tebaasını selâmlıyordu. Zaman zaman tahtirevanla da gezilere gittiği görülüyordu. Haliç'e, karşı geçeye, boğaza ise, kayıkla gidiyor, herkes saltanat kayıklarının gidişini büyük bir heyecan içinde seyrediyordu.

Padişah, geziye gitmediği günlerini (arz günleri müstesna); haremde okumak, kadınları ile konuşmak veya şehzadeleri yetiştirmek veya musahipleriyle konuşarak geçiriyordu. Padişah'ın, müsahib başıdan başka dokuz musahibi; üç cücesi, yedi dilsizi vardı. Cüceleri: Baş Cüce Hakkı Halil Ağa, Cüce Hacı Mehmed Ağa, Cüce Hüseyin Ağa; dilsizleri: (bî-zebân) İsmail Ağa, Osman Ağa, Ahmed Ağa, Çorbacı-zâde Ahmed Ağa, Süleyman Ağa, Çerkes Ali Ağa idiler.⁴

Padişah eğlencelerden, oyunlardan sonra gerek fakirlere, gerekse gönlünü memnun edenlere, ihsan ve in'amlarda bulunuyordu.⁵

I. Abdülhamid'in aşk mektupları, Hürrem ve İbrahim Paşanın mektuplarından ayrı bir karakter arz eder. Mektuplarındaki başkalık, harem hayatında da kendini gösterir. Padişah'ın, doğduğundan beri yaşadığı yer, Topkapı Sarayı'dır. Eğer Topkapı Sarayı'na gitmiş ve haremi Kuşhane kapısı tarafından ziyaret etmişseniz, elbette altın yolu görmüşsünüzdür. Kuşhane kapısından girip 2030 adım ilerleyince bir kapıdan, üzeri kapalı bir meydancı-

4. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 497 sene 1195.

5. Bu malûmatın mühim bir kısmı, I. Abdülhamid'in sır kâtibi tarafından tutulan ruz-nâmeden alınmıştır.

ğa gelinir. Buraya, girdiğiniz kapıdan başka daha üç kapı vardır, bu kapıların solundaki sizi cariyeler dairesine, ortasındaki valide taşlığına, sağındaki de altın yola götürür. Altın yol uzun bir koridordur, ilerlemeğe devam ederseniz, bunun sağında, II. Mâh-mud'u kurtaran Cevriye Kalfa'nın dairesini de görürsünüz. Altın yol, birinci Abdülhamid'in ikballeri, "gözdeleri" için yaptırdığı apartımında sona erer.

I. Abdülhamid padişahlığı zamanında, gözdelerini, kadın efendilerden ayırt etmek üzere bu iki katlı daireyi yaptırmış, her ik-bali için ayrı bir oda ayırtmış, altında solda da "Zât-ı Şahaneleri" için, etrafı aynalarla kaplı bulunan "Aynalı Sofa"yı yaptırmış. Pa-dişahın haremde, ayrıca bir de yatak odası bulunduğu göre, "Aynalı Sofa" yı gündüzleri oturmak, ikballeri ile konuşmak için yaptırdığına hükmedilebilir.

Dindar, saf olduğu ileri sürülen padişahın, kadınlara düşkün olduğu, gerek mektuplarından, gerekse bu daireyi yaptırtmasın-dan anlaşılmaktadır. I. Abdülhamid, 49 yaşında padişah olmuş-tu, gençlik ve orta yaşını atlamış, ihtiyarlık çağına girmişti. Belki yakışıklı ve güzel de değildi. Hükmettiği ve sahibi bulunduğu harem-in, sayıları yüzleri bulan cariyeleri vardı. Bunları görür görmez, bir çoklarıyla münasebet tesis etmiş ve çocukları olanla-rı Kadın Efendiliğe, olmayanları ikballiğe almıştı. Padişahın ma-aş ve harem defterlerinde kadın efendilerinin adlarını gösterir bir deftere, rastlayamadık. Yalnız bir defterde altı kadın efendinin bulunduğu yazılmakta fakat isimleri: Başkadın Efendi, ikinci ka-dın efendi., ilh.. şeklinde yazıldığından, zikredilmemektedir.⁶ Mamafih bazı kaynaklardan I. Abdülhamid'in bazı kadınlarının adlarını tesbit edebiliyoruz.⁷

6. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 497, sene 1195.

7. Başkadın Ayşe Sultan ölümü 1198, Ayşe kadın ölümü 1240, Sultan Mus-tafa'nın anası Ayşe Seniye Perver ölümü 1244; Sultan Mâh-mud'un anası Nakşi Dil Valide Sultan ölümü 1232; Altıncı Kadın Fatma Şeb-safa Kadın ölümü 1120...

Harç ve masraf defterlerinde, ne ikballerin isimleri ve ne de adetlerine dair hiç bir kayda rastlanmıyor.⁸ Yalnız bazı kaynaklardan baş ikbal Nüket Seza ile ikbal Hûmaşah'ın isimlerini biliyoruz. Bundan gayri olanlarının isimlerini bilmiyoruz.

I. Abdülhamid'in, yazdığı mektuplar ise bunlardan hiç birisine ait değildir. Bu kadının adı Ruşşah'dır. Ruşşah'ın ikbal veya kadın efendi olduğuna dair de hiç bir kayda rastlayamadık. Yalnız Abdülhamid'in ölümünden üç sene sonraki defterlerde Abdülhamid'in Başkadını'nın Ruşşan olduğu yazılmaktadır. Bu ikisi aynı mıdır, yoksa ayrı ayrı kadınlar mıdır, bugün için bunu da izah ve ispat etmek güçtür.⁹ Hulâsa, I. Abdülhamid'in yazdığı mektuplara nazaran padişahı çileden çıkararak, mecnuna döndüren kadın Ruşşah'dı. Padişah, belki diğerlerine de aynı şekilde mektuplar yazmıştır, fakat elimizde mevcut olmadığı için böyle bir şey ileriye süremeyeceğiz. Ruşşah kimdi? Hareme, ne zaman alınmıştı? Çocukları var mıydı? Bunlara cevap vermek, esefle söyleyeyim ki, bugün için imkânsız bir şey...

Yalnız bildiğimiz şey, I. Abdülhamid gibi, yaşlı, dindar, ağırbaşlı bir padişahı bu kadının büyümesi ve esir etmesidir. İmparatorluğa hükmeden, ordulara kumanda eden, koca Osmanlı Padişahı bu esirinin önünde ayaklarına kapanıyor: "Ayağın altına yüzüm sürerek rica ederim",¹⁰ "Çarık ayağına yüzüm sürerek rica ederim"¹¹ diye yalvarıyordu: "Benim vücudum tûrab" diyerek ölünce de seveceğini vâdediyordu: "Benim vücudum tûrab olunca ben senden geçer isem, Allah lâyıkımlı versin efendim"...¹² Daha

8. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 2055, 2064, 497, 10241.

9. "Hüdavendigâr-ı sabık Cennetmekân Sultan Abdülhamid Hân-tâbe serâhü Hazretleri'nin zaman-ı saltanatlarında başkadınlık rütbesiyle kâmiyab devletlü saadetlü Ruşşah Kadın Efendi Hazretleri'nin iradları beyan olunur". Bk. 1206 1207 seneleri masraf ve irad defteri. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 6565.

10. Mektup: 2

11. Mektup: 4

12. Mektup: 4

ileri gidiyor, dayağı hakareti göze alıyor: "İster beni darp eyle, ister öldür, sana teslimim" diyor.¹³ Fakat aşk ne sultan, ne şah ve ne de İmparator dinler. Ancak o sevgilinin arzularına râm olur. Onu ne para, ne sevgi, ne de tedhiş gideceği yoldan alı koyar. İşte I. Abdülhamid de böyle bir derde giriftar olmuştu, sevgilisini davet ettikçe, odasına çağırırken, o denizlerin karaların hükümdarını reddediyor, kaçıyor, âdeta istiskal ediyordu. Padişah Ruhşah gelecek diye günlerce bekliyor, gecelerce uyumuyor, bütûn teselliği onda buluyor. O gelmezse, dertlerinin dinmeyeceğine, ebediyen ızdırıp çekeceğine inanıyordu: "... Benim âteş ü ah u figanımı söndürür ise, ancak cenabı merhametin söndürür, sen bana bu vaktimde merhamet etmezsen kim eder.." ¹⁴

Abdülhamid, bu işin sonunu nasıl getirdi, artık orasını Allah bilir. Yalnız bilinen bir şey varsa, Abdülhamid'in Ruhşah'ına neredeyse taptığıdır. Ona yazdığı mektuplarda: "Abdülhamid'in canı Ruhşah",¹⁵ "Hamid sana kurban olsun, teşrifinle kulunun ihya eyle",¹⁶ "Ruhşah'um Hamid'in sana kurban olsun"¹⁷ "Abdülhamid'in Ruhşahı'na kul kurban olsun"¹⁸ diye hitap etmektedir.

Bu mektuplar, Abdülhamid'in his ve fiziki taraflarını bize açıkça izah etmekte ve bu durumları hakkında bir fikir vermektedirler.

I. Abdülhamid padişah olduktan 3 sene sonraya kadar çocuğa sahip değildi. 12 sene içinde 10 u kız 7 si erkek olmak üzere 17 çocuk babası olmuş; bunlardan IV. Mustafa ile II. Mâhmud Padişah olmuşlardır. İhtiyar yaşında padişahın bu kadar çocuğa sahip olması da onun seksüel hayata pek düşkün olduğunun ayrı bir delilidir, sanırım.¹⁹

---

13. Mektup: 2

14. Mektup: 1

15. Mektup: 3

16. Mektup: 5

17. Mektup: 2

18. Mektup: 4

19. I. Abdülhamid'in çocuklarının adları ve doğum tarihleri şöyledir: Erkek çocukları: Mehmed, 6 Receb, yevm-i Erba'a 1190; Ahmed, yevm-i Sebt

Mektup: 1

Fesühhanallah. Ben kulun siz efendiime bu kadar arzûy -ı izliyâk üzere olub, beniim bu hüznü elem ve kerderüim ve perizân hâlîime dermân ve uzulmuş yâreme merhem olursun ümîdiyle sizden zefkat me'mûl ider iken, gecelerde firâzumuzu gelmemek sebeb ne ola? Azamet-i Bâri hakkıyğın, beniim âteş-i âh u sıgânı -mı söndürür ise ancak cenâb -ı merhametlin söndürür. Sen bana bu vaktümde merhamet etmedükde kim eder? Vallâhi her gece sabahı çıkarırım. Bu gece bunda çıkardım, billâh hak değildir. Bu bir iki givede gelirsüz deyu me'mûl ider iken böyle eylemen[e] Allahu Teâlâ râzi değildir. Bu gece dahi gelmezsenüz bildiim ki, bana muhabbetlin yokdur. Beniim bu hâlîime düzmânım bile rahmeder. Olşam sabah gelüb, bir lâhza oturmak iş değildir. Kulun ayağına gider yüzünü sürer idi anda sabaha dek. Beni istemezüz deyudur, Hak Teâlâ bi-

---

Şevval 1190; Süleyman, 20 Safer yevm-i Erba'a 1193; Mustafa, 26 Şaban 1193 yevm-i Sâlis; Mehmed-i sâni, 13 L 1196 Cuma; Sultan Murad, 25 Zilkaade leyle-i Erba'a 1197; Sultan Mâhmud, 13 Ramazan yevm-i Erba'a 1199; Kız çocukları: Hatice Sultan, 21 Zilkaade 1198 Cuma gecesi; Esmâ Sultan, 21 Zilkaade 1193 yevm-i Hâmis, Rabi'a Sultan, 14 Rebiy-yülevvel 1194 yevm-i Selâse; Aynışah Sultan, yevm-i İsneyn 8 Receb 1194; Melekşah Sultan, fi leyle-i sebt 2 Safer 1193; Rabi'a Sultan-ı sâni, yevm-i Hâmis 19 Şaban 1195; Fatma Sultan, 8 Muharrem yevm-i Erba'a 1197, Salıha Sultan, 8 Safer Leyle-i Sâlis 1201; Emine Sultan, 26 Rebiy-yühahir yevm-i Sebt 1202; Alemşah Sultan, 26 Zilkaade İsneyn 1198. Bk. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. D. 6364.

bir benim sana hâlimi. Dünyada eğer benim de ömrüm tamâm olur ise seni fikrederim. Vallâhi sümme billâhi benim hâlim pek pek fenâ oluyor. Sen de böyle ittikde billâhi mest bana hayır gelir.

Fesühbanallah! Ben kulun siz efendime bu kadar kavuşmayı arzularken benim üzüntüme, elem ve kederime ve perişan halime derman ve açılmış yarama merhem olursun ümidiyle sizden umut beklerken, geceleri yatağıma gelmemenizin sebebi ne olabilir? Allah hakkı için benim ızdırabımı dindirirse, ancak senin merhametin dindirir. Sen bana bu anımda merhamet etmezsen, kim merhamet eder. Vallahi bu halimle her gece sabahlarım, bu gece de böyle sabahlamam hak değil. Bu bir iki gecedir gelirsiniz diye beklerken, senin böyle yapmana Allah razı olmaz. Bu gece de bana gelmezsen bilirim ki bana karşı sevgin yok. Benim bu halimi gören, düşmanım dahi olsa, merhamet eder. Akşam sabah gelip, bir anlık oturman iş değildir. Kulun gelir, beni istemiyormusun diyerek, sabaha kadar ayağına yüzünü sürerdi. Benim sana olan bu halimi de Allah bilir. Eğer dünyada ömrüm tamam olsa (ölsem) dahi seni düşünürüm. Vallahi sümme billahi benim halim çok kötü oluyor. Sen de böyle ettikçe, billahi ölüm bana daha hayırlı geliyor.²⁰

Mektup: 2

Ruhşâhım, Hamid'in sana kurbân ola.

Cenâb-ı Kallâk-ı âlem, mâhlûkaten hâlikıdır.

Bir kusûr ile âzâb eylemez.

20. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 10193

Efendim sana bend olmuş bir kulunum, ister beni darbeyle, ister öldür. Sana testimüm. Bu gece gel ni-yâzumdur, billâhi sebep-i illetüm ve belki meritiim olursun. Ayağın altına yüzüm gözüm sürerek rica ederim. Kendâmi zabte demiyorum, Billâhi'l-azîm.

Ruḥşâh'ım Hamid'in sana kurban olsun;

Mahlukatı ve alemi yaratan Allah, bir kusur ile insana azab eylemez. Efendim sana bağlanmış bir köleyim. İster döv, istersen öldür. Bu gece gelmen arzumdur; [aksi halde] vallahi hastalanmama, ve belki de ölümüne sebep olursun. Ayağın altına yüzümü, gözümü sürerek rica ederim. Allah için kendimi durduramıyorum.²¹

Mektup. 3

Abdülhamid'in Canı Ruḥşâh

Kuşça cânım, efendim yoluna fedâ olsun. Hakk Te'âlânın birliği hakkıyçün, hilesiz, kademiün türâbi-na yüzüm sürerim

Abdülhamid'in Canı Ruḥşâhı;

Efendim Kuşça canım senin yoluna feda olsun. Allah'ın birliğinin hakkı için, hilesiz, ayağının toprağına yüzümü sürerim.²²

21. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 10193.

Bu vesikanın fotoğrafı (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi kılavuzu. No: 1. vesika II) neşredilmiştir.

22. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 10193.

Mektup: 4

Abdülhamid'in Ruhşâh'ına kul kurbân olsun. Bir kusûr ile beni unutma. Benüm vücûdum tûrâk olunea ben senden geçer isem Allah lâıykıme versün. Efendüm, gıdeyüm diyorum, belki götür buyurursun deyu götürmıyör. Sen benüm, ben senin, inşâallahu teâlâ ömrüm aldıkça cem' oluruz; cânım efendüm benümle Çarık ayağına yüzüm sürerek rica ederüm.

Abdülhamid, Ruhşah'ına kul kurban olsun. Bir kusur ile beni unutma. Benim vücudum toprak oluncaya (ölünce) kadar senden vazgeçersem, Allah bana layık olduğumu versin. Efendim; gideyim, belki beni götür diye buyurursun diyorum, ama sen bana götür demiyorsun. İnşallah-u Tealâ ömrümüz oldukça birbirimizin oluruz. Canım efendim ben ayağına yüzümü sürerek senden rica ediyorum.²³

Mektup: 5

Efendüm

Hamid sana kurbân olsun. Bu gıce teşrîfinle kulunu ihyâ edesiz. Billâhi sabra mecâlüm kalmadı. Hem anın iktidâ gıcesidir, kerem serindir. Bu gıce kendümi güçle zabteldüm. Ayağımı öpeyüm, beni bu gıce Allahu Te'âlâ aşkına mahzûn eyleme efendüm. Sana kul ve kurbân olayım efendüm.

23. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 10193.

Efendim;

Hamid sana kurban olsun. Bu gece gelerseniz bu kulunuzu ihya edersiniz. Billahi sabretmeğe mecâlim kalmadı. Hem onun başlangıç gecesidir, kerem senindir. Bu gece kendimi güç zaptettim. Ayağını öpeyim Efendim Allah-u Tealâ aşkına beni bu gece mahzun eyleme. Sana kul ve kurban olayım efendim.²⁴

---

24. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: No. E. 10193.

Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları

Eserin başından sonuna kadar, bütün vesikaları oluştuktan sonra 20 kısım vardır Osmanlı Tarihi'nin bir meralişi ve yazıcısı sıfatıyla şu kanaate vardım ki, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, tarihî eserlerimiz arasında her zaman bir âbide olarak kalacak ve Kanunî Sultan Süleyman, Hürrem Sultan, İbrahim Paşa, I. Abdülhamid gibi simalar hakkında ancak bu eser tetik edildikten sonra kat'î hükümler verilerek bir eser vücuda getirilebilecektir.

Niyazi Ahmet BANOĞLU

Kanunî ile Hürrem Sultan'ın kızları
Mihrimah Sultan.

(1541 tarihli tablo Polonya'daki
Mozovian Müzesi'nde bulunmaktadır.)

ISBN 975-6571-00-4

9 789756 571002